

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
(Ε.Ε.Ε.Π.)**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΙΚΟΣ

**Θεωρία και μέθοδοι αξιολόγησης κοινωνικό - οικονομικών
παρεμβάσεων.**

WP. B05/06

ATHENS 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΛΙΟΛΟΥ 42-44, 105 60 ΑΘΗΝΑ

***ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ***

Κωνσταντίνος Διαμαντικός

Διπλωματική εργασία

Επιβλέπων: καθηγητής Πάνος Καζάκος

ΑΘΗΝΑ 2005

Περιεχόμενα

Πρόλογος	1
Εισαγωγή.....	3
1. Γενικά περί αξιολογήσεων. Ορισμός, οφέλη, επιδιώξεις.....	4
1.1. Τι είναι (και τι δεν είναι) αξιολόγηση. Ορισμός, διαφορά από επιστημονική έρευνα και παρακολούθηση.....	4
1.2. Βασικές επιδιώξεις μιας αξιολόγησης.....	5
1.3. Ο ευρύτερος στόχος της αξιολόγησης: Η μαθησιακή διαδικασία.....	7
1.4. Τα οφέλη από την αξιολόγηση.....	9
1.5. Είδη αξιολογήσεων. Τρεις διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις.....	10
2. Μερικές Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Παρατηρήσεις.....	18
2.1. Οι θεωρητικές βάσεις της αξιολόγησης.....	18
2.2. Επιστημολογικές-Φιλοσοφικές παραδόσεις: Το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο...19	
2.3. Ειδικότερες θεωρίες που συνδέονται με την αξιολόγηση.....	24
3. Η επιλογή των μεθόδων και των τεχνικών. Πότε χρησιμοποιούμε τι.....	26
3.1. Χρήση διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για την αξιολόγηση διαφορετικών μορφών παρεμβάσεων.....	26
3.1.1. Αξιολόγηση των θεματικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο ευρύτερων στρατηγικών.....	26
3.1.2. Αξιολόγηση πολιτικών και τομεακών προτεραιοτήτων.....	29
3.1.3. Αξιολόγηση παρεμβάσεων που στοχεύουν στην τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη.....	30
3.2. Χρήση διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για αξιολογήσεις με διαφορετική σκοπιμότητα.....	33
3.2.1. Σχεδιασμός / αποτελεσματικότητα του προγράμματος.....	33
3.2.2. Διαφάνεια.....	33
3.2.3. Βελτίωση διαχείρισης – υλοποίησης του προγράμματος.....	34
3.2.4. Παραγωγή γνώσης.....	34
3.2.5. Ενδυνάμωση των θεσμών.....	35
3.3. Εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για την αξιολόγηση διαφορετικών φάσεων των προγραμμάτων.....	35
3.3.1. Χάραξη του προγράμματος.....	36

3.3.2. Το στάδιο του σχεδιασμού.....	37
3.3.3. Υλοποίηση.....	38
3.3.4. Τελικό στάδιο.....	39
3.4. Εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων σε διαφορετικά στάδια της διαδικασίας αξιολόγησης.....	40
4. Μέθοδοι και τεχνικές αξιολόγησης	44
4.1. Εργαλεία που εφαρμόζονται στο στάδιο της δόμησης.....	44
4.2. Εργαλεία που εφαρμόζονται στο στάδιο της συλλογής στοιχείων.....	50
4.3. Εργαλεία για την ανάλυση των δεδομένων.....	61
4.4. Μέθοδοι για την διαμόρφωση κρίσεων για μία παρέμβαση.....	69
5. Αξιολόγηση βάσει Οικονομικών υποδειγμάτων της επίδρασης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) στην ελληνική οικονομία.....	78
5.1. Εισαγωγή.....	78
5.2. Μοντέλο HERMIN.....	79
5.3. Μοντέλο QUEST II.....	83
5.4. Μοντέλο Καλυβίτη.....	84
5.5. Μοντέλο ΚΕΠΕ.....	85
Επίλογος – Συμπεράσματα.....	87
Βιβλιογραφία.....	88

Πρόλογος

Η ανα χείρας εργασία επιδιώκει να προσφέρει μία συνολική εικόνα για ένα ζήτημα που προβάλλεται ως μείζον τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο: την αξιολόγηση δράσεων και πολιτικών.

Παρά το γεγονός ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση η αξιολόγηση είναι μία έννοια άρρηκτα συνδεδεμένη με άλλες, όπως αποτελεσματικότητα, βελτίωση και συμμετοχικότητα, στην Ελλάδα είναι μία διαδικασία που αντιμετωπίζεται μάλλον με επιφύλαξη¹. Η ερμηνεία του φαινομένου αυτού είναι πολυσύνθετη κι εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το θεωρητικό πρίσμα που υιοθετείται σε κάθε προσέγγιση. Η έλλειψη σχετικής ιστορικής εμπειρίας και διαμορφωμένης συνείδησης, η περιχαράκωση των κεκτημένων, η αντίδραση των οργανισμών σε οποιονδήποτε εκσυγχρονισμό και η επιδίωξη ιδίων συμφερόντων από τους φορείς πολιτικής είναι μόνο μερικοί από τους λόγους που καθιστούν την αξιολόγηση μία μάλλον ανεπιθύμητη διαδικασία. Στο παραπάνω πλαίσιο, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον μία περαιτέρω ανάλυση των παραπάνω μεταβλητών με στόχο την επισήμανση των προβλημάτων και την ανάδειξη προτάσεων πολιτικής.

Στην ανα χείρας εργασία υποστηρίζουμε ότι η αξιολόγηση είναι μία χρήσιμη διαδικασία, υπό την προϋπόθεση ότι διενεργείται με τον κατάλληλο τρόπο. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτό είναι μία γενικώς αποδεκτή παραδοχή. Η αξιολόγηση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι όχι μόνο των παρεμβάσεων της Ένωσης, αλλά και των δράσεων των οργάνων της². Για το λόγο αυτό υπάρχει ένα πλήθος συγγραμάτων, όπως για παράδειγμα η εξάτομη έκδοση MEANS, η έκδοση του Ινστιτούτου Tavistock για την αξιολόγηση κοινωνικοοικονομικών παρεμβάσεων, αλλά και άλλες εκδόσεις, όπως ο οδηγός αξιολογήσεων με τίτλο *Evaluating EU Expenditure Programmes: a guide* κλπ., και πλήθος μεθοδολογικών εγγράφων εργασίας που αποτέλεσαν βασικές πηγές της παρούσας εργασίας.

Η παρούσα μελέτη αποτελεί διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Σπουδές». Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή Πάνο Καζάκο για τις πολύτιμες

¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αντίδραση των εμπλεκόμενων φορέων στην εφαρμογή αξιολογήσεων στην ανώτατη εκπαίδευση.

² Βλέπε για παράδειγμα EC, *Evaluating EU Activities, a practical guide for the Commission services*.

συμβουλές και την καθοδήση καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Η ολοκλήρωσή της δε θα ήταν εφικτή χωρίς τις υποδείξεις του και την επιστημονική και ηθική υποστήριξή του. Επίσης, ευχαριστώ τη Φαίδρα Ροζάκη για τη συμβολή της στην επιμέλεια του τελικού κειμένου. Ευχαριστίες ανήκουν και σε αυτούς που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συμπαραστάθηκαν στις δύσκολες στιγμές.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να παρουσιάσει συνοπτικά τις θεωρητικές βάσεις, αλλά και τις πρακτικές πτυχές της αξιολόγησης κοινωνικοοικονομικών παρεμβάσεων. Κεντρικός στόχος της ανάλυσης είναι να αναδειχθεί η χρησιμότητα της διαδικασίας αξιολόγησης, αλλά και να τονιστεί η σημασία χρήσης των κατάλληλων εργαλείων στις αξιολογήσεις, έτσι ώστε τα αποτελέσματα της αξιολόγησης να απαντούν όσο το δυνατόν πληρέστερα στις ερωτήσεις που τίθενται τόσο από τους αξιολογητές, όσο και από τους διαχειριστές και τους άλλους συμμετόχους (stakeholders) των προγραμμάτων.

Στο πρώτο μέρος γίνεται μια γενική αναφορά στην αξιολόγηση, δίδεται ένας ορισμός κι επιχειρείται μία διάκριση μεταξύ αξιολόγησης, επιστημονικής έρευνας και παρακολούθησης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι επιδιώξεις των αξιολογήσεων, αλλά και τα οφέλη που προκύπτουν από τη διενέργεια αξιολογήσεων. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στη συμβολή της αξιολόγησης στη μαθησιακή διαδικασία. Στο τέλος του πρώτου μέρους παρουσιάζονται τρεις κατηγοριοποιήσεις των αξιολογήσεων με κριτήριο σε ποιους απευθύνεται, τότε διενεργείται και ποιοι την πραγματοποιούν.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται οι θεωρητικές βάσεις της διαδικασίας αξιολόγησης και το επιστημολογικό πλαίσió τους, αλλά και η σχέση της αξιολόγησης με ειδικότερες θεωρίες.

Στο τρίτο μέρος αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους η επιλογή των εργαλείων της αξιολόγησης ανά περίπτωση είναι εξόχως σημαντική. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζεται η ανάγκη εφαρμογής διαφορετικών εργαλείων (μεθόδων και τεχνικών) στη διαδικασία αξιολόγησης με τέσσερα κριτήρια: τη μορφή της παρέμβασης που αξιολογείται, τη σκοπιμότητα της αξιολόγησης, τη φάση στην οποία βρίσκεται το πρόγραμμα και το στάδιο της διαδικασίας αξιολόγησης.

Στο τέταρτο μέρος της ανά χείρας εργασίας εξετάζονται συνοπτικά τα βασικά εργαλεία αξιολόγησης κατηγοριοποιημένα βάσει της χρησιμότητάς τους στις διαδοχικές φάσεις της διαδικασίας αξιολόγησης. Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της αξιολόγησης -με τη μέθοδο των οικονομετρικών υποδειγμάτων- των επιπτώσεων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης στην Ελλάδα.

1. Γενικά περί αξιολογήσεων. Ορισμός, οφέλη, επιδιώξεις.

1.1. Τι είναι (και τι δεν είναι) αξιολόγηση. Ορισμός, διαφορά από επιστημονική έρευνα και παρακολούθηση³.

Υπάρχουν αναρίθμητοι ορισμοί για την αξιολόγηση, ωστόσο κανένας δεν είναι κοινά αποδεκτός. Στο ανά χείρας κείμενο παρατίθεται ένας απλός και παράλληλα πλήρης ορισμός των Ηνωμένων Εθνών, σύμφωνα με τον οποίο αξιολόγηση είναι «*μια διαδικασία που επιδιώκει να καθορίσει όσο το δυνατόν πιο συστηματικά και αντικειμενικά τη σχετικότητα, την αποδοτικότητα και την επίδραση μιας δραστηριότητας υπό το πρίσμα της επίτευξης των στόχων της*⁴».

Η αξιολόγηση διαφέρει από τις επιστημονικές μελέτες. Βέβαια, και οι δύο πρέπει να είναι αναλυτικές, συστηματικές και αξιόπιστες. Εντούτοις, ενώ στόχος της επιστημονικής έρευνας είναι (ή υποτίθεται ότι είναι) η επέκταση της ανθρώπινης γνώσης και συχνά περιορίζεται σε μια επιστημονική πειθαρχία (discipline), οι αξιολογήσεις συνήθως πραγματοποιούνται για πρακτικότερους λόγους, τους οποίους θα αναφέρουμε στην υποενότητα που ακολουθεί. Παράλληλα, οι αξιολογήσεις αντλούν εργαλεία από ένα ευρύ φάσμα αναλυτικών προσεγγίσεων⁵.

Οι αξιολογήσεις διαφέρουν από τον έλεγχο καθώς αυτός στοχεύει πρώτιστα στην επαλήθευση της νομιμότητας και της τακτικότητας της ροής των πόρων σε ένα πρόγραμμα. Η αξιολόγηση είναι κατά κανόνα περισσότερο αναλυτική. Εξετάζει το πρόγραμμα από μια κοινωνική οπτική. Τουτέστιν, εξετάζει την εγκυρότητα της στρατηγικής που ακολουθήθηκε, το εάν οι στόχοι που τέθηκαν ήταν οι κατάλληλοι δεδομένου των προβλημάτων που στόχευαν να επιλύσουν, καθώς και τα οφέλη που προέκυψαν. Τόσο ο έλεγχος, όσο και η αξιολόγηση έχουν κοινό στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των προγραμμάτων, αλλά η αξιολόγηση προχωρά περαιτέρω, καθώς εξετάζει ζητήματα όπως η βιωσιμότητα, η σχετικότητα και οι μακροπρόθεσμες συνέπειες ενός προγράμματος.

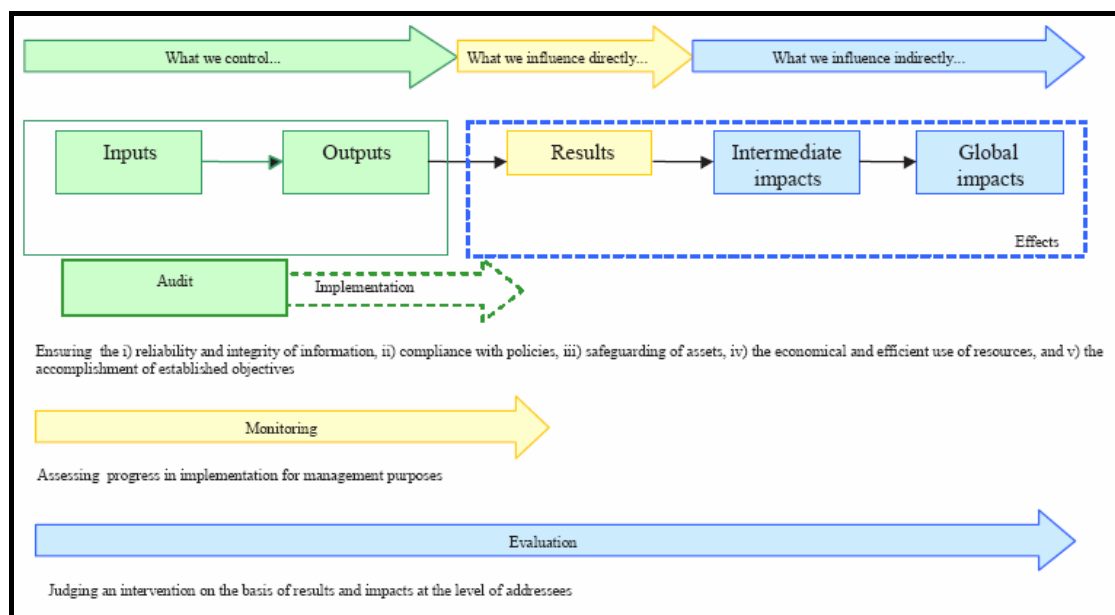
³ Ευχαριστώ ιδιαίτερα την Ιωάννα Στρογγάρη για την πολύτιμη συμβολή της στο κεφάλαιο αυτό.

⁴ Βλέπε UNEG, Norms for Evaluation in the UN System, σελ. 4 κ. εξ. Για έναν διαφορετικό ορισμό της αξιολόγησης που υιοθετεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βλέπε EC, Evaluating EU Activities, a practical guide for the Commission services σελ. 9. Ακόμα άλλοι ορισμοί και χρήσιμα στοιχεία για την αξιολόγηση στην ιστοσελίδα <http://www.socialresearchmethods.net/kb/intreval.htm>

⁵ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι στην έρευνα δεν υπάρχουν διεπιστημονικές προσεγγίσεις, βλέπε για την διεπιστημονικότητα Καζάκος, Π., Εξηγώντας τη Κοινωνία, Μία εισαγωγή σε μεθόδους και τεχνικές, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2006.

Τέλος, η αξιολόγηση πρέπει να διακριθεί από την παρακολούθηση (monitoring). Η παρακολούθηση εξετάζει την παράδοση των εκροών του προγράμματος, δηλαδή, τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγονται από το πρόγραμμα) προς τους προοριζόμενους δικαιούχους. Είναι μια συνεχής διαδικασία, που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης του προγράμματος, με την πρόθεση της άμεσης διόρθωσης οποιαδήποτε απόκλισης από τους λειτουργικούς στόχους. Αντίθετα, η αξιολόγηση πραγματοποιείται σε ένα συγκεκριμένο σημείο του κύκλου ζωής ενός προγράμματος, και αποτελεί μια εις βάθος μελέτη ευρύτερου χαρακτήρα (βλέπε Σχήμα 1). Η παρακολούθηση είναι βασικής σπουδαιότητας στη βελτίωση της εκτέλεσης του προγράμματος, και η επιτυχής αξιολόγηση εξαρτάται συχνά από την επιτυχή παρακολούθηση, καθώς η δεύτερη παράγει συχνά δεδομένα που χρησιμοποιούνται στην αξιολόγηση.

Σχήμα 1: Αξιολόγηση και παρακολούθηση

Πηγή: Evaluating EU activities

1.2. Βασικές επιδιώξεις μιας αξιολόγησης.

Αν και το ζήτημα της χρησιμότητας της αξιολόγησης δε μπορεί να απαντηθεί αφαιρετικά, μιας και ο στόχος της κάθε αξιολόγησης είναι αρκετά ευρύς για να αποτυπωθεί σε συγκεκριμένα σημεία, μπορούμε να διακρίνουμε πέντε σαφείς –και μάλλον γενικά αποδεκτούς - λόγους που καθιστούν την αξιολόγηση χρήσιμη.

- Σχεδιασμός / αποτελεσματικότητα του προγράμματος: Η αξιολόγηση αιτιολογεί την άσκηση μιας πολιτικής ή την εφαρμογή ενός προγράμματος και ελέγχει αν υφίσταται η καταλληλότερη και αποτελεσματικότερη κινητοποίηση πόρων για την υλοποίηση της πολιτικής (ή του προγράμματος).
- Διαφάνεια – άσκηση ελέγχου διαφάνειας: μέσω της αξιολόγησης εξετάζεται αν το πρόγραμμα επιτυγχάνει ή δύναται να επιτύχει τους στόχους του και αν χρησιμοποιεί ορθά τους διαθέσιμους πόρους για το σκοπό αυτό (αυτό που συχνά στη δημόσια συζήτηση εμφανίζεται με τον όρο «χρηστή διαχείριση»).
- Βελτίωση διαχείρισης – υλοποίησης του προγράμματος: Η αξιολόγηση συμβάλλει στη βελτίωση της εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας του προγράμματος.
- Παραγωγή γνώσης (ή καλύτερα τεχνογνωσίας): Η διαδικασία της αξιολόγησης παρουσιάζει τις επιδράσεις διαφορετικού χαρακτήρα παρεμβάσεων και μέτρων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν αυτά να καταστούν πιο αποτελεσματικά.
- Ενδυνάμωση των θεσμών: Η αξιολόγηση βελτιώνει και αναπτύσσει τις δυνατότητες των συμμετεχόντων στα προγράμματα και ενισχύει τους θεσμούς και τα δίκτυα. Η αξιολόγηση συχνά δημιουργεί στους εμπλεκόμενους σε αυτή μία «κουλτούρα συνεργασίας».

Ανάλογα με τον σκοπό στον οποίο στοχεύει κάθε φορά η αξιολόγηση, δηλαδή αν πρωταρχικός σκοπός είναι η βελτίωση της διαχείρισης ή ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας, η διαδικασία της αξιολόγησης ενδιαφέρει περισσότερο ή λιγότερο διαφορετικές ομάδες εμπλεκομένων και, συναφώς, συνδέεται με διαφορετικά ερωτήματα. Για παράδειγμα, αν ο κύριος σκοπός που εξυπηρετεί η αξιολόγηση είναι να αποτιμηθεί ποσοτικά και ποιοτικά ο σχεδιασμός ενός προγράμματος, τότε οι άμεσα ενδιαφερόμενοι για την αξιολόγηση, οι ομάδες δηλαδή στις οποίες η αξιολόγηση έχει μεγαλύτερη χρηστική αξία, είναι τα άτομα εκείνα που λαμβάνουν τις αποφάσεις (οι διαμορφωτές της πολιτικής) και οι πολίτες. Τα βασικά ερωτήματα τα οποία αυτοί οι μέτοχοι θέτουν σχετίζονται με την σχέση κόστους-

οφέλους που το πρόγραμμα συνεπάγεται, αλλά και με τη βελτιστοποίηση της χρήσης του δημοσίου χρήματος. Αντιστοίχως, αν ο βασικός σκοπός της αξιολόγησης είναι η διαφάνεια, τότε η άμεσα ενδιαφερόμενοι είναι όχι μόνο η διαμορφωτές της πολιτικής, αλλά και οι χρηματοδότες του προγράμματος και τα κοινοβούλια, και τούτο διότι ενδιαφέρονται για να ελέγξουν τον τρόπο με τον οποίο δαπανήθηκαν οι πόροι του προγράμματος που ενέκριναν ή ενίσχυσαν. Τα ερωτήματα που τίθενται στην περίπτωση αυτή είναι αν τα κονδύλια αξιοποιήθηκαν με βάση τις αρχές της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας και ποιες οι επιπτώσεις του προγράμματος, αν το πρόγραμμα πέτυχε τους απώτερους στόχους του κ.α.

1.3. Ο ευρύτερος στόχος της αξιολόγησης: Η μαθησιακή διαδικασία

Χωρίς να αναιρείται η σημασία των όσων ελέχθησαν παραπάνω για τους σκοπούς που επιδιώκονται με την αξιολόγηση, πολλές φορές υποστηρίζεται ότι ο κεντρικός στόχος της αξιολόγησης είναι μία «διαδικασία εκμάθησης» στην οποία ο βασικός άξονας είναι

«... η γνώση μέσα από συστηματική έρευνα για τον καλύτερο σχεδιασμό, υλοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων και των πολιτικών⁶»

Η διαδικασία αυτή, γνωστή στην διεθνή βιβλιογραφία ως learning process, καθίσταται βασική επιδίωξη της αξιολόγησης, κυρίως εξαιτίας της έλλειψης γνώσης (καλύτερα τεχνογνωσίας) σε σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα θέματα. Παρακάτω θα εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους η αξιολόγηση επιδρά «διδασκτικά», ποιοι διαδραματίζουν το ρόλο του «μαθητή» και του «δασκάλου», και ποια τα αποτελέσματα της μαθησιακής διαδικασίας.

Η μαθησιακή διαδικασία ενυπάρχει στις αξιολογήσεις με τρεις διαφορετικές διαστάσεις: τη γνωστική διάσταση (ως παραγωγή γνώσης, βλέπε και παραπάνω), την επικοινωνιακή διάσταση (μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών και τη δημιουργία δικτύων) και την εργαλειακή διάσταση (με τη βελτίωση σε συγκεκριμένους τομείς

⁶ Ο. π. , σελ. 17, μετάφραση του συγγραφέα.

του υπάρχοντος πλαισίου)⁷. Κάθε μία από τις παραπάνω διαστάσεις ενισχύονται ή αποδυναμώνονται ανάλογα με το σκοπό της αξιολόγησης και τις μεθόδους που εφαρμόζονται.

Οι αποδέκτες των αποτελεσμάτων της «διαδικασίας μάθησης» είναι ουσιαστικά όλοι οι μετέχοντες της αξιολόγησης. Ο βαθμός κατά τον οποίο οι μετέχοντες λειτουργούν ως «δάσκαλοι» ή ως «μαθητές» εξαρτάται κυρίως από την διάδραση μεταξύ των συμμετόχων και το ρόλο του αξιολογητή. Σε αξιολογήσεις όπου ενυπάρχει έντονα το στοιχείο της συμμετοχής (κυρίως δηλαδή σε bottom up προσεγγίσεις) η διάδραση καθιστά τους εμπλεκόμενους «learners and teachers»⁸. Επιπλέον, ο αξιολογητής θα πρέπει παράλληλα να λειτουργεί ως «learner and teacher». Με τον τρόπο αυτό μπορεί να διευκολύνει τη μαθησιακή διαδικασία καθιστώντας της αξιολόγηση μια διαδικασία προσβάσιμη σε όλους τους ενδιαφερομένους, ενώ παράλληλα, ως «learner» οφείλει να αναθεωρεί τις απόψεις τους έτσι ώστε να μην επηρεάζει αρνητικά την αξιολόγηση.

Τα αποτελέσματα της «μαθησιακής διαδικασίας» απευθύνονται σε όλους τους εμπλεκόμενους στην αξιολόγηση. Στη βιβλιογραφία ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στην «οργανωσιακή μάθηση»⁹ (organizational learning). Η αξιολόγηση ως μάθηση, μπορεί υπό συνθήκες να αποτελέσει μια «... διαδικασία αλλαγής των οργανωσιακών δομών, κωδικών ή πρακτικών ως αποτέλεσμα νέων εμπειριών, νέων διαδράσεων ή νέων πληροφοριών¹⁰». Η αλλαγή αυτή εξαρτάται από τη συμπεριφορά των ίδιων των οργανισμών και τη διάθεσή τους για αλλαγή¹¹. Πιο συγκεκριμένα, η αξιολόγηση μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την αντιμετώπιση της γραφειοκρατικής παθολογίας με την εμπλοκή του διοικητικού μηχανισμού στη διαδικασία αξιολόγησης¹² και την κατάρτιση των στελεχών της. Ακόμα, η διενέργεια αξιολογήσεων είναι δυνατό να αναδείξει προβλήματα και υστερήσεις του γραφειοκρατικού-διοικητικού μηχανισμού που οφείλονται τόσο στην ανεπάρκεια του να συλλέξει στοιχεία χρήσιμα για την αξιολόγηση, όσο και στην αδυναμία του να

⁷ Βλέπε αναλυτικά Greene, J., “Evaluation as Education”, EES 2000 Dialogue, October 2002, p. 3.

⁸ Ο.π. σελ. 5, αλλά και Okail, N.G., “Participatory Evaluation: a two way learning process”, διαθέσιμο στο www.europeanevaluation.org/docs/Nancy_Okail.pdf.

⁹ Rosenstein, B., Rozalis, M.L., “Program Evaluation and Organizational Learning: A theoretical Perspective”, in 5th biennial conference of the EES, Seville 2002. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συνεδρίου της European Evaluation Society βλέπε και Torres, P., “How evaluation can contribute to Learning in Development Aid”, Pesce Fl., Vanelli V., “Organizational Learning: An evaluation model applied to a Policy Cycle”.

¹⁰ Για τον ορισμό βλέπε Argyris, C., On Organizational Learning, Blackwell, Cambridge 1992.

¹¹ Βλέπε Argyris, C., Schon, D. A., On Organizational Learning II, Reading M.A., 1996.

¹² Torres, P., “How evaluation can contribute to Learning in Development Aid” σελ. 7-8.

παρακολουθήσει και να αξιολογήσει κατάλληλα προγράμματα και δράσεις. Τέτοιες διαπιστώσεις είναι πιθανό να οδηγήσουν στον εκσυγχρονισμό των οργανωτικών δομών και του ρυθμιστικού πλαισίου¹³.

Πέραν των αποτελεσμάτων στις δομές των διοικητικών οργανισμών, η αξιολόγηση επιδρά «διδασκτικά» και στους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς. Μερικές μόνο από αυτές τις επιδράσεις είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των φορέων, η δημιουργία σχέσεων αμοιβαίας κατανόησης και η βελτίωση της επικοινωνίας, η βελτίωση της ικανότητας των δρώντων να μαθαίνουν, η ανάπτυξη επαγγελματικών δικτύων, η βελτίωση των προγραμμάτων (βλέπε και παρακάτω) κ.α.¹⁴

Αυτό που είναι γενικώς αποδεκτό είναι ότι για να ενσωματωθούν τα αποτελέσματα της αξιολόγησης στη χάραξη της πολιτικής και να καταστεί χρήσιμο εργαλείο η αξιολόγηση απαιτείται και μία αντίστοιχη κουλτούρα που να ενθαρρύνει την μαθησιακή διαδικασία και τη διάχυση των αποτελεσμάτων, επιτρέποντας την αξιοποίηση στο μέλλον των γνωστικών εφοδίων που συνάγονται τόσο από την αποτυχία, όσο και από την επιτυχία αντίστοιχων προγραμμάτων.

1.4. Τα οφέλη από την αξιολόγηση¹⁵

Η αξιολόγηση δεν είναι αυτοσκοπός. Αποτελεί επιμέρους συστατικό στοιχείο των προγραμμάτων-παρεμβάσεων που στοχεύουν στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη. Η αξιολόγηση είναι σημαντικό στοιχείο των προγραμμάτων, καθώς μπορεί να αναδείξει τη χρησιμότητα του προγράμματος, να εξασφαλίσει (όσο αυτό είναι εφικτό) την επιτυχία του αλλά και να κερδίσει την υποστήριξη των ενδιαφερομένων για το πρόγραμμα. Ειδικότερα επισημάνουμε τα εξής:

1. Η αξιολόγηση παίζει σημαντικό ρόλο σε καινοτόμες δράσεις. Η ανάληψη τέτοιων δράσεων εμπεριέχει έντονο το στοιχείο του κινδύνου, καθώς η επιτυχία τους δεν είναι δεδομένη. Η αξιολόγηση σε τέτοιες περιπτώσεις μειώνει το ενδεχόμενο της αποτυχίας, αναδεικνύοντας λάθη και υποδείχνοντας διορθωτικές κινήσεις, ενώ παράλληλα δημιουργεί το απαραίτητο γνωστικό υπόβαθρο για την ανάληψη παρομοίων δράσεων στο μέλλον και μειώνει τους μελλοντικούς κινδύνους.

¹³ Pesce Fl., Vanelli V., “Organizational Learning: An evaluation model applied to a Policy Cycle”, σελ. 38-40

¹⁴ Βλέπε Forss, K., Rieben, C. C., Carlsson, J., “Process use of evaluation”, Evaluation 8, 2002, pp. 29-45.

¹⁵ Βλέπε “The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute, σελ. 5 κ. εξ.

II. Η αξιολόγηση συνεισφέρει στη βελτίωση των προγραμμάτων. Ανάλογα με το στάδιο στο οποίο βρίσκεται το κάθε πρόγραμμα (βλέπε στη συνέχεια αναλυτικότερα) η αξιολόγηση τροφοδοτεί με πληροφορίες τους σχεδιαστές και τους διαχειριστές των προγραμμάτων για αστοχίες, προβλήματα εφαρμογής και άλλα συναφή ζητήματα.

III. Η αξιολόγηση υποδεικνύει τα κατάλληλα μέσα για την επίτευξη των στόχων. Πολλές φορές οι στόχοι των κοινωνικοοικονομικών προγραμμάτων είναι εφικτό να επιτευχθούν με την εφαρμογή περισσότερων από ενός εργαλείων-μέτρων. Η αξιολόγηση εκτιμά τη συνάφεια μεταξύ στόχων και μέτρων, υποδεικνύοντας τις κατάλληλες παρεμβάσεις για την επίτευξη του στόχου μέσω της ορθότερης και αποτελεσματικότερης οδού.

IV. Η αξιολόγηση προσδιορίζει (και προβλέπει) τα αποτελέσματα και τις παρενέργειες από την εφαρμογή του προγράμματος. Είναι ιδιαιτέρως σημαντικό οι σχεδιαστές πολιτικής και οι φορείς λήψης των αποφάσεων να γνωρίζουν στα αρχικά στάδια κάθε προγράμματος ποια ενδέχεται να είναι τα αποτελέσματά του. Η γνώση αυτή τους δίνει τη δυνατότητα να απαντήσουν σε κρίσιμα ερωτήματα: αν μία παρέμβαση έχει υψηλό κόστος ευκαιρίας σε σχέση με μία άλλη, αν οι χρονικές συνθήκες είναι κατάλληλες, αν οι συμμετοχοί (stakeholders) του προγράμματος ενστερνίζονται τη λογική του κλπ. Αυτό, όμως, που έχει ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τους υπεύθυνους του σχεδιασμού και της υλοποίησης των προγραμμάτων είναι αν τα προγράμματα αυτά μπορεί να έχουν ανεπιθύμητα αποτελέσματα και παρενέργειες και ποιοι οι τρόποι να αντιμετωπιστούν αυτά.

1.5. Είδη αξιολογήσεων. Τρεις διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις.

Το είδος των ερωτήσεων που μια αξιολόγηση υποβάλλει καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από δύο κριτήρια: τους προοριζόμενους χρήστες της και τους λόγους για τους οποίους διενεργείται. Με βάση το παραπάνω, οι αξιολογήσεις διακρίνονται σε:

α. Διαμορφωτικές – Αθροιστικές (Formative - Summative)¹⁶ αξιολογήσεις

- Διαμορφωτικές αξιολογήσεις: οι διαμορφωτικές αξιολογήσεις εξετάζουν τρόπους βελτίωσης και ενίσχυσης της διαχείρισης και της εφαρμογής του

¹⁶ “Evaluating EU Expenditure Programmes: a guide, Ex post and Intermediate Evaluation”, σελ. 23

προγράμματος και τείνουν να πραγματοποιούνται προς χρήση εκείνων που διαχειρίζονται το πρόγραμμα με στόχο τη βελτίωση της εργασίας τους.

- Αθροιστικές αξιολογήσεις: οι αθροιστικές αξιολογήσεις αφορούν στον καθορισμό της ουσιαστικής αποτελεσματικότητας ενός προγράμματος και τείνουν να διενεργούνται προς όφελος των εξωτερικών δρώντων, δηλαδή των ομάδων που δεν είναι άμεσα εμπλεκόμενες στη διαχείριση ενός προγράμματος. Επιπρόσθετα, διενεργούνται και για λόγους υπευθυνότητας και παράλληλα συμβολής στη χρηστή κατανομή των πόρων.

Αν και η διάκριση μεταξύ των διαμορφωτικών και αθροιστικών αξιολογήσεων φαίνεται να είναι αρκετά ευδιάκριτη, δε συμβαίνει κάτι τέτοιο στην πράξη, καθώς η επιθυμία βελτίωσης των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαιτεί συνήθως έναν συνδυασμό και των δυο προσεγγίσεων.

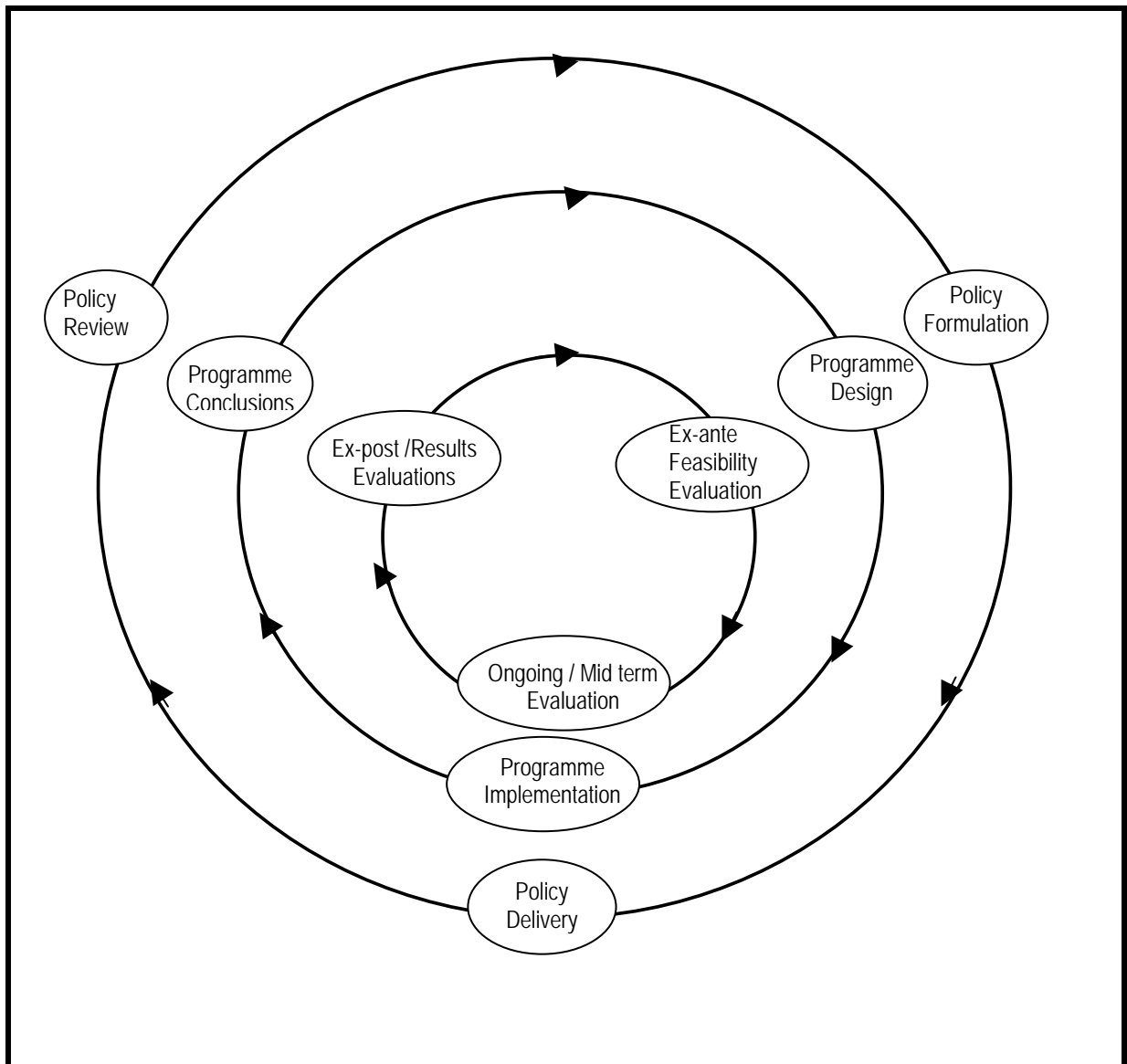
β. Εκ των προτέρων, ενδιάμεσες και εκ των υστέρων (Ex ante, Mid term, Ex post) αξιολογήσεις.

Εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση¹⁷

Η εκ των προτέρων (ex ante) αξιολόγηση πραγματοποιείται στην αρχή του κύκλου, προ της έγκρισης ενός προγράμματος. Αυτή η μορφή αξιολόγησης συμβάλλει στο να εξασφαλιστεί ότι το πρόγραμμα είναι όσο το δυνατόν σχετικό και συνεπές με τους κοινωνικοοικονομικούς στόχους που τίθενται. Τα συμπεράσματά της προορίζονται να ενσωματωθούν στο πρόγραμμα.

¹⁷ “Ex Ante Evaluation, a practical guide for preparing proposals for expenditure programmes”, European Commission, December 2001, καθώς και “The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute, σελ. 149

Σχήμα 2: Απεικόνιση των κύκλων προγραμματισμού, πολιτικής και αξιολόγησης

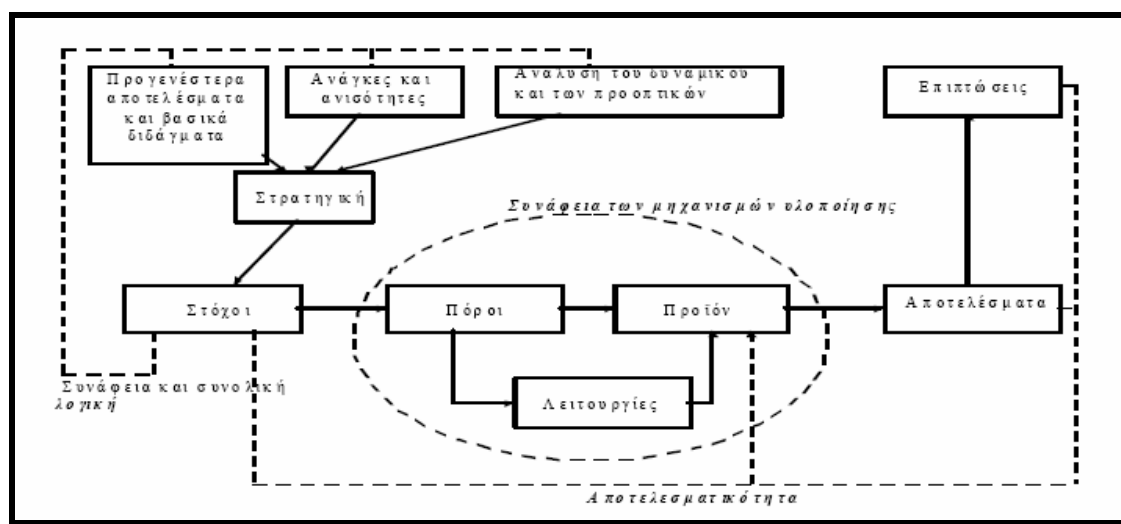

Πηγή: Evaluating Socio Economic Development, The Guide

Η εκ των προτέρων αξιολόγηση εστιάζει πρωτίστως στην ανάλυση των δυνατών σημείων, των ελλείψεων και των προοπτικών του εν λόγω κράτους - μέλους, περιοχής ή τομέα (γνωστή και ως ανάλυση SWOT – αναλυτικότερη παρουσίαση ακολουθεί στις μεθόδους αξιολόγησης). Παρέχει στις αρμόδιες αρχές μια προγενέστερη κρίση σχετικά με το εάν τα αναπτυξιακά ζητήματα έχουν ορθώς εντοπιστεί, εάν η προτεινόμενη στρατηγική και οι στόχοι είναι σχετικοί, εάν υπάρχει ασυμβατότητα μεταξύ κοινοτικών πολιτικών και οδηγιών και εάν οι αναμενόμενες επιδράσεις είναι ρεαλιστικές. Θέτει, επίσης, τις απαραίτητες βάσεις για τον έλεγχο και για τις μελλοντικές αξιολογήσεις, εξασφαλίζοντας ότι υφίστανται ρητοί και, όπου είναι δυνατόν, ποσοτικοποιημένοι στόχοι. Συμβάλλει στη διευκρίνιση των κριτηρίων

επιλογής των προγραμμάτων και στην εξασφάλιση ότι οι κοινοτικές προτεραιότητες γίνονται σεβαστές. Τέλος, βοηθά στο να διασφαλίσει η διαφάνεια των αποφάσεων μέσω της σαφούς επεξήγησης των επιλογών που γίνονται και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων τους.

Σχήμα 3: Η λογική της εκ των προτέρων αξιολόγησης

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά Έγγραφα Εργασίας, Έγγραφο αρ. 2.

Οι ex ante αξιολογήσεις διενεργούνται την περίοδο κατά την οποία συμμετέχουν οι δημόσιες αρχές στις συζητήσεις και στις διαπραγματεύσεις του μελλοντικού προγράμματος. Επομένως υποβάλλονται σε ισχυρούς περιορισμούς, όπως η πίεση των προθεσμιών, η ασαφής διαμόρφωση του προτεινόμενου προγράμματος που αξιολογείται, οι τροποποιήσεις στις επιμέρους προτάσεις ενώ η αξιολόγηση είναι εν εξελίξει, και τέλος οι ενδεχόμενες πολιτικές σκοπιμότητες.

Ενδιάμεση (mid term) αξιολόγηση¹⁸

Η ενδιάμεση (mid term) αξιολόγηση εκτελείται κατά τη διάρκεια του δεύτερου σταδίου του κύκλου προγραμματισμού (βλέπε Σχήμα 4), κατά τη διάρκεια της εφαρμογής των παρεμβάσεων.

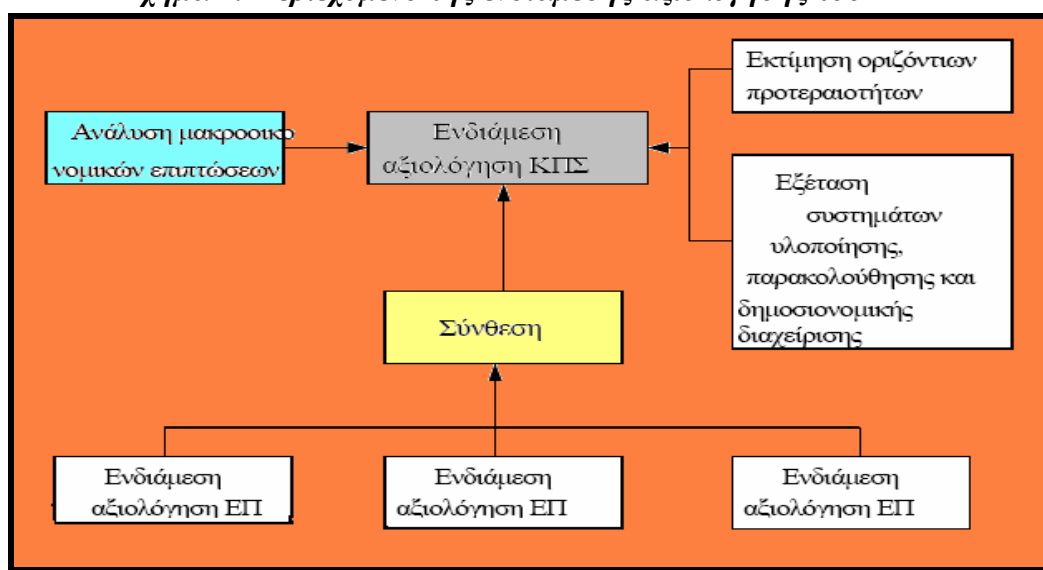
Ανάλογα με τα συμπεράσματα της, δύναται να γίνουν τροποποιήσεις κατά τη διάρκεια του κύκλου. Αυτό το είδος αξιολόγησης αναλύει κριτικά τα πρώτα

¹⁸ “Evaluating EU Expenditure Programmes: a guide, Ex post and Intermediate Evaluation”, σελ. 24, καθώς και “The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute, σελ.149

αποτελέσματα των παρεμβάσεων. Αξιολογεί επίσης την οικονομική διαχείριση του προγράμματος και την ποιότητα του ελέγχου και της εφαρμογής του. Επιδεικνύει πώς και εάν οι αρχικές προθέσεις έχουν πραγματοποιηθεί και, όπου κρίνεται απαραίτητο, ελέγχει εάν οι αρχικοί στόχοι έχουν υποστεί de facto τροποποιήσεις. Σε σύγκριση με την ex ante αξιολόγηση, δίνει έμφαση στις αλλαγές του γενικού οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και κρίνει εάν οι στόχοι παραμένουν είτε κατάλληλοι, είτε εφικτοί. Επίσης, εξετάζει εάν η εξέλιξη των κοινοτικών προτεραιοτήτων και των πολιτικών θέτει πρόβλημα συνοχής, και συμβάλλει στην προετοιμασία των τροποποιήσεων και του επαναπρογραμματισμού, ούτως ώστε να γίνουν κατά τρόπο διαφανή.

Η ενδιάμεση αξιολόγηση στηρίζεται σε μεγάλο ποσοστό στις πληροφορίες που προέρχονται από το σύστημα ελέγχου, αλλά και στην ex ante αξιολόγηση και στις πληροφορίες για το γενικότερο πλαίσιο – οικονομικό και κοινωνικό - που περιβάλλει το πρόγραμμα και την εξέλιξή του. Εν γένει, συνίσταται σε μεθόδους και πρακτικές οι οποίες εστιάζουν κυρίως στα μέχρι τότε αποτελέσματα του προγράμματος. Είναι, εντούτοις, δυνατό και ενδεδειγμένο να γίνεται αναφορά είτε στις εις βάθος, είτε στις θεματικές αξιολογήσεις προηγούμενων προγραμμάτων όταν υπάρχουν τέτοιες. Η ενδιάμεση αξιολόγηση έχει μια «διαμορφωτική» φύση, υπό την έννοια ότι παράγει άμεση ανατροφοδότηση στο πρόγραμμα, η οποία συμβάλλει στο να βελτιωθεί η εφαρμογή και η διαχείρισή του.

Σχήμα 4: Περιεχόμενο της ενδιάμεσης αξιολόγησης του ΚΠΣ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά Έγγραφα Εργασίας, Έγγραφο αρ. 8

Εκ των υστέρων (ex post) αξιολόγηση¹⁹

Η ex post αξιολόγηση ανακεφαλαιώνει και κρίνει ολόκληρο το πρόγραμμα, ιδιαίτερα τις επιδράσεις του. Στόχος της είναι η εκτίμηση της χρήσης των πόρων και η υποβολή έκθεσης σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των επεμβάσεων και με τον βαθμό στον οποίο τα αναμενόμενα αποτελέσματα επιτεύχθηκαν. Εστιάζει στους παράγοντες της επιτυχίας ή της αποτυχίας και στη βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων και των επιδράσεων. Προσπαθεί να συναγάγει συμπεράσματα που μπορούν να γενικευτούν και να εφαρμοστούν και σε άλλα προγράμματα ή τομείς δράσης.

Ιδανικά, τα αποτελέσματα της εκ των υστέρων αξιολόγησης πρέπει να είναι διαθέσιμα όταν προγραμματίζεται το επόμενο πρόγραμμα, δηλαδή ένα τουλάχιστον έτος πριν από το τέλος του προγράμματος που αξιολογείται. Εντούτοις, για την πλήρη εκτίμηση των παραγόμενων επιδράσεων, θα έπρεπε να εκτελείται δύο έως τρία έτη μετά από το τέλος της περιόδου προγραμματισμού. Για να επιλυθεί το παραπάνω, ζητείται συχνά λίγο πριν το τέλος του κύκλου προγραμματισμού μια προσωρινή αναθεώρηση, σε συνδυασμό με την ex ante αξιολόγηση του ακόλουθου κύκλου.

Η ανάλυση των επιδράσεων (impact analysis) είναι σημαντικής κλίμακας άσκηση, εάν εκτελείται συστηματικά. Οι ex post αξιολογήσεις επομένως τείνουν να περιλάβουν έρευνες (surveys) και να πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια μεγάλων περιόδων που διαρκούν από δώδεκα έως δεκαοχτώ μήνες.

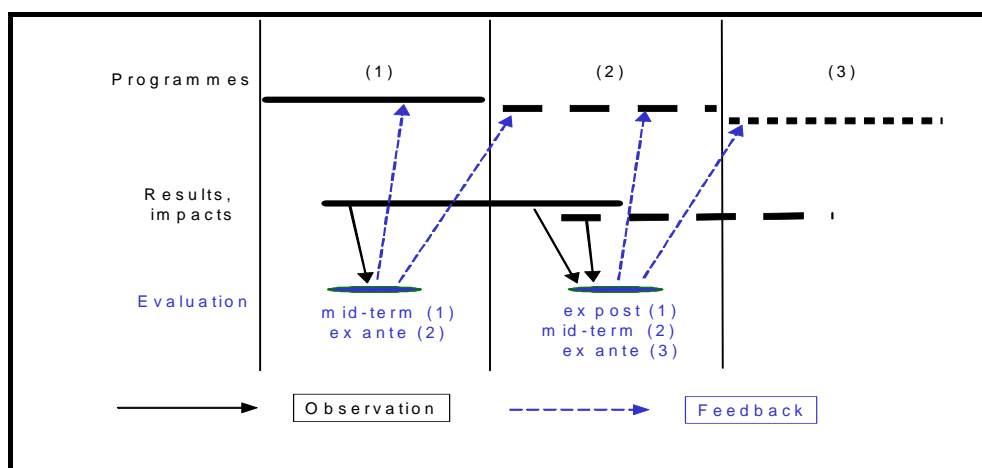
Διαδοχικοί κύκλοι προγραμματισμού

Η ακολουθία τριών φάσεων αξιολόγησης σε διαδοχικούς κύκλους δημιουργεί επικαλύψεις που πρέπει να οργανωθούν όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα. Βασική αρχή είναι αυτή του συνδυασμού της εργασίας αξιολόγησης, κατά τη διάρκεια ενός προγράμματος, με τη χρήση των συμπερασμάτων αξιολογήσεων του προηγούμενου προγράμματος. Η σχετική συνέχεια των δράσεων που προγραμματίζονται από τη μια περίοδο στην επόμενη, καθιστά πιθανό να

¹⁹ “Evaluating EU Expenditure Programmes: a guide, Ex post and Intermediate Evaluation”, σελ. 24, καθώς και “The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute, σελ. 150.

χρησιμοποιηθούν τα συμπεράσματα από το πρόσφατο παρελθόν προκειμένου να κριθεί η σχετικότητα των νέων προτεινόμενων μέτρων. Το ακόλουθο σχήμα δείχνει ότι οι αλληλεπιδράσεις είναι πιθανές μεταξύ μιας εργασίας αξιολόγησης που εκτελείται σε διαφορετικές φάσεις διάφορων διαδοχικών προγραμμάτων.

Σχήμα 5: Διαφορετικές φάσεις προγραμματισμού και αξιολογήσεις

Πηγή: “Evaluating Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute

Κατά συνέπεια, μια *ex ante* αξιολόγηση για την υιοθέτηση ενός μελλοντικού προγράμματος πρέπει να εκμεταλλευθεί τα αποτελέσματα της προηγούμενης εργασίας²⁰, δηλ.:

- Την ενδιάμεση αξιολόγηση του τρέχοντος προγράμματος. Αυτή η αξιολόγηση θα έχει παραγάγει τα συμπεράσματα σχετικά με τα πρώτα έτη και σχετικά με τα επόμενα προγράμματα.
- Την *ex post* αξιολόγηση του προγράμματος που είχε διενεργηθεί την προηγούμενη περίοδο, το οποίο συμπεριλαμβάνει ενδεχομένως θεματικές αξιολογήσεις και εις βάθος αναλύσεις. Αυτές οι αξιολογήσεις θα έχουν καταστήσει πιθανή την παρατήρηση και την ανάλυση των επιδράσεων των προηγούμενων επεμβάσεων που ομοιάζουν με τις προγραμματισμένες επεμβάσεις και που πραγματοποιήθηκαν σε ένα εν μέρει παρόμοιο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Στο Σχήμα 6 παρουσιάζονται τα θεμελιώδη ερωτήματα που κάθε μία από τις *ex ante*, *mid term* και *ex post* αξιολογήσεις θέτει (ή οφείλει να θέσει).

²⁰ “The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide”, Tavistock Institute, σελ. 6 και σελ. 150

Σχήμα 6: Εκ των προτέρων, ενδιάμεση και εκ των υστέρων αξιολόγηση

		Ex ante	Interim	Ex post
Relevance	The extent to which an intervention's objectives are pertinent to needs problems and issues to be addressed	●	●	
Coherence	The extent to which the intervention logic is non-contradictory/the intervention does not contradict other interventions with similar objectives	●		
Economy	The extent to which resources are available in due time, in appropriate quantity and quality at the best price	●	●	●
Effectiveness	The extent to which objectives set are achieved	●	●	●
Efficiency	The extent the desired effects are achieved at a reasonable cost	●	●	●
Sustainability	The extent to which positive effects are likely to last after an intervention has terminated			●
Utility	The extent to which effects corresponded with the needs problems and issues to be addressed			●
Consistency	The extent to which positive/negative spillovers onto other economic, social or environmental policy areas are being maximised/minimised	●	●	●
Allocative/distributional effects	The extent to which disproportionate negative/positive distributional effects of a policy are minimised/ maximised	●	●	●
Acceptability	The extent to which stakeholders accept the policy in general and the particular instrument proposed or employed	●	●	●

Πηγή: Evaluating EU activities, a practical guide for the Commission Services

Εσωτερικές – Εξωτερικές (Internal -External)²¹ αξιολογήσεις

Μια βασική απόφαση είναι η επιλογή μεταξύ εσωτερικής ή εξωτερικής αξιολόγησης. Η εσωτερική αξιολόγηση πραγματοποιείται από τα μέλη του οργάνου που διευθύνει τη δραστηριότητα που αξιολογείται, ενώ η εξωτερική αξιολόγηση διεκπεραιώνεται από τρίτα πρόσωπα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η μεγάλη πλειοψηφία των προγραμμάτων αξιολόγησης ανατίθεται σε εξωτερικούς αξιολογητές, ειδικά στην περίπτωση των ex post και των ενδιάμεσων αξιολογήσεων. Υπάρχουν πολλά πλεονεκτήματα στη διενέργεια αξιολογήσεων από εξωτερικούς αξιολογητές, τα οποία μπορούν να συνοψισθούν σύντομα σε δύο σημεία, πρώτον, στην ικανότητα τους να αρθρώσουν μια αντικειμενική άποψη σχετικά με τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και δεύτερον, στην πείρα τους. Κατ' επέκταση, ένας εξωτερικός αξιολογητής είναι ενδεχομένως η πρακτικότερη και οικονομικώς αποδοτικότερη λύση.

²¹ "Evaluating EU Expenditure Programmes: a guide, Ex post and Intermediate Evaluation", σελ. 24-26

Οι εσωτερικές αξιολογήσεις βέβαια, ενέχουν και αυτές κάποια πλεονεκτήματα, ειδικότερα όσον αφορά στην προώθηση του καλούμενου «learning by doing» (εκμάθηση λόγω εμπειρίας). Εντούτοις, ιδίως στην περίπτωση των ενδιάμεσων και των ex post αξιολογήσεων, οι εσωτερικές αξιολογήσεις συνήθως δεν είναι ούτε πρακτικές, ούτε οικονομικώς αποδοτικές ή ακόμα και επιθυμητές. Παραδείγματος χάριν, μπορεί να είναι δύσκολο να πειστούν οι κοινωνικοί εταίροι ότι μια εσωτερική αξιολόγηση έχει πραγματοποιηθεί κατά τρόπο αντικειμενικό.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι οι εξωτερικές αξιολογήσεις πραγματοποιούνται κατά τρόπο ορθό, δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στους όρους ανάθεσης. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει κατάλληλη επίβλεψη του εξωτερικού αξιολογητή είναι πιθανό να προκύψουν διάφορα προβλήματα, όπως:

- Οι εκθέσεις αξιολόγησης να παραγάγουν λανθασμένες συστάσεις, επειδή η έκθεση έχει προετοιμαστεί από ανθρώπους με ανεπαρκή γνώση του οργανωτικού ή πολιτικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και
- Μπορούν να υπάρξουν προβλήματα επικοινωνίας, καθώς οι εξωτερικοί αξιολογητές βρίσκονται εκτός της ομάδας της διαχείρισης του προγράμματος, ούτως ώστε τα συμπεράσματά τους να μην λαμβάνονται τόσο σοβαρά υπ' όψιν.

Αφ' ετέρου, υπάρχει μια σημαντική ανάγκη να εξασφαλιστεί ότι η επίβλεψη των εξωτερικών αξιολογητών δε θέτει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία του αξιολογητή. Μια ομάδα κατεύθυνσης (steering group) μπορεί να αποτελέσει τεράστιο πλεονέκτημα υπό αυτή την άποψη.

Υπάρχουν προφανή trade-offs που θα πρέπει να εξεταστούν κατά την επιλογή μεταξύ εσωτερικής ή εξωτερικής αξιολόγησης. Η τεχνική ικανότητα και η υποτιθέμενη ανεξαρτησία ενός εξωτερικού συμβούλου πρέπει να σταθμιστεί ενάντια σε οποιαδήποτε πλεονεκτημάτων που απορρέουν από μια αξιολόγηση από κάποιον εντός του οίκου.

2. Μερικές Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Παρατηρήσεις

2.1. Οι θεωρητικές βάσεις της αξιολόγησης.

Η αναζήτηση της πατρότητας της αξιολόγησης δεν είναι μία απλή υπόθεση. Η αξιολόγηση δεν είναι μία ενιαία πρακτική, ούτε και πνευματικό αποκύημα μίας

επιστήμης ή μίας επιστημονικής παράδοσης. Η αξιολόγηση έχει τις (διεπιστημονικές) ρίζες της σε τέσσερα διαφορετικά πεδία:

I. Στην εμπειρική έρευνα και τις μεθόδους. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στις αξιολογήσεις έχουν κατά κανόνα τη βάση τους στη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών (υποθέσεις εργασίας, παρατήρηση, συγκέντρωση και ανάλυση στοιχείων κλπ)

II. Στην οικονομική θεωρία. Η οικονομική σκέψη διατρέχει τη λογική της αξιολόγησης σε πολλά επίπεδα (αποτελεσματικότητα και κατανομή των πόρων, ανταγωνιστικότητα κλπ).

III. Στις θεωρίες οργάνωσης και διαχείρισης. Μία από τις σημαντικότερες μεταβλητές που εξετάζει η αξιολόγηση είναι αυτή του οργανωτικού σχεδιασμού και της διαχείρισης των παρεμβάσεων, καθώς κρίνονται κρίσιμες για την επιτυχία του προγράμματος.

IV. Στην πολιτική επιστήμη και την διοικητική επιστήμη. Η εμπλοκή του δημόσιου τομέα στα στάδια εφαρμογής των προγραμμάτων ανακινεί θέματα που δεν είναι άγνωστα στη θεωρία της διοικητικής επιστήμης: μεταρρύθμιση του κράτους, χρηστή διαχείριση και διαφάνεια κλπ. Είναι, λογικό η αξιολόγηση να χρησιμοποιεί υποδείγματα και θεωρίες της διοικητικής επιστήμης για να αξιολογήσει τις επιδόσεις του δημοσίου τομέα στο πλαίσιο του σχεδιασμού και της υλοποίησης κοινωνικοοικονομικών παρεμβάσεων.

2.2. Επιστημολογικές-Φιλοσοφικές παραδόσεις: Το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο²²

Υπάρχουν τρεις φιλοσοφικές παραδόσεις που ασκούν επίδραση στις ευρύτερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις των αξιολογήσεων. Ξεχωρίζουμε τον θετικισμό, τον κονστρουκτιβισμό και τον πραγματισμό. Στην ανάλυση που ακολουθεί θα κάνουμε μία σύντομη αναφορά σε κάθε μία από αυτές τις σχολές σκέψης και θα τις συνδέσουμε με την διαδικασία της αξιολόγησης.

²²Βλέπε πληροφορίες στην ιστοσελίδα <http://hyperion.math.upatras.gr/courses/sts/> καθώς και στην <http://www.utm.edu/research/iep/1/logpos.htm#The%20Main%20Philosophical%20Tenets%20of%20Logical%20Positivism>

Ο θετικισμός είναι μια από τις πιο διαδεδομένες φιλοσοφίες της επιστήμης. Ο όρος “θετικισμός” αποτελεί συντόμηση του “λογικού θετικισμού,” που λέγεται και “λογικός εμπειρισμός” (και συχνά και “νέο-θετικισμός”).

Τρεις είναι οι βασικές πηγές έμπνευσης του ρεύματος του θετικισμού:

- Οι σημαντικές εξελίξεις στη λογική και τα θεμέλια των μαθηματικών, που σημειώθηκαν στο τέλος του δεκάτου ενάτου και στις αρχές του εικοστού αιώνα και ήσαν συνδεδεμένες με τα ονόματα των Hilbert, Peano, Frege και Russell.

- Η παράδοση του εμπειρισμού. Ο κλασικός εμπειρισμός διαμορφώθηκε αρχικά κατά τον Διαφωτισμό και ύστερα από τους Hobbes, Locke και κυρίως τον Hume. Αργότερα τον δέκατο ένατο αιώνα μετασηματίστηκε από τον Comte (αλλά και άλλους, όπως οι Mill, Spencer και Durkheim) σε μια συγκεκριμένη εμπειρική μεθοδολογία που εξηγούσε ταυτόχρονα φύση και κοινωνία, δηλαδή, ενστερνιζόταν την ενότητα των επιστημών. Σύμφωνα με την παράδοση του κλασικού εμπειρισμού, η έγκυρη γνώση κι η επιστήμη θεμελιώνονται μόνο πάνω στα δεδομένα της εμπειρίας και της παρατήρησης.

- Τέλος, ήταν οι επαναστατικές πρόοδοι στην φυσική και ειδικότερα στους τομείς της σχετικότητας και της κβαντομηχανικής, που επιτελέστηκαν στις αρχές του εικοστού αιώνα.

Κοινοί παρανομαστές σε όλες τις απόψεις των θετικιστών είναι οι δυο βασικοί στόχοι της επιστημολογίας του θετικισμού, αφενός η λογική ανάλυση κι αφετέρου η εμπειρική θεμελίωση της επιστήμης.

Η λογική πλευρά του θετικισμού διαπραγματεύεται τη μορφή κι όχι το περιεχόμενο της επιστήμης. Δηλαδή, ο στόχος της λογικής ανάλυσης της επιστήμης ταυτίζεται με την ανάλυση της λογικής της επιστήμης.

Πέρα από την αυστηρή λογική δόμηση, ο άλλος στόχος του θετικισμού είναι η επιμονή στην εμπειρική θεμελίωση της επιστήμης. Εκεί ακριβώς οφείλεται και η οριοθέτηση μεταξύ επιστήμης και μεταφυσικής: η επιστήμη διαφέρει από την μεταφυσική, επειδή είναι εμπειρική. Με άλλα λόγια, η διαφορά επιστήμης-μεταφυσικής απορρέει από την εφαρμογή της *αρχής ή του κριτηρίου της επαλήθευσης*, κατά το οποίο **μια πρόταση έχει νόημα αν μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά μετά την παρατήρηση** (βλέπε και Popper περί διαψευσιμότητας²³).

²³Popper, Karl R., *The Logic of Scientific Discovery*, Harper Torchbooks, New York 1959, σελ. 40.

Καθώς όμως στον θετικισμό το νόημα της θεωρίας επαφίεται πλήρως στην παρατήρηση, το αποτέλεσμα είναι η υιοθέτηση ενός **εργαλειακού χαρακτήρα της θεωρίας**. Η θεωρία γίνεται κατανοητή σαν ένας λογικός μηχανισμός για την εξήγηση ή πρόβλεψη των εμπειρικών φαινομένων της παρατήρησης. Με τον τρόπο αυτό, για τον θετικισμό, οι θεωρητικοί όροι δεν συλλαμβάνουν κάτι από τις βαθύτερες δομές της πραγματικότητας, δηλαδή, δεν υπόκεινται σε οποιονδήποτε οντολογικό ρεαλισμό. Απλώς είναι τα κατάλληλα εργαλεία ή οι πρόσφορες κατασκευές, που χρησιμοποιούνται στη συγκρότηση λογικών θέσεων για τα παρατηρούμενα φαινόμενα.

Πέρα όμως από τη συγκρότηση της θεωρίας, είναι πολύ σημαντικό το θέμα της εγκυρότητας της επιστημονικής γνώσης. Έτσι, κεφαλαιώδους σημασίας για τον θετικισμό είναι το *πρόβλημα της επαγωγής*, δηλαδή, του πώς **οι γενικοί εμπειρικοί νόμοι μπορούν να προκύψουν από τις παρατηρήσεις**. Το πέρασμα από το ειδικό στο γενικό (επαγωγή) ιστορικά υπήρξε το αδύνατο σημείο, η Αχίλλειος πτέρνα, του εμπειρισμού από τον καιρό των Bacon και Hume. Από την άλλη μεριά, το πέρασμα από το γενικό στο ειδικό (παραγωγή) δεν δημιουργεί κανένα πρόβλημα σε συστήματα παραγωγικής λογικής, στα οποία τα συμπεράσματα έπονται με βεβαιότητα των υποθέσεων, εφόσον τηρούνται οι σχετικοί λογικοί κανόνες.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την προσέγγιση του θετικισμού το όλον γίνεται αντιληπτό αν συνθέσει κανείς τη γνώση για τα επιμέρους κομμάτια. Εδώ βρίσκεται και η επιστημολογική βάση των ερευνητικών μεθόδων και των οικονομετρικών μοντέλων, καθώς οι μέθοδοι αυτοί οδηγούν σε ποσοτικοποιημένες αποδείξεις των λογικών σχέσεων μεταξύ εισροών και αποτελεσμάτων. Ωστόσο, οι περιορισμοί της επιστημολογικής παράδοσης στην περίπτωση της αξιολόγησης παρεμβάσεων είναι ότι παραβλέπουν την πολυπλοκότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παρεμβάσεων και άλλων παραγόντων που εξαρτώνται από το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι παρεμβάσεις. Αυτές οι αδυναμίες του θετικισμού οδήγησαν στην ανάδειξη άλλων δύο φιλοσοφικών ρευμάτων, του κονστρουκτιβισμού και του πραγματισμού.

Ο κονστρουκτιβισμός²⁴ διακηρύσσει την πρωτοκαθεδρία της κοινωνίας. Αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα ως μια κατασκευή, εξολοκλήρου νοηματική, που συναρτάται με την κοινωνική κουλτούρα, εξαρτάται από την ιστορική συγκυρία

²⁴ Βλέπε <http://www.electridea.gr/issue12/epistimi3.html>

στην οποία αναδύεται και συναρθρώνεται στο επίπεδο του λόγου, μέσω ενός δικτύου νοήματος που περιλαμβάνει το γλωσσικό και το μη-γλωσσικό στοιχείο. Ο κονστρουκτιβισμός, αμφισβητεί την ουσιοκρατία, την άποψη δηλαδή ότι ο κόσμος αποτελείται από αυθύπαρκτες ουσίες και αρνείται τον αντικειμενισμό ο οποίος πρεσβεύει ότι υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα την οποία ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει πλήρως διαμέσου κάποιων πρακτικών μεταξύ των οποίων είναι και η επιστημονική. Η γνώση για τους κονστρουκτιβιστές εν αντιθέσει με τον εμπειρισμό και το θετικισμό, δεν ενυπάρχει στα πράγματα ούτε μπορεί να αποκαλυφθεί με αντικειμενικές μεθόδους (παρατήρηση, πείραμα κ.λ.π.). Αντίθετα παράγεται κοινωνικά (και παράγει με τη σειρά της κοινωνικές διευθετήσεις) μέσα από μια πληθώρα κοινωνικών διαδικασιών και πρακτικών.

Στην ακραία εκδοχή του κονστρουκτιβισμού, τα φυσικά γεγονότα είναι ή συνδέονται κατάλληλα με κοινωνικά γεγονότα από τα οποία παράγονται. Οι επιστημονικές θεωρίες και τα επιστημονικά γεγονότα συγκροτούνται αποκλειστικά από κοινωνικές κατασκευές, πράγμα που καθιστά αδύνατη την ύπαρξη γεγονότων ανεξάρτητων από τις κατασκευές αυτές. Μ' άλλα λόγια, για την εκδοχή αυτή του κονστρουκτιβισμού, δεν υπάρχουν γεγονότα έξω από την κοινωνία, γεγονότα στα οποία οι εν λόγω κατασκευές να αναφέρονται αλλά τα μόνα γεγονότα που υπάρχουν είναι τα γεγονότα που αφορούν την ύπαρξη των κατασκευών που ονομάζουμε «επιστημονικά γεγονότα». Σ' αυτό το πλαίσιο, η γνώση περιορίζεται στο να αντανakλά κοινωνικές δομές, οράματα, προσδοκίες, ιδεολογίες κλπ. και η πορεία της φυσικής επιστήμης μεταφράζεται σε μια πορεία αλληλοδιάδοχων κοινωνικών απεικονίσεων που θα πρέπει να εξετάζεται αποκλειστικά ως προς το ιδεολογικό ή κοινωνικό σύστημα το οποίο την παρήγαγε και το οποίο ανακλά. Υπάρχουν όμως και ηπιότερες εκδοχές του κονστρουκτιβισμού, οι οποίες δεν απορρίπτουν την ύπαρξη ενός αντικειμενικού κόσμου, αλλά **αρνούνται μονάχα τη δυνατότητα της αντικειμενικής περιγραφής, μέτρησης κι ερμηνείας του κόσμου αυτού**. Σ' αυτή την περίπτωση, το αντικειμενικό εμφανίζεται ως το άρρητο εκείνο στοιχείο το οποίο διαφεύγει της ανθρώπινης σύλληψης και εκφοράς και παρουσιάζεται κάθε φορά, χωρίς ποτέ όμως να γίνεται αντιληπτό, τη στιγμή της κατάρρευσης των κατασκευών ή με κονστρουκτιβιστικούς όρους τη στιγμή της εξάρθρωσής τους.

Στα επιστημολογικά πλαίσια αυτά οι αξιολογήσεις έχουν νόημα όταν περιλαμβάνουν τις απόψεις όλων των ενδιαφερομένων (stakeholders) καθώς το

σημαντικό στοιχείο εδώ είναι η σύνθεση των διαφορετικών απόψεων-αντιλήψεων των ενδιαφερομένων.

Ο πραγματισμός είναι μια αμερικάνικη φιλοσοφική παράδοση, που συνδέεται με τη σχολή φιλοσοφίας του Chicago και με τους διανοητές Charles Sanders Peirce, John Dewey, William James και George Herbert Mead. Το βασικό χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας του πραγματισμού είναι η ενότητα γνώσης και δράσης, αξιών και εμπειρίας. Η γνώση συνδέεται με την δράση και παράγεται από την εμπειρία ενώ η αλήθεια προσδιορίζεται από τις πρακτικές δραστηριότητες.

Αυτό που μπορεί να θεωρηθεί σαν η βασική αρχή του πραγματισμού καταλήγει στο εξής κριτήριο για τη σημασία που έχουν οι έννοιες: Εκεί που μια έννοια μπορεί λογικά να διαφέρει από μια άλλη είναι στο κατά πόσο δύναται να “τροποποιήσει την πρακτική μας συμπεριφορά διαφορετικά από την δεύτερη έννοια”²⁵. Ο πραγματισμός πρεσβεύει ότι πρέπει να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας **στο παρόν πλαίσιο** που ζούμε και να δημιουργήσουμε την αντίληψή μας για τον κόσμο με βάση τις συγκεκριμένες πράξεις που κάνουμε και τους πραγματικούς σκοπούς που έχουμε.

Η πρόκριση της πράξης έναντι της θεωρίας φαίνεται και στον τρόπο που οι πραγματιστές ορίζουν την γνώση. Για παράδειγμα, ο Dewey έλεγε: “Αν μπορέσουμε να δούμε ότι η γνώση δεν είναι μια πράξη ενός εξωτερικού θεατή, αλλά κάποιου που συμμετέχει μέσα στην φυσική και την κοινωνική σκηνή, τότε το αληθινό αντικείμενο της γνώσης βρίσκεται στις συνέπειες της κατευθυνόμενης δράσης”²⁶.

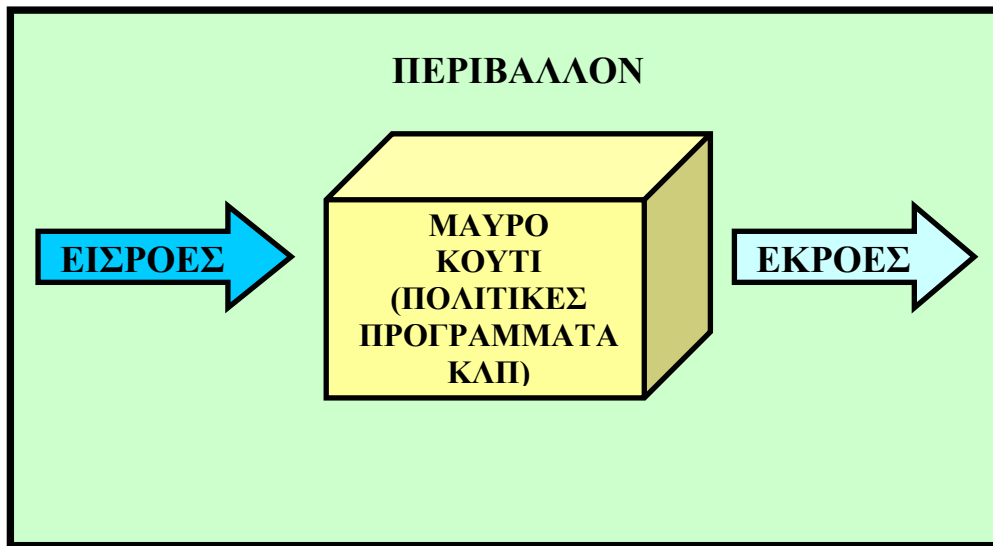
Η παράδοση αυτή του πραγματισμού απεικονίζεται στη διαδικασία της αξιολόγησης με την εκτίμηση των παρεμβάσεων ενταγμένων σε ένα πλαίσιο στο οποίο εξετάζεται το τρίπτυχο «περιβάλλον – μηχανισμοί - προϊόν²⁷». Στον πραγματισμό εξερευνάται το «μαύρο κουτί», ουσιαστικά το κενό μεταξύ εισροών και εκροών (βλέπε Σχήμα 7). Αναλύονται οι μηχανισμοί που ευθύνονται για τις αλλαγές και δίνεται έμφαση στην επίδραση του περιβάλλοντος. Οι αξιολογήσεις θεματικών προτεραιοτήτων και η χρήση εργαλείων όπως η συγκριτικές περιπτώσιολογικές μελέτες ανήκουν σε αυτό το φιλοσοφικό υπόβαθρο.

²⁵ Βλέπε Peirce, C. S., *Essays in the Philosophy of Science*. Ed. V. Thomas New York, 1957, σελ. 252.

²⁶ Dewey, J. *On Experience, Nature, And Freedom*. New York: The Liberal Arts Press, Inc, 1960.

²⁷ Στα αγγλικά γνωστό και ως CMO (context-mechanism-outcome), βλέπε μεταξύ άλλων Pawson, R., and Tilley, N., , *Realistic Evaluation*, Sage Publications, London ,1997, Stame, N., *Why a movement for theory in evaluation?*, *European Evaluation Society*, Fifth Conference, Seville, 10-12 October 2002.

Σχήμα 7: Το «μαύρο κουτί»

2.3. Ειδικότερες θεωρίες που συνδέονται με την αξιολόγηση.

Όπως παρουσιάσαμε και στο προηγούμενο μέρος, οι αδυναμίες της θετικιστικής σκέψης οδήγησαν στην ανάδειξη της σημασίας της θεωρίας στην αξιολόγηση. Η βιβλιογραφία για την «βασισμένη στη θεωρία» αξιολόγηση²⁸ είναι ιδιαίτερα πλούσια²⁹, ωστόσο θα μπορούσαμε να διακρίνουμε εκείνες τις θεωρίες που συναντώνται συνηθέστερα ως θεωρητικό υπόβαθρο των αξιολογήσεων. Αυτές είναι:

Η θεωρία των προγραμμάτων: αυτές συνδέονται με τη δημιουργία λογικών μοντέλων που εστιάζουν στις εισροές, τις εκροές, τα αποτελέσματα και τις επιδράσεις των προγραμμάτων³⁰. Σε αυτή ανήκει και η σημαντικότερη ίσως θεωρητική κατασκευή σχετικά με τις αξιολογήσεις, η γνωστή και ως *Theory of Change*³¹. Ένας ορισμός της προσέγγισης αυτής δίδεται από τους Connell και Kubisch: «...είναι η συστηματική και σωρευτική μελέτη των συνδέσμων μεταξύ δραστηριοτήτων,

²⁸ Μετάφραση του όρου *Theory-based evaluation*

²⁹ Βλέπε ενδεικτικά μόνο Weiss, C., "Theory-based evaluation: past, present and future", in *New Directions for Evaluation*, n. 76, San Francisco, Jossey Bass, 1997, Carvalho, S., White, H., "Theory-Based Evaluation: The Case of Social Funds", in *American Journal of Evaluation*, Vol. 25, No. 2, 2004, pp. 141–160, άλλων Pawson, R., and Tilley, N., , *Realistic Evaluation*, Sage Publications, London ,1997, Stame, N., *Why a movement for theory in evaluation?*, *European Evaluation Society*, Fifth Conference, Seville, 10-12 October 2002, Kubisch, A., et al., eds., *New Approaches to evaluating community initiatives*, The Aspen Institute, Washington, 1995.

³⁰ Πρακτική ιδιαίτερα συνηθισμένη στα προγράμματα της Παγκόσμιας Τράπεζας και της Ε.Ε.

³¹ Βλέπε και τον δικτυακό χώρο www.theoryofchange.org

αποτελεσμάτων και πλαισίου της πρωτοβουλίας»³². Με απλά λόγια, εξερευνά το «μαύρο κουτί» που περιγράψαμε παραπάνω.

Οι θεωρίες για την πρακτική των αξιολογήσεων: δεν είναι τίποτα παραπάνω από την εμπειρία και τα διδάγματα προηγούμενων αξιολογήσεων.

Θεωρίες υλοποίησης και μεταβολής: αυτές ασχολούνται κυρίως με της μεταβολές της πολιτικής, τη διοικητική και οργανωσιακή συμπεριφορά.

Θεωρίες που εστιάζουν σε πολιτικές: Πρόκειται για θεωρίες/παραδοχές που άπτονται ζητημάτων οικονομικής ανάπτυξης. Οι πιο σημαντικές και διαδεδομένες είναι:

Η Οικονομία της Γνώσης: είναι αυτή που η παραγωγή και η εκμετάλλευση της γνώσης έχουν τον βασικό ρόλο στη δημιουργία πλούτου. Αναδεικνύει την αυξανόμενη αναγνώριση του ρόλου της γνώσης στην οικονομική ανάπτυξη

Το ανθρώπινο κεφάλαιο: αναγνωρίζει τη σημασία του ανθρώπινου δυναμικού στην παραγωγική διαδικασία και την ευημερία.

Το κοινωνικό κεφάλαιο: στηρίζεται στη δυνατότητα των ανθρώπων να συνεργάζονται (βλέπε εμπιστοσύνη κατά Φουκουγιάμα) και να δημιουργούν θεσμούς συνεργασίας με στόχο την προώθηση αποτελεσματικής κοινωνικής δράσης.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός: εστιάζει στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων μεταξύ των ατόμων, καθώς και στις διαφορές όσον αφορά τη δυνατότητα πρόσβασης στις υποδομές, στη γνώση, στις υπηρεσίες κλπ

Η μεταφορά τεχνολογίας: Οι βραδυπορούντες τεχνολογικώς έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν γρηγορότερα από τους ήδη εξελιγμένους (catching up hypothesis).

Η νέα οικονομική γεωγραφία: με δύο διαφορετικές θέσεις, το κλασικό αξίωμα του Ricardo περί συγκριτικού πλεονεκτήματος, αλλά και με τις νέες θεωρίες «κέντρου-περιφέρειας» που αναφέρονται σε δημιουργίας οικονομιών συγκέντρωσης και μάθησης.

³² Connell, J.P. and Kubisch A.C., "Applying a theory of change approach to the evaluation of comprehensive community initiatives: Progress, prospects, and problems" in K. Fulbright-Anderson, A.C. Kubisch and J.P. Connell (eds.) New Approaches to Evaluating Community Initiatives, Volume 2: Theory, Measurement and Analysis, Aspen Institute, Washington D.C, 1998.

3. Η επιλογή των μεθόδων και των τεχνικών. Πότε χρησιμοποιούμε τι.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τους σημαντικότερους λόγους που καθιστούν αναγκαία την χρήση διαφορετικών εργαλείων στην διαδικασία αξιολόγησης.

3.1. Χρήση διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για την αξιολόγηση διαφορετικών μορφών παρεμβάσεων.

Υπάρχουν διάφορες μορφές-κατηγορίες κοινωνικοοικονομικών παρεμβάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η σωστή αξιολόγηση των οποίων βασίζεται στην επιλογή των κατάλληλων μεθόδων και των τεχνικών. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι κάθε μορφή παρέμβασης μπορεί να αξιολογηθεί με τη χρήση μίας και μόνης τεχνικής. Ωστόσο, ορισμένες μέθοδοι αξιολόγησης συνδέονται άρρηκτα με συγκεκριμένες κατηγορίες παρεμβάσεων.

Μερικές από τις βασικές κατηγορίες παρεμβάσεων είναι:

- Οι θεματικές παρεμβάσεις
- Οι πολιτικές / τομεακές παρεμβάσεις
- Οι παρεμβάσεις με στόχο την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη³³.

3.1.1. Αξιολόγηση των θεματικών παρεμβάσεων στο πλαίσιο ευρύτερων στρατηγικών

Μία συγκεκριμένη μορφή παρέμβασης που είναι ιδιαίτερα συνήθης σε κοινοτικό επίπεδο και η λογική της συχνά διατρέχει τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία είναι οι παρεμβάσεις σε θεματικές προτεραιότητες. Η συγκεκριμένη μορφή παρέμβασης αναφέρεται στην υλοποίηση ευρύτερων στρατηγικών (*για παράδειγμα η αειφόρος ανάπτυξη*) μέσα από διαφορετικές κατηγορίες παρεμβάσεων.

Οι αξιολογήσεις των θεματικών περιοχών απαιτούν τη συνάθροιση στοιχείων από πολλές και διαφορετικού χαρακτήρα παρεμβάσεις για να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους οι στρατηγικές προτεραιότητες επιτυγχάνονται. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την κατασκευή (σύνθετων κατά κανόνα) δεικτών. Εντούτοις,

³³ Αυτή είναι η διάκριση που υιοθετεί η Ένωση, βλ. *The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide*, σελ. 109 κ. εξ.

συνήθως είναι δύσκολο να γίνει επιλογή των πλέον σημαντικών δεικτών, καθώς κι εκείνων των δεικτών που θα λειτουργήσουν με τον ίδιο τρόπο σε διαφορετικές συνθήκες (σε διαφορετικό περιβάλλον). Τέτοιες θεματικές αξιολογήσεις είναι επομένως πιθανό να αναζητήσουν διαφορετικά μέτρα σε διαφορετικές συνθήκες και έπειτα να αξιολογήσουν ποιοτικά τα αποτελέσματα, αθροίζοντας από διαφορετικές παρεμβάσεις τα αποτελέσματα εκείνα που αποδεικνύουν την επίτευξη ή μη του θεματικού στόχου³⁴. Οι ποιοτικές αξιολογήσεις για τον τρόπο με τον οποίο οι θεματικές στρατηγικές εντάσσονται στα κριτήρια της πολιτικής είναι επίσης χρήσιμες: μπορούν παραδείγματος χάριν να ληφθούν υπόψη έρευνες για τους ωφελούμενους, συνεντεύξεις των συμμετόχων και περιπτωσιολογικές μελέτες για τις αλλαγές που παρατηρούνται³⁵.

Για να καταστούν σαφέστερα τα όσα ελέχθησαν παραπάνω θα παραθέσουμε κάποια παραδείγματα τέτοιων θεματικών προτεραιοτήτων στα πλαίσια των δράσεων των διαρθρωτικών ταμείων.

Τσες ευκαιρίες. Η αναφορά σε ίσες ευκαιρίες συνήθως παραπέμπει στην παροχή ίσων ευκαιριών μεταξύ γυναικών και ανδρών. Ωστόσο συχνά αναφέρεται και σε άλλες περιπτώσεις διακρίσεων ή άνισης μεταχείρισης, όπως στις περιπτώσεις των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες ή στις περιπτώσεις των μειονοτικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών κοινοτήτων και των προσφύγων. Οι μέθοδοι που θεωρούνται κατάλληλες για αυτήν την θεματική περιοχή είναι συνήθως διαφορετικές σε μάκρο και μικρό επίπεδο. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τις περιπτώσεις που σχετίζονται με την απασχόληση των γυναικών. Σε μακρο επίπεδο, οι υπάρχουν πολλές ποσοτικές τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εξακριβωθεί η πρόοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας, παραδείγματος χάριν, από την άποψη της συμμετοχής (ποσοστά των γυναικών στην αγορά εργασίας), των επιπέδων αμοιβών, των επιπέδων ανεργίας κ.λπ.... Οι μέθοδοι μπορεί να περιλαμβάνουν τις ταχυδρομικές έρευνες, την ανάλυση των διοικητικών στοιχείων που αναφέρονται στην απασχόληση, καθώς και την ανάλυση των διαθέσιμων στοιχείων όσον αφορά τα επίπεδα αμοιβών. Παρόλα αυτά, ορισμένες πτυχές θα πρέπει να προσεγγιστούν με τη χρήση

³⁴ Ωστόσο, είναι ιδιαίτερος δύσκολο να συνυπολογιστούν τα αποτελέσματα στην κατεύθυνση της επίτευξης μίας θεματικής προτεραιότητας από διαφορετικές παρεμβάσεις.

³⁵ Για τις μεθόδους που αναφέρονται στο μέρος αυτό βλέπε στο Κεφάλαιο 4.

ποιοτικών εργαλείων. Παραδείγματος χάριν, για την προσέγγιση των συνθηκών εργασίας, η χρήση συνεντεύξεων με εργαζόμενους είναι ίσως σημαντικότερη από τη χρήση άλλων εργαλείων γενικότερου χαρακτήρα. Σε μικρό επίπεδο, αναλύσεις που έχουν ως στόχο να αναδείξουν για παράδειγμα τις διακρίσεις που λαμβάνουν χώρα στην αγορά εργασίας πρέπει να βασίζονται κυρίως σε ποιοτικές μεθόδους όπως οι συνεντεύξεις, οι περιπτωσιολογικές μελέτες κ.λπ.

Βιώσιμη ανάπτυξη. Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι το χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα θεματικής προτεραιότητας που υπεισέρχεται σε όλους σχεδόν τους τομείς πολιτικής, περιλαμβάνει πολλούς αλληλεπιδρώντες παράγοντες και απαιτεί, επομένως, τη χρήση πολλαπλών μεθόδων και τεχνικών σε οποιαδήποτε αξιολόγηση. Αυτό σημαίνει ότι ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι παραδοσιακές οικονομικές τεχνικές όπως η ανάλυση κόστους οφέλους (cost-benefit analysis) ή η δημιουργία μοντέλων κατανομής των πόρων. Ωστόσο, οι επιπτώσεις που η βιώσιμη ανάπτυξη έχει για τις επόμενες γενεές υποδεικνύουν τη χρήση και άλλων μεθόδων που εστιάζουν στις μελλοντικές προοπτικές, όπως η μέθοδος των Δελφών.

Κοινωνία της πληροφορίας. Μετά από το Συμβούλιο Κορυφής της Λισσαβόνας και της Στοκχόλμης, η ανάπτυξη μιας κοινωνίας των πληροφοριών καθώς και μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση, θεωρείται ως βασικό ζήτημα τόσο για την βελτίωση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας, όσο και για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Είναι, επομένως, μία θεματική προτεραιότητα που ενυπάρχει σε πολλές πτυχές της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στην Ευρώπη σήμερα. Όπως είθισται σε περιπτώσεις που εξετάζεται η ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα απαραίτητη τεχνική αξιολόγησης είναι η χρήση σημείων αναφοράς (benchmarking) που δίνουν τη δυνατότητα συγκρίσεων, κυρίως με την Βόρεια Αμερική και τις ασιατικές οικονομίες (Ιαπωνία και Κίνα). Ακόμα, για την αποτίμηση ενεργειών που εντάσσονται στα πλαίσια της πρωτοβουλίας e-Europe χρησιμοποιούνται μέθοδοι που απεικονίζουν την κατάσταση πριν και μετά την εφαρμογή των παρεμβάσεων. Υπάρχουν πολλές παρεμβάσεις μπορούν να ενταχθούν στον ευρύτερο τίτλο της «Κοινωνίας της Πληροφορίας». Πρόκειται για παρεμβάσεις σε πολλά διαφορετικά επίπεδα, όπως στις υποδομές των περιφερειών, στην εκπαίδευση, στην τηλεϊατρική κ.α. Αυτό, επομένως,

δημιουργεί προβλήματα για τον συνυπολογισμό και τη σύνθεση διαφορετικών αποτελεσμάτων για την αξιολόγηση της πορείας της θεματικής προτεραιότητας. Η πρόκληση εδώ, όπως σε άλλες θεματικές περιοχές, είναι να βρεθεί τρόπος να ξεπεραστούν τέτοια προβλήματα και να είναι δυνατή εξαγωγή συμπερασμάτων για την πορεία της θεματικής προτεραιότητας, συνήθως μέσω της δημιουργίας σύνθετων δεικτών³⁶.

3.1.2. Αξιολόγηση πολιτικών και τομεακών προτεραιοτήτων

Συγκεκριμένες μορφές αξιολόγησης, άρα και οι αντίστοιχες μέθοδοι και τεχνικές, συνδέονται με ορισμένες περιοχές πολιτικής. Αυτό προκύπτει από τις ιδιαιτερότητες και τον χαρακτήρα της κάθε πολιτικής της Ένωσης. Για παράδειγμα, στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, η αξιολόγηση των παρεμβάσεων μέσω της αποτίμησης των επιδράσεων (impact assessment) των καθεστώτων επιχορήγησης στην παραγωγή θα ήταν μια πιο συνήθης προσέγγιση από την αξιολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού. Κάποιες τεχνικές αξιολόγησης αρμόζουν καλύτερα σε ορισμένες πολιτικές, ενώ λειτουργούν δευτερευόντως και συμπληρωματικώς σε άλλες. Παραδείγματος χάριν:

- η αξιολόγηση των παρεμβάσεων στον τομέα των μεταφορών είναι δυνατόν να περιλαμβάνει τις επενδύσεις σε υποδομές και να χρησιμοποιεί τεχνικές όπως η ανάλυση κόστους οφέλους, καθώς και άλλες τεχνικές ή μοντέλα για να αναλύσει τα αποτελέσματα διαφορετικών κατανομών των πόρων. Για την αξιολόγηση των δικτύων μεταφορών καλύτερη μέθοδος μπορεί να θεωρηθεί η ανάλυση των στοιχείων που διαθέτουν οι αρμόδιες αρχές (για παράδειγμα το Υπουργείο Μεταφορών). Τέλος, η ικανοποίηση του επιβατικού κοινού, μπορεί να αποτυπωθεί καλύτερα με τη χρήση ερευνών γνώμης ή δειγματοληπτικών ερευνών στους χρηστές των μέσων μεταφοράς.
- Η αξιολόγηση των πολιτικών που σχετίζονται με την αγορά εργασίας και οι παρεμβάσεις στην εκπαίδευση και την κατάρτιση γίνονται κυρίως με έρευνες στους ωφελούμενους από τα προγράμματα εκπαίδευσης και

³⁶ Ο κίνδυνος που υφέρπει βέβαια στις περιπτώσεις αυτές είναι να αθροίζει κανείς ανόμοια στοιχεία.

κατάρτισης, καθώς και με έρευνες σε ομάδες (πειραματικές μέθοδοι) που μπορούν να αναδείξουν τόσο τις βραχυπρόθεσμες, όσο και τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις των προγραμμάτων.

3.1.3. Αξιολόγηση παρεμβάσεων που στοχεύουν στην τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη.

Οι παρεμβάσεις της Κοινότητας μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων ενέχουν και μία προφανή χωρική διάσταση. Έτσι, ιδιαίτερα υπό την επίδραση των θεωριών της Νέας Οικονομικής Γεωγραφίας, η τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη ετέθη στον πυρήνα των επιδιώξεων της Κοινότητας μέσω της περιφερειακής πολιτικής.

Για την αξιολόγηση τέτοιων παρεμβάσεων χρησιμοποιούνται διαφορετικές τεχνικές ανάλογα με το χαρακτήρα της παρέμβασης. Για παράδειγμα, η χρήση οικονομικών μοντέλων είναι σκόπιμη εφόσον συντρέχουν δύο προϋποθέσεις.

- Οι πόροι που δαπανώνται στο πλαίσιο του προγράμματος είναι σημαντικοί σε σχέση με την οικονομία της περιοχής στην οποία απευθύνεται το πρόγραμμα.
- Η υπό εξέταση περιοχή πρέπει να είναι αρκετά μεγάλη (μία χώρα ή μία μεγάλη περιφέρεια) ή «κλειστή» (για παράδειγμα ένα νησί), έτσι ώστε να είναι εφικτή η εξέταση της οικονομίας σε συνθήκες απομόνωσης.

Εφόσον συντρέχουν οι παραπάνω δύο προϋποθέσεις, τότε η αξιολόγηση μπορεί να γίνει βάσει εργαλείων «δανεισμένων» από την μακροοικονομία ή τα οικονομικά της περιφερειακής ανάπτυξης³⁷. Μεταξύ αυτών των τεχνικών περιλαμβάνονται:

*Η ανάλυση μετατόπισης μεριδίου (shift share analysis)*³⁸: πρόκειται για τεχνική που χρησιμοποιείται κυρίως στα οικονομικά της περιφερειακής ανάπτυξης και προσπαθεί να εξηγήσει την ανάπτυξη με βάση τον συνδυασμό των κλάδων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και τις περιφερειακές επιρροές. Ο ρυθμός μεγέθυνσης της περιφέρειας συγκρίνεται με τον ρυθμό που θα επιτυγχάνοταν αν ο κάθε κλάδος της αναπτυσσόταν με τον ίδιο ρυθμό που αναπτύσσονται οι αντίστοιχοι κλάδοι σε εθνικό επίπεδο.

³⁷ Όπως θα δούμε και στο τέταρτο μέρος, στις αξιολογήσεις γίνεται εκτενή χρήση οικονομικών εργαλείων και μεθόδων.

³⁸ Θα κάνουμε εκτενή αναφορά στην ανάλυση μετατόπισης μεριδίου, καθώς είναι τεχνική που δεν αναφέρεται στο τέταρτο μέρος της εργασίας όπου περιγράφονται τα βασικά εργαλεία αξιολόγησης.

Τα μοντέλα εισροών – εκροών (*input – input model*) και τα οικονομετρικά μοντέλα³⁹ χρησιμοποιούνται σε προσομοιώσεις της οικονομικής ανάπτυξης της περιφέρειας. Αυτές οι τεχνικές χρησιμοποιούνται *ex ante* στη δημιουργία δύο σεναρίων, απεικονίζοντας την ανάπτυξη με ή χωρίς το πρόγραμμα και αναδεικνύουν συνολικές εκτιμήσεις για τις πιθανές μακροοικονομικές επιπτώσεις των προγραμμάτων.

Όταν οι αξιολογήσεις αφορούν παρεμβάσεις πιο συγκεκριμένου χαρακτήρα, είναι πολύ πιθανό να περιλαμβάνουν σε βάθος ανάλυση της αιτιώδους σχέσης μεταξύ των παρεμβάσεων και των αποτελεσμάτων τους. Για τον σκοπό αυτό προτείνονται διάφορες τεχνικές, κάποιες από τις οποίες θα προσεγγίσουμε παρακάτω:

- Η ανάλυση απόκλισης, η ανάλυση παραγόντων και η ανάλυση ομαδικών χαρακτηριστικών⁴⁰ (*variance analysis, factor analysis, cluster analysis*) χρησιμοποιούνται στην διαπίστωση ομοιοτήτων και διαφορών σε ένα δείγμα παρατηρήσεων και στην ανάδειξη εξωγενών παραγόντων που σχετίζονται με τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων.
- Η Τεχνική των Δελφών⁴¹ (*Delphi Survey*) σχεδιάστηκε για την εκτίμηση επιπτώσεων και είναι κατάλληλη και *ex ante* αξιολογήσεις με την χρήση δευτερογενών στοιχείων. Η μέθοδος αυτή αναφέρεται στην ανάλυση δεδομένων δια της συλλογής προσωπικών αναφορών από ειδικούς - αξιολογητές, χωρίς να έχει προηγηθεί μεταξύ τους ανταλλαγή απόψεων για το υπό εκτίμηση ζήτημα.
- Οι «ομάδες προς σύγκριση» (*αδόκιμη μάλλον μετάφραση του όρου comparison groups*) χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος, τονίζοντας τις διαφορές μεταξύ μίας ομάδας ωφελουμένων από το πρόγραμμα και μιας ομάδας μη ωφελουμένων⁴².
- Οι περιπτωσιολογικές μελέτες, οι συνεντεύξεις ομάδων και η παρατήρηση συμμετεχόντων (*case studies, group interviews, participant observation*) στο πρόγραμμα είναι τεχνικές παρατήρησης, που μπορούν όμως να

³⁹ Βλέπε και την αξιολόγηση των επιπτώσεων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης βάσει οικονομετρικών μοντέλων στην περίπτωση της Ελλάδας που παρουσιάζεται στο τελευταίο μέρος.

⁴⁰ Η *cluster analysis* συχνά μεταφράζεται και ως ανάλυση συστάδων.

⁴¹ Η τεχνική των Δελφών παρουσιάζεται αναλυτικότερα στο τέταρτο μέρος.

⁴² Ανήκει στις πειραματικές μεθόδους που περιγράφονται στο τέταρτο μέρος.

χρησιμοποιηθούν και για ανάλυση περιεχομένου (content analysis), αλλά και για σύγκριση και ανάλυση δεδομένων.

- Η ανάλυση - πρόβλεψη με βάση την στατιστική παλινδρόμηση (regression analysis) χρησιμοποιείται κυρίως στον υπολογισμό των συνεπειών και προσδιορίζει αν η αιτιώδης σχέση μεταξύ των παρεμβάσεων και των αποτελεσμάτων τους είναι στατιστικώς σημαντική.

Η βασικότερη ιδιαιτερότητα των αναπτυξιακών προγραμμάτων με χωρική διάσταση (με τοπικό χαρακτήρα) εδράζεται στο γεγονός ότι αυτά λαμβάνουν υπόψη, αλλά και σχεδιάζονται με βάση την δυναμική, τις δυνατότητες και τις ανάγκες των περιοχών στις οποίες εφαρμόζονται. Στην ίδια λογική, η αξιολόγηση αυτών των προγραμμάτων θα πρέπει να έχει περισσότερο συμμετοχικό χαρακτήρα και να έχει ως αφετηρία συμπεριφορές, προτεραιότητες και απόψεις των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και των κατοίκων των περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό η ενεργός συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων στην αξιολόγηση, ακόμα και η αυτοαξιολόγηση των φορέων αποκτά ιδιαίτερο νόημα. Οι αξιολογήσεις τέτοιου χαρακτήρα συνάδουν με το πνεύμα των περιφερειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων της Κοινότητας, καθώς ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην κινητοποίηση όλων των κρίσιμων πόρων για την επίτευξη των στόχων των περιφερειακών προγραμμάτων. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι μπορούμε να υποκαταστήσουμε τις «παραδοσιακές» στατιστικές μεθόδους για την εκτίμηση, παραδείγματος χάριν, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης.

Μία ακόμα ιδιαιτερότητα των περιφερειακών αναπτυξιακών προγραμμάτων είναι ότι το μέγεθος και η σημασία των τελικών αποτελεσμάτων ενός τέτοιου προγράμματος εξαρτάται άμεσα από τα αποτελέσματα στις διαφορετικές φάσεις εφαρμογής του. Αυτή η εξελικτική στο χρόνο διάσταση συνδέεται με μεθόδους αξιολόγησης που παρακολουθούν την πορεία των προγραμμάτων, όπως έρευνες σε ομάδες ωφελουμένων κατά τακτά χρονικά διαστήματα σε όλες τις φάσεις υλοποίησης του προγράμματος ή περιοδικές αναφορές από τους εμπλεκόμενους στο πρόγραμμα.

Μία επιπλέον ιδιαιτερότητα των περιφερειακών/ χωρικών παρεμβάσεων είναι ότι η επιτυχία τους (ή η αποτυχία τους) εξαρτάται από την αλληλεπίδραση διαφορετικών παραγόντων. Εξαιτίας αυτού, το θεμελιώδες πρόβλημα αναφορικά με την αξιολόγηση προγραμμάτων που στοχεύουν στην τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη είναι η επιλογή όλως εκείνων των καταλλήλων μεθόδων θα περιγράψουν, καταγράψουν και υπολογίσουν τη συμβολή του κάθε επιμέρους παράγοντα, αλλά και

η αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών παρεμβάσεων. Αυτό γίνεται τόσο με τη χρήση δεικτών, αλλά και με τη δημιουργία μοντέλων που δείχνουν τη σχέση μεταξύ διαφορετικών παραγόντων και διαφορετικών παρεμβάσεων.

3.2. Χρήση διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για αξιολογήσεις με διαφορετική σκοπιμότητα.

Η επιλογή μεθόδων και τεχνικών αξιολόγησης δεν είναι ανεξάρτητη από τους στόχους για τους οποίους διενεργείται μία αξιολόγηση. Όπως αναφέραμε ήδη σε προηγούμενο μέρος αυτής της εργασίας, οι στόχοι συνοπτικά είναι:

- Σχεδιασμός / αποτελεσματικότητα του προγράμματος
- Διαφάνεια
- Βελτίωση διαχείρισης – υλοποίησης του προγράμματος
- Παραγωγή γνώσης (ή καλύτερα τεχνογνωσίας)
- Ενδυνάμωση των θεσμών

Παρακάτω θα επιδιώξουμε να συνδέσουμε καθέναν από τους στόχους προαναφερθέντες στόχους της αξιολόγησης με συγκεκριμένες μορφές αξιολόγησης για να γίνει σαφέστερη η διάκριση των τεχνικών.

3.2.1 Σχεδιασμός / αποτελεσματικότητα του προγράμματος

Όσον αφορά τον σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα, οι μέθοδοι που εφαρμόζονται αφορούν κυρίως την κατανομή των πόρων και την οικονομική αποτελεσματικότητα. Έτσι, πλέον κατάλληλες τεχνικές για το σκοπό αυτό είναι η ανάλυση επιρροών (impact analysis) και η ανάλυση κόστους-οφέλους (cost-benefit analysis).

3.2.2. Διαφάνεια

Για την άσκηση ελέγχου διαφάνειας, οι μέθοδοι που αρμόζουν έχουν ως κύριο έργο τους να κρίνουν τις επιδόσεις σε σχέση με κάποια δεδομένα επίπεδα ή τιμές-στόχους και να αξιολογήσουν με τα σχετικά κριτήρια τις επιδόσεις. Τέτοιες συγκρίσεις είναι δυνατό να γίνουν με πολλούς τρόπους, όπως για παράδειγμα

- α. με τη δημιουργία δεικτών για να συγκρίνουμε τα πραγματικά με τα αναμενόμενα αποτελέσματα,

- β. προβαίνοντας σε συγκρίσεις με άλλα παραδείγματα (με τη δημιουργία σημείων αναφοράς - benchmarking), ή, ακόμα,
- γ. συγκρίνοντας αποτελέσματα με άξονα τον χρόνο (το «πριν» και το «μετά» της εφαρμογής του προγράμματος, ενδεχομένως με διαιρέσεις σε υποπεριόδους).

3.2.3. Βελτίωση διαχείρισης – υλοποίησης του προγράμματος

Όταν η αξιολόγηση γίνεται με στόχο τη βελτίωση της διαχείρισης/ υλοποίησης του προγράμματος τότε οι κατάλληλες μέθοδοι στοχεύουν στην περιγραφή των διαδικασιών και των ενδιάμεσων αποτελεσμάτων, έτσι ώστε παρέχουν τη δυνατότητα ανατροφοδότησης πληροφοριών στους υπεύθυνους για την υλοποίηση του προγράμματος. Για παράδειγμα, ενδεικτικές μπορεί να είναι οι συγκρίσεις σε όρους επιδόσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων διοικητικών μονάδων – υπηρεσιών που είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση των προγραμμάτων, είτε πρόκειται για δύο περιφέρειες, είτε για δύο Υπουργεία. Όπως είναι μάλλον προφανές, στην περίπτωση αυτή ενδείκνυται η χρήση περιπτώσιολογικών μελετών. Ο χαρακτήρας αυτών των αξιολογήσεων είναι διαμορφωτικός (formative, βλέπε και στο αντίστοιχο κεφάλαιο) και ο κυριότερος ρόλος του αξιολογητή είναι να καταστήσει τα συμπεράσματα της αξιολόγησής του κεφαλαιοποιήσιμη γνώση για την περαιτέρω υλοποίηση του προγράμματος.

3.2.4. Παραγωγή γνώσης

Οι μέθοδοι που εξυπηρετούν τον στόχο της παραγωγής γνώσης ομοιάζουν με αυτές που χρησιμοποιούνται στην ακαδημαϊκή έρευνα. Το βάρος βρίσκεται στην επιστημονική αυστηρότητα, αλλά και στην ορθή ερμηνεία των ευρημάτων. Θεωρητικώς, το βασικό ερώτημα εδώ είναι ένα: **τι λειτουργεί**, υπό την έννοια ότι **ποια παρέμβαση παράγει αποτελέσματα**. Από μία θετικιστική σκοπιά, οι μέθοδοι που προτείνονται στην περίπτωση αυτή είναι μάλλον οι πειραματικές. Ωστόσο, σπανίως οι κλασικές πειραματικές μέθοδοι μπορούν να εφαρμοστούν εξαιτίας των διαφορών που υφίστανται μεταξύ των προγραμμάτων, αλλά και του διαφορετικού περιβάλλοντος όπου το κάθε πρόγραμμα εφαρμόζεται⁴³. Για τους παραπάνω λόγους επικρατέστερη είναι η πραγματιστική άποψη, που υποστηρίζει ότι το παραγόμενο

⁴³ Η χρήση πειραματικών μεθόδων προϋποθέτει τη δυνατότητα επανάληψης του πειράματος σε ίδιες συνθήκες, στην πράξη στοιχείο αδύνατο στις κοινωνικές επιστήμες.

έργο εξαρτάται από το ευρύτερο περιβάλλον⁴⁴. Οι βασική ερώτηση στην περίπτωση αυτή περιπλέκεται περισσότερο: **τι λειτουργεί, για ποιον, πως και υπό ποιες προϋποθέσεις**. Οι προτεινόμενες μέθοδοι και τεχνικές αφορούν κυρίως συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών περιπτώσεων με την εφαρμογή εναλλακτικών παρεμβάσεων σε εναλλακτικά περιβάλλοντα. Αυτό πιο συγκεκριμένα μπορεί να γίνει μέσω περιπτωσιολογικών μελετών, βάσεων δεδομένων με στοιχεία από τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων σε διαφορετικές συνθήκες, ή ακόμα με την χρήση άλλων μεθόδων, που, ωστόσο, λαμβάνουν υπόψη τους τη σημασία του περιβάλλοντος.

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι μεμονωμένες αξιολογήσεις δεν παράγουν αξιόπιστη γνώση. Για το λόγο αυτό κερδίζουν ολοένα και περισσότερο έδαφος οι σύνθετες μελέτες και διάφορες μετα-αναλύσεις, που προσπαθούν να συσσωρεύσουν τη γνώση που έχει παραχθεί από τις διαθέσιμες αξιολογήσεις.

3.2.5. Ενδυνάμωση των θεσμών

Η αξιολογήσεις δεν έχουν ως αποκλειστικό στόχο τους να απαντήσουν ερωτήματα που θέτουν οι σχεδιαστές/ διαχειριστές και οι χρηματοδότες ενός προγράμματος. Στόχος τους είναι και να ικανοποιούν τις ανάγκες ενός ικανού αριθμού συμμετόχων του προγράμματος, καθώς η επιτυχία (ή η αποτυχία) των περισσότερων προγραμμάτων εξαρτάται και από τις δυνατότητες των θεσμών από τους οποίους προέρχονται οι συμμετοχοί, αλλά και από τα ευρύτερα δίκτυα της κοινωνίας των πολιτών. Η προτεινόμενη εδώ μεθοδολογία είναι η συμμετοχική προσέγγιση, με έμφαση στη συνεργασία μεταξύ αξιολογητών και των εμπλεκόμενων θεσμών. Υπάρχει όμως και η δυνατότητα να εφαρμοστούν πιο άμεσες μέθοδοι, όπως για παράδειγμα αξιολόγηση των διοικητικών ικανοτήτων του κάθε εταίρου με στόχο την ανάδειξη προβλημάτων και την υιοθέτηση καλύτερων διοικητικών-οργανωτικών διαδικασιών.

3.3. Εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων και τεχνικών για την αξιολόγηση διαφορετικών φάσεων των προγραμμάτων.

Τα εργαλεία της αξιολόγησης διαφοροποιούνται ανάλογα με το στάδιο στο οποίο βρίσκεται το πρόγραμμα. Στα Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης η διάκριση αυτή

⁴⁴ Βλέπε για σημασία του τριπτύχου CMO (context-mechanisms-output) στο αντίστοιχο κεφάλαιο αυτής της εργασίας.

παίρνει την μορφή των *εκ των προτέρων*, των *ενδιάμεσων* και των *εκ των υστέρων αξιολογήσεων*⁴⁵. Η λογική στην οποία εδράζεται η χρήση διαφορετικών εργαλειακών μεθόδων σε κάθε στάδιο των προγραμμάτων είναι ότι σε κάθε φάση ενός προγράμματος ανακύπτουν διαφορετικά ερωτήματα και κατά συνέπεια διαφορετικές απαιτήσεις από την διαδικασία αξιολόγησης.

Η βασική κατηγοριοποίηση των σταδίων ενός προγράμματος (και τα κυρίαρχα ερωτήματα που συνδέονται με αυτά) που προτείνεται από την βιβλιογραφία είναι τα εξής⁴⁶:

- Το στάδιο της χάραξης, όπου κεντρικό ζήτημα είναι τόσο η ανάδειξη των βασικών αναγκών που το πρόγραμμα θα καλύψει, όσο και η εξακρίβωση των αρχικών συνθηκών και η στοχοθεσία
- Το στάδιο του σχεδιασμού, όπου η έμφαση είναι στην ανάδειξη των κατάλληλων παρεμβάσεων για την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν στο στάδιο της χάραξης.
- Το στάδιο της υλοποίησης, στο οποίο δίδεται έμφαση στη διαδικασία της ανατροφοδότησης και
- Το τελικό στάδιο, αυτό των αποτελεσμάτων, όπου εξετάζονται τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις στους ωφελούμενους σε σχέση με τις αρχικές επιδιώξεις (αλλά και όσα προέκυψαν χωρίς να έχουν προβλεφθεί στον αρχικό σχεδιασμό).

Παρακάτω θα παρουσιάσουμε τα εργαλεία που προτείνονται ανάλογα με τη φάση στην οποία βρίσκεται το πρόγραμμα –και τις διαφορετικές ανάγκες που σε κάθε φάση αναδύονται.

3.3.1. Χάραξη του προγράμματος

Στην πρώτη αυτή φάση εξετάζονται οι αρχικές συνθήκες στις οποίες θα εφαρμοστεί το πρόγραμμα από δύο βασικές οπτικές: θετικά, όσον αφορά τη δυναμική για ανάπτυξη και τις δυνατότητες που υφίστανται και αρνητικά, σε σχέση με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που πρέπει να ξεπεραστούν. Οι μέθοδοι στη φάση αυτή ποικίλουν από μεθόδους με στόχο τη σύγκριση της καταλληλότητας των συνθηκών για την εφαρμογή οποιασδήποτε παρέμβασης (σημεία αναφοράς, συγκριτική ανάλυση διοικητικών στοιχείων), οικονομικές μεθόδους για την διάγνωση

⁴⁵ Ex ante, midterm και ex post, βλέπε και αντίστοιχο κεφάλαιο.

⁴⁶ Βλέπε έκδοση MEANS.

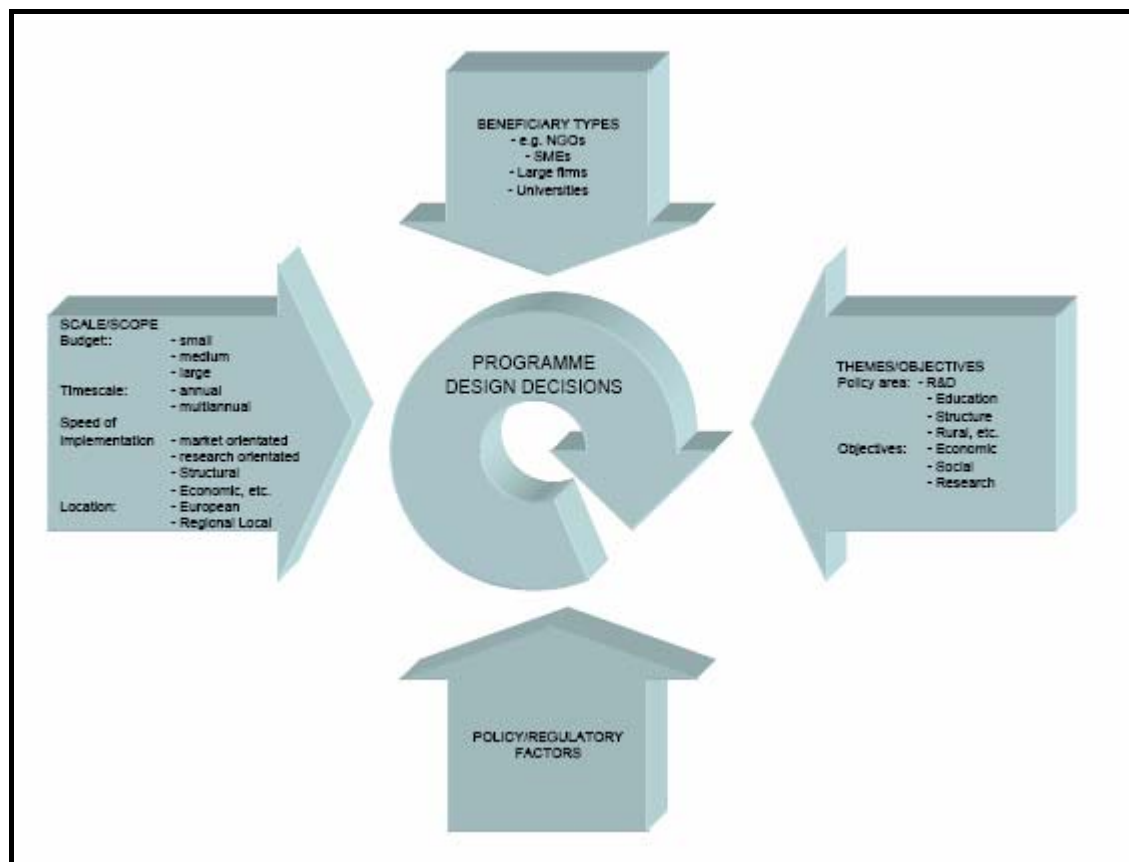
προβλημάτων, αλλά και την πρόβλεψη για τυχόν νέες δραστηριότητες που ίσως να είναι σκόπιμο να ενισχυθούν (μοντέλα για την προσομοίωση των επιπτώσεων της ροής πόρων στην ανάπτυξη), ή και συμμετοχικές μεθόδους (εξεταζόμενες ομάδες-focus groups κ.α.) για την ενεργοποίηση και των συμμετόχων (stakeholders) από τις απαρχές του προγράμματος.

3.3.2. Το στάδιο του σχεδιασμού

Το στάδιο αυτό ουσιαστικά αποτελεί τον συνδυαστικό κρίκο μεταξύ του «πριν» και του «μετά», την υφιστάμενη κατάσταση με τους μακροπρόθεσμους στόχους. Στο στάδιο αυτό χρησιμοποιούνται κυρίως λογικά μοντέλα για την κατασκευή θεωριών για να δείξουν ποιες είναι οι κατάλληλες παρεμβάσεις για να οδηγήσουν από το αφετηριακό σημείο στους επιθυμητούς στόχους.

Στο σχήμα που ακολουθεί παρουσιάζονται μερικές από τις αποφάσεις που λαμβάνονται στο στάδιο του σχεδιασμού ενός προγράμματος.

Σχήμα 8: Αποφάσεις που λαμβάνονται στο σχεδιασμό προγραμμάτων

Πηγή: Strategic Evaluation of the management methods of Programmes

Όπως και στο στάδιο της χάραξης, η συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων είναι κι εδώ σημαντική (στην κατασκευή θεωριών λόγου χάρη), άρα και η χρήση συμμετοχικών μεθόδων κρίνεται κι αυτή σημαντική.

Η χρησιμότητα της διενέργειας αξιολογήσεων σε προγραμματικό στάδιο είναι ενδεχομένως μεγαλύτερη από την αξιολόγηση της εφαρμογής μεμονωμένων προγραμμάτων και η επιλογή της κατάλληλης μεταξύ διαφορετικών μορφών παρεμβάσεων απαιτεί τη χρήση τεχνικών όπως η ανάλυση κόστους-οφέλους. Επιπλέον, η αξιολόγηση σε αυτό το πρώιμο στάδιο των παρεμβάσεων είναι αναγκαία για να διαπιστωθούν πιθανές παρενέργειες που προκύπτουν ως συνέπειες των παρεμβάσεων. Για να καταστεί σαφές αυτό αναφέρουμε ένα παράδειγμα: αν στα πλαίσια προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης δοθεί έμφαση σε έναν κλάδο του τριτογενούς τομέα (τραπεζικές υπηρεσίες) σε μία χώρα όπου ο κλάδος δεν έχει την απαραίτητη δυναμική για να απορροφήσει νέο εξειδικευμένο προσωπικό (λόγω έλλειψης θέσεων εργασίας ή λόγω χαμηλών αμοιβών), τότε είναι πιθανό οι ωφελούμενοι από τα προγράμματα αυτά είτε να αναζητήσουν εργασία στο εξωτερικό, στερώντας εργατικό δυναμικό από την χώρα, είτε να απασχολούνται αλλού, καθιστώντας το πρόγραμμα κατάρτισης χαμένο χρόνο (και χρήμα)⁴⁷.

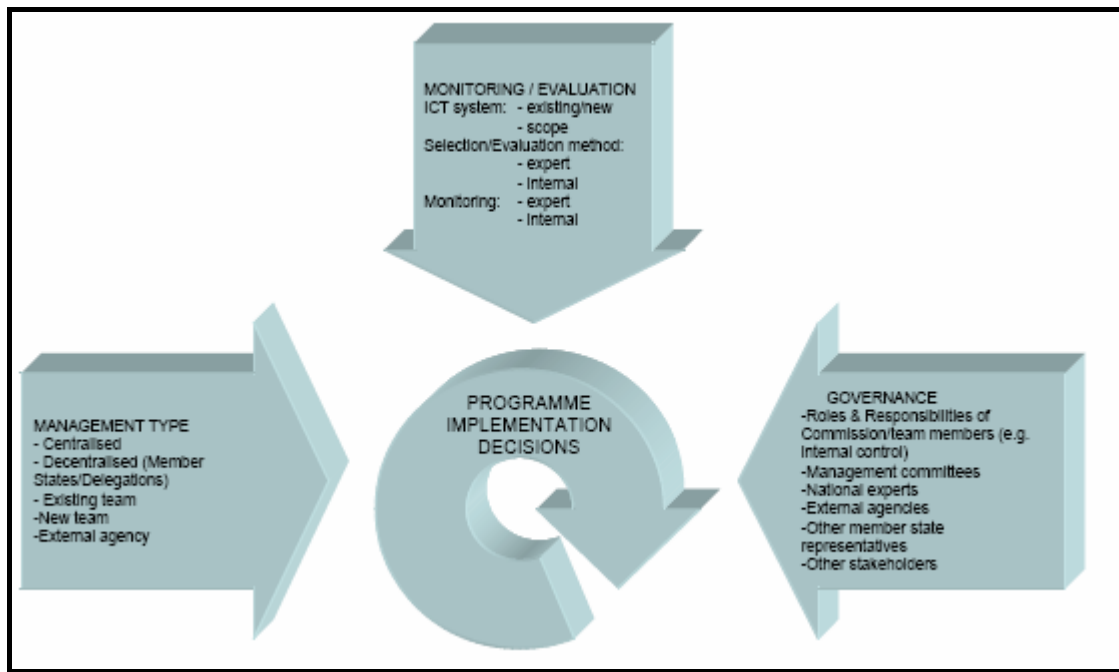
Τέλος, στο στάδιο αυτό έχει ιδιαίτερη βαρύτητα η μελέτη των προηγούμενων εμπειριών από την εφαρμογή προγραμμάτων, είτε μέσω της ανασκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας, είτε δια της συγκρίσεως περιπτώσεων.

3.3.3. Υλοποίηση

Η προστιθέμενη αξία της αξιολόγησης στο στάδιο της υλοποίησης των προγραμμάτων είναι ιδιαιτέρως μεγάλη, καθώς, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η διαδικασία της αξιολόγησης (evaluating) και της παρακολούθησης (monitoring) του προγράμματος αποτελεί σημαντικό μέρος των αποφάσεων που λαμβάνονται στη δάση αυτή (βλέπε Σχήμα 9).

⁴⁷ Για να αποφευχθούν οι παρενέργειες που αναφέρονται στο παράδειγμα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τόσο οι συμμετοχικές μέθοδοι, όσο και η κατασκευή λογικών μοντέλων.

Σχήμα 9: Αποφάσεις που λαμβάνονται στο στάδιο της υλοποίησης

Πηγή: Strategic Evaluation of the management methods of Programmes

Πρώτιστη ανάγκη στο στάδιο της υλοποίησης είναι η ανατροφοδότηση πληροφοριών στους διαχειριστές του προγράμματος για την διόρθωση τυχόν προβλημάτων (όπως παραδείγματος χάριν η χαμηλή απορροφητικότητα). Στις καινοτόμες δράσεις η ανάγκη αυτή για ανατροφοδότηση είναι ακόμα επιτακτικότερη και η διενέργεια διαμορφωτικού χαρακτήρα αξιολογήσεων είναι σχεδόν απαραίτητη, ελλείψει προηγούμενης εμπειρίας.

3.3.4. Τελικό στάδιο

Η διαδικασία της αξιολόγησης είναι επίσης απαραίτητη στο τελευταίο στάδιο, στο στάδιο των τελικών αποτελεσμάτων, τόσο για λόγους αποτίμησης αυτών, όσο και για λόγους διαφάνειας. Στόχος της τελικής αξιολόγησης είναι να δείξει τι έχει τελικώς επιτευχθεί σε σχέση με τις αρχικές προθέσεις. Για τις τελικές αξιολογήσεις μπορούν να αξιοποιηθούν διάφορες μέθοδοι:

- Οι έρευνες ωφελουμένων
- Τα οικονομετρικά μοντέλα
- Οι δείκτες

Στα προγράμματα με τοπικό χαρακτήρα σημαντικό ρόλο παίζουν και οι συμμετοχικές μέθοδοι αξιολόγησης, καθώς δίνουν την δυνατότητα να εκφραστεί οι άποψη των άμεσα ενδιαφερομένων για την επιτυχία ή την αποτυχία ενός προγράμματος, τονίζοντας παράλληλα τον «από τα κάτω» (bottom-up) χαρακτήρα τους.

3.4. Εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων σε διαφορετικά στάδια της διαδικασίας αξιολόγησης.

Μέχρι στιγμής εξετάσαμε τις διαφορετικές τεχνικές αξιολόγησης που κρίνονται κατάλληλες και εφαρμόζονται σε διαφορετικά πλαίσια, με κριτήρια το στόχο που εξυπηρετεί η αξιολόγηση, τη μορφή των παρεμβάσεων που αξιολογούνται και το στάδιο στο οποίο βρίσκεται το πρόγραμμα. Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε την εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων με κριτήριο το στάδιο στο οποίο βρίσκεται διαδικασία της αξιολόγησης.

Για τα στάδια της αξιολόγησης υπάρχουν διαφορετικές απόψεις⁴⁸, αν και οι διαφορές στις προσεγγίσεις δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλες. Τα στάδια στα οποία χωρίζεται μία αξιολόγηση είναι:

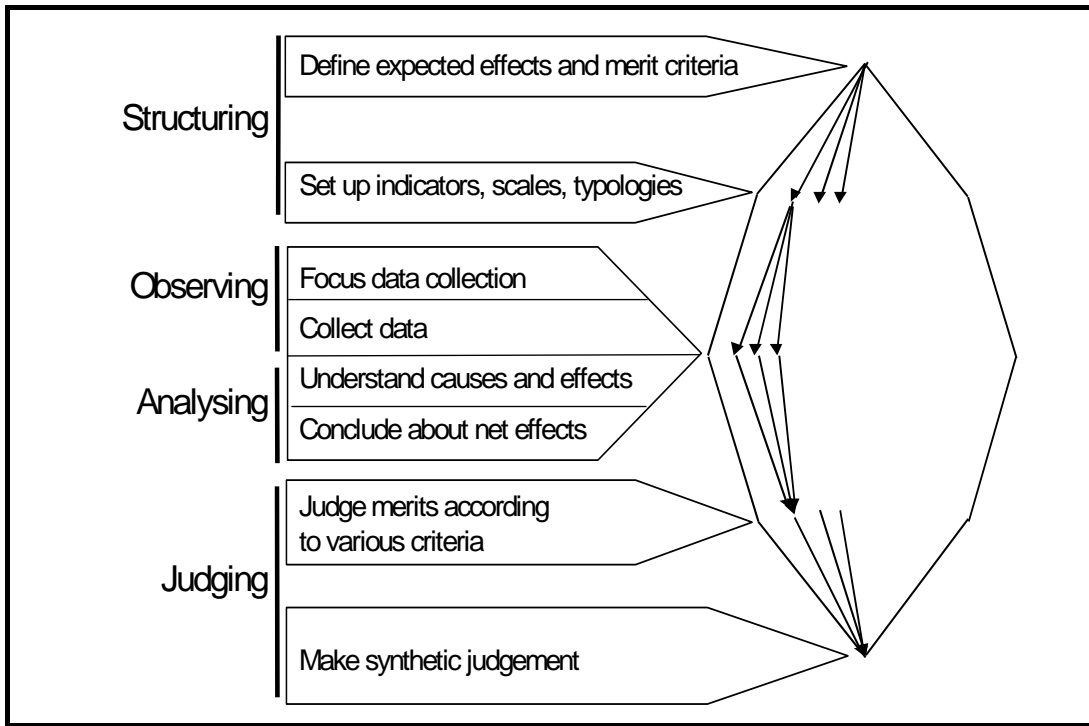
- α) η δόμηση,
- β) η παρατήρηση,
- γ) η ανάλυση και
- δ) η κρίση.

Όπως φαίνεται και στο σχήμα που ακολουθεί, τα τέσσερα αυτά στάδια χωρίζονται σε περισσότερες φάσεις (βήματα, βλέπε Σχήμα 10). Σε κάθε ένα από αυτά τα βήματα τίθενται διαφορετικά ερωτήματα και αλλάζουν τα εργαλεία που χρησιμεύουν στο να δοθούν απαντήσεις. Στη συνέχεια (Σχήμα 11) παρουσιάζουμε τα συνιστώμενα εργαλεία σε κάθε μία από τις περιπτώσεις αυτές⁴⁹.

⁴⁸ Βλέπε *Evaluating Socio-Economic Development, The Guide*, σελ. 122, αλλά και Williams, K., *Mixing quantitative and qualitative evaluation tools: A pragmatic approach*, σελ. 1.

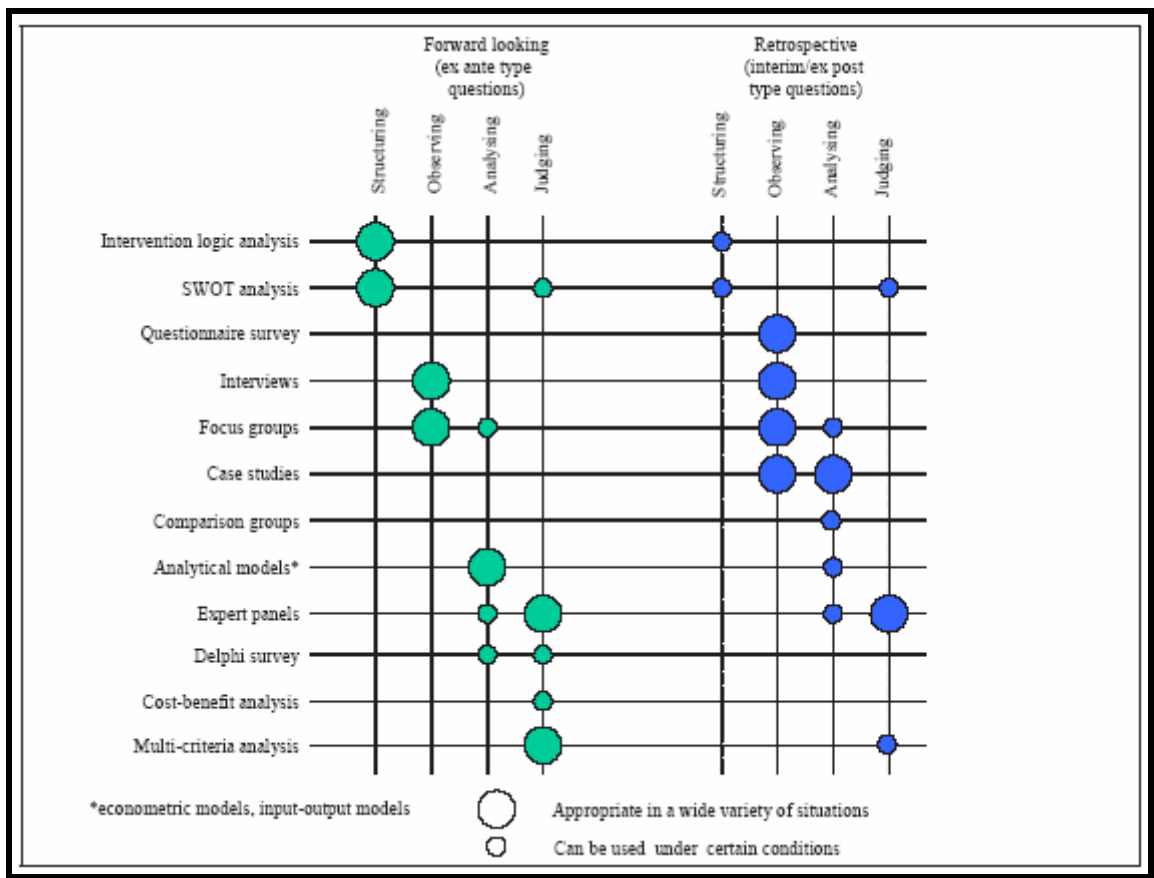
⁴⁹ Αναλυτική περιγραφή των εργαλείων στο τέταρτο μέρος της παρούσης εργασίας.

Σχήμα 10: Τα τέσσερα στάδια και τα οκτώ βήματα της διαδικασίας αξιολόγησης

Πηγή: Williams, K., *Mixing quantitative and qualitative evaluation tools*

Σχήμα 11: Ποια εργαλεία εφαρμόζονται σε ποια περίπτωση

Πηγή: MEANS

Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι δεν υφίσταται σχέση «ένα προς ένα» μεταξύ των σταδίων αξιολόγησης και των εργαλείων που προτείνονται σε κάθε φάση, ωστόσο κάποιες μέθοδοι κρίνονται πιο κατάλληλες από άλλες σε κάθε φάση της διαδικασίας.

Πίνακας 1: Χρήση των εργαλείων ανά περίπτωση

	Design	Prospective (ex ante)								
		Overall			In-depth					
		Obtaining data	Analysing data	Judgements	Obtaining data	Analysing data	Judgements			
Stakeholder consultation	X	X			X			X		
Evaluability assessment	X									
Logic models	X		X							
Concept or issue mapping	X									
Local evaluation								X	X	
Social surveys		X			X			X		
Beneficiary surveys								X		
Individual (stakeholder) interviews		X			X			X		
Priority evaluation				X						X
Focus groups		X	X		X	X		X	X	
Case studies		X	X					X	X	
Participatory approaches and methods	X			X			X			X
Formative/developmental evaluation	X		X	X		X	X			
Use of secondary source data		X						X		
Use of administrative data		X						X		
Observational techniques									X	X
Input/output analysis			X						X	
Econometric models			X						X	
Regression analysis										X
Experimental and quasi-experimental approaches									X	X
Delphi survey						X	X			
SWOT	X								X	
Cost-benefit analysis							X		X	
Benchmarking								X	X	X
Cost effectiveness analysis						X	X			X
Economic impact assessment							X		X	
Gender impact assessment							X		X	
Environmental impact assessment							X		X	
Strategic environmental assessment			X	X		X	X			
Multicriteria analysis				X			X			
Expert panels			X	X		X	X		X	X

Πηγή: MEANS

4. Μέθοδοι και τεχνικές αξιολόγησης ⁵⁰

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τις μεθόδους και τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην αξιολόγηση των κοινωνικοοικονομικών παρεμβάσεων. Θα κατηγοριοποιήσουμε τα εργαλεία με κριτήριο τη χρησιμότητά τους στις διαδοχικές φάσεις της διαδικασίας αξιολόγησης (βλέπε κεφάλαιο 3.4.).

4.1. Εργαλεία που εφαρμόζονται στο στάδιο της δόμησης.

Στο στάδιο της δόμησης της αξιολόγησης εφαρμόζονται οι εξής τεχνικές:

1. Λογικά Μοντέλα

Περιγραφή

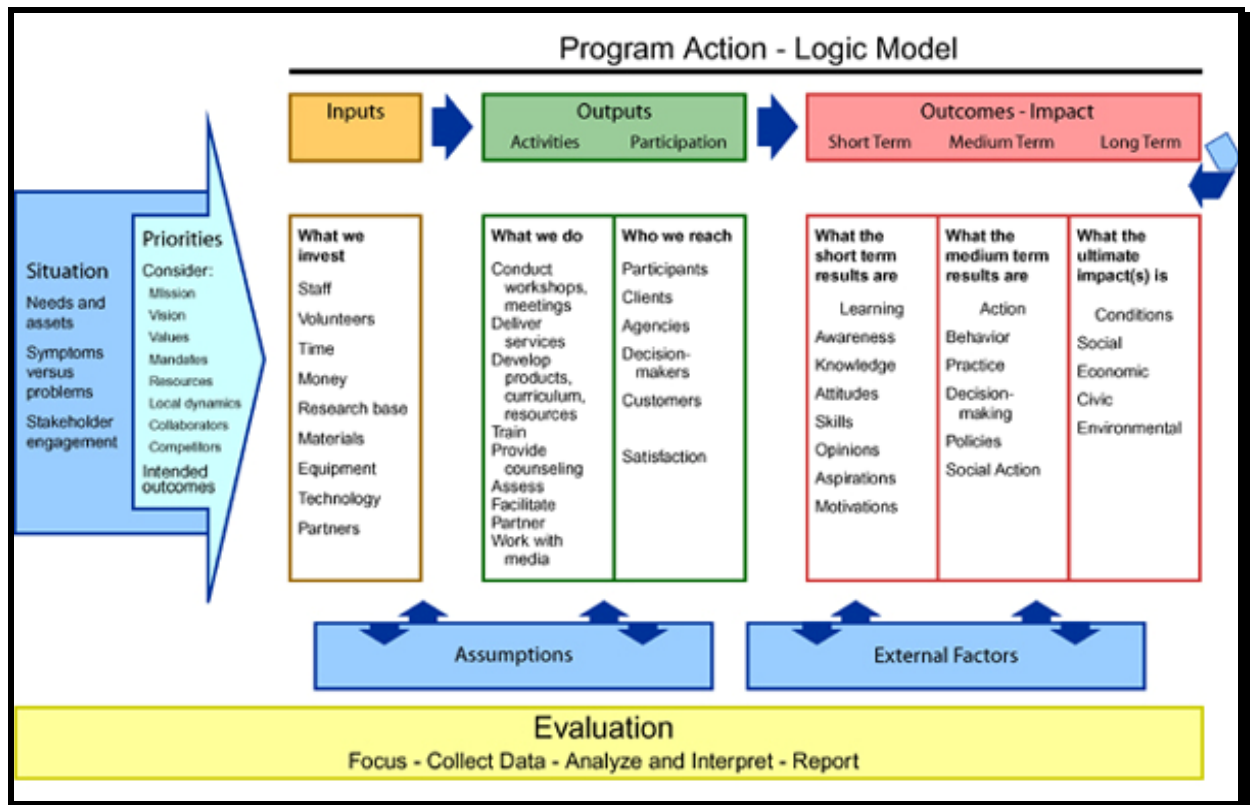
Η προσέγγιση αυτή ανήκει σε μία ευρύτερη κατηγορία αξιολογήσεων που επιδιώκει να περιγράψει τη θεωρία των προγραμμάτων. Στην ίδια κατηγορία ανήκει τόσο αυτό που σε άλλο μέρος αναφέραμε και ως “Theory of Change”, όσο και η πραγματιστική αξιολόγηση. Η αξιολόγηση μέσω λογικών μοντέλων εξετάζει αν η λογική του προγράμματος είναι σωστή και αν οι αδυναμίες και τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο πρόγραμμα είναι αποτέλεσμα προβλημάτων στο συσχετισμό δράσεων και στόχων ή σε λάθος αιτιώδεις σχέσεις.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Τα λογικά μοντέλα αποτελούν ιδανικό εργαλείο για απλά προγράμματα με ξεκάθαρα προσδιορισμένους στόχους και δρώντες. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο ως εργαλείο για εκ των προτέρων αξιολογήσεις, ωστόσο, με λιγότερο προφανή τρόπο, μπορεί να εφαρμοστεί και εκ των υστέρων, αναλύοντας αιτιώδεις σχέσεις που ερμηνεύουν την επιτυχία ή την αποτυχία ενός προγράμματος και αναδεικνύοντας αν αυτό αποτελεί καλή πρακτική (παράδειγμα προς μίμηση) για άλλες παρεμβάσεις.

⁵⁰Χρήσιμες πηγές για τις μεθόδους που περιγράφονται στο κεφάλαιο αυτό υπάρχουν στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.socialresearchmethods.net/tutorial/tutorial.htm>

Σχήμα 12: Ο μηχανισμός των λογικών μοντέλων

Πηγή: MEANS

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η χρήση λογικών μοντέλων έχει μεγάλη πρακτική αξία, κυρίως στο στάδιο της χάραξης και του σχεδιασμού προγραμμάτων. Παρόλα αυτά, η μέθοδος δεν εφαρμόζεται σε σύνθετα προγράμματα. Ακόμα, λειτουργεί δύσκολα αν ο αριθμός των ατόμων που λαμβάνουν αποφάσεις είναι μεγάλος, καθώς είναι δυνατό να υπάρξουν διαφορετικές απόψεις ως προς τα αποτελέσματα της μεθόδου. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι αν η εφαρμογή των λογικών μοντέλων αποτελεί άσκηση «επί χάρτου» των σχεδιαστών των προγραμμάτων και των πολιτικών, ενδέχεται να στρεβλώνει την πραγματική εικόνα. Έτσι η δημιουργία ενός λογικού μοντέλου χωρίς την αξιοποίηση των κατάλληλων στοιχείων μάλλον οδηγεί στη λήψη εσφαλμένων αποφάσεων.

2. Χαρτογράφηση θεμάτων και ιδεών⁵¹

Περιγραφή

Ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός μιας μεθοδολογίας αξιολόγησης μπορούν να αρχίσουν με τη χαρτογράφηση των βασικών ζητημάτων και των ιδεών. Υπάρχουν διαφορετικές μέθοδοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή του χάρτη (βλέπε και Σχήμα 13). Η χαρτογράφηση των επιδράσεων χρησιμοποιείται για να καθορίσει τα αποτελέσματα που τίθενται προς αξιολόγηση και, σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν πολλαπλοί στόχοι και που αυτοί ακόμα δεν έχουν πλήρως προσδιοριστεί, τους σχετικούς δείκτες. Το εργαλείο ενδείκνυται στην διενέργεια αξιολογήσεων σε ένα συνεργατικό πλαίσιο⁵², επειδή είναι βασισμένο στη συνάθροιση των μεμονωμένων απόψεων με σκοπό τη επίτευξη συναίνεση μεταξύ των συνεργατών.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Εφαρμόζεται τόσο στις *ex ante* αξιολογήσεις για τον προσδιορισμό των στόχων και των προτεραιοτήτων, όσο και στις *ex post*, όπου η μέθοδος της χαρτογράφησης επιπτώσεων είναι χρήσιμη στην δημιουργία του συστήματος αναφοράς της αξιολόγησης (κριτήρια και δείκτες).

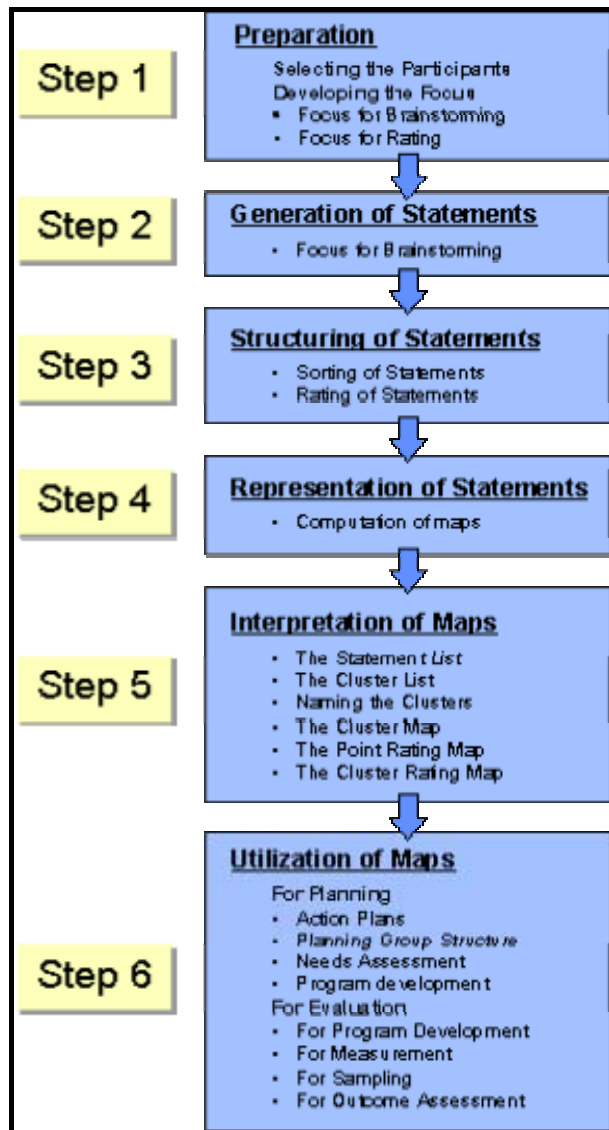
Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η χαρτογράφηση ιδεών αυξάνει την αξιολογησιμότητα των προγραμμάτων καθώς προσδιορίζει σαφώς τι θα αξιολογηθεί, βελτιώνοντας ουσιαστικά και τη διαδικασία αξιολόγησης. Βασικό πλεονέκτημα της χαρτογράφησης είναι ότι δεν είναι χρονοβόρος. Το μειονέκτημά της είναι ότι αν στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας επιλεγούν πολλοί συμμετέχοντες είναι πιθανή η σύγκρουση απόψεων.

⁵¹ Βλέπε <http://www.socialresearchmethods.net/mapping/mapping.htm> , καθώς και το βασικότερο κείμενο για αυτή την τεχνική Trochim, W. (1989). “*An introduction to concept mapping for planning and evaluation*”. στο Trochim, W., (Ed.) *A Special Issue of Evaluation and Program Planning*, 12, 1-16, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.socialresearchmethods.net/research/epp1/epp1.htm>

⁵² Όσο περισσότεροι συμμετοχοί παίρνουν μέρος στη διαδικασία της χαρτογράφησης, τόσο καλύτερα λειτουργεί αυτή, καθώς παρουσιάζονται διαφορετικές απόψεις και οπτικές.

Σχήμα 13: Η διαδικασία της χαρτογράφησης ιδεών

Πηγή: Trochim, W. (1989).

3. Εκτίμηση Αξιολογησιμότητας⁵³

Περιγραφή

Η μέθοδος αναλύει αν ένα πρόγραμμα μπορεί να αξιολογηθεί και παρουσιάζει τα εμπόδια που μπορούν να παρουσιαστούν για μία αποτελεσματική και χρήσιμη αξιολόγηση. Είναι ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο τόσο για τους αξιολογητές, όσο και για τους υπευθύνους για το σχεδιασμό της πολιτικής και τους διαχειριστές των προγραμμάτων. Η χρήση της μεθόδου στα πρώιμα στάδια ενός προγράμματος έχει

⁵³ Βλέπε <http://www.southalabama.edu/coe/bset/johnson/660lectures/rfl5.htm>

πολλαπλή χρησιμότητα: προσδιορίζει σαφώς και βελτιώνει την λογική που διέπει το πρόγραμμα.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η εκτίμηση αξιολογησιμότητας έχει νόημα κυρίως στα πρώιμα στάδια ενός προγράμματος, μετά το σχεδιασμό ενός προγράμματος και πριν το πρόγραμμα γίνει λειτουργικό.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η χρήση της μεθόδου μπορεί να βοηθήσει στην βελτίωση ή την αναθεώρηση του προγράμματος, καθώς εξασφαλίζει την διενέργεια κατάλληλων για το πρόγραμμα αξιολογήσεων. Βέβαια, η αναθεώρηση προγραμμάτων ακόμα και στα πρώιμα στάδια (στο στάδιο του προγραμματισμού) δεν είναι ιδιαίτερα εύκολη υπόθεση. Ακόμα ένα σημείο της κριτικής είναι ότι επειδή συνήθως λαμβάνει χώρα μεταξύ της εκ των προτέρων και της ενδιάμεσης αξιολόγησης αποτελεί επιπλέον βάρος.

4. Διαμορφωτικές Αξιολογήσεις⁵⁴

Περιγραφή

Ο στόχος των διαμορφωτικών αξιολογήσεων είναι να ενδυναμώσουν ή να βελτιώσουν τα προγράμματα στα οποία αναφέρονται αναλύοντας την ποιότητα εφαρμογής του προγράμματος, το οργανωσιακό πλαίσιο, το προσωπικό που εμπλέκεται στο πρόγραμμα, τις δομές και τις διαδικασίες.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η εφαρμογή της μεθόδου συνίσταται σε περιπτώσεις όπου οι στόχοι δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν εξ αρχής (κυρίως οι καινοτόμες παρεμβάσεις). Ακόμα, είναι χρήσιμη σε περιπτώσεις όπου επικρατεί αβεβαιότητα (όπως για παράδειγμα στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης). Όσον αφορά τη φάση του κύκλου του προγράμματος στην οποία συναντούμε την χρήση των διαμορφωτικών αξιολογήσεων, πιο συχνά απαντάται σε ex ante και mid term επίπεδο.

⁵⁴ Βλέπε και σελ. 6 της παρούσης εργασίας.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η διαμορφωτική αξιολόγηση παρέχει μεγάλο πλήθος πληροφοριών για μελλοντική χρήση, ελέγχει αν η εφαρμογή του προγράμματος διέπεται από την θεωρία που χρησιμοποιήθηκε στο σχεδιασμό του και ενισχύει την διαδικασία μάθησης (βλέπε και σχετικό κεφάλαιο). Ωστόσο, είναι μια διαδικασία εντάσεως χρόνου κι εργασίας και απαιτεί τη ρητή ή σιωπηρή στήριξη των συμμετόχων.

5. Διαβούλευση με τους συμμετόχους

Είναι μία από τις συμμετοχικές μεθόδους (βλέπε Πλαίσιο 1) που εμπλέκει τους συμμετόχους στην αξιολόγηση παρεμβάσεων. Η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί σε ένα επιλεγμένο στάδιο της αξιολόγησης ή να αποτελεί στοιχείο όλων των φάσεών της.

Υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές της μεθόδου (βλέπε Πλαίσιο), με διαφορετικό ρόλο του αξιολογητή σε κάθε μία από αυτές. Ο αξιολογητής μπορεί:

- να συλλέξει μεμονωμένα τις απόψεις των συμμετόχων
- να συλλέξει τις απόψεις και να καταλήξει σε μία συναινετική θέση μέσα από μία συλλογική διαδικασία
- να υιοθετήσει συμμετοχική μέθοδο και να προσπαθήσει ο ίδιος για την επίτευξη συναίνεσης.

Πλαίσιο 1: Μέθοδοι για την συλλογή των απόψεων των συμμετόχων

Examples of Methods:

Face-to-Face Individual Stakeholder Interviews i.e. strategic bodies, Programme Manager

Telephone Individual Stakeholder Interviews i.e. beneficiaries, certain project holders
Attending Relevant Committee Meetings, i.e. the Programme Monitoring Committee
Steering Group Meetings, to gain insights from the Evaluation Steering Group

Themed Workshops i.e. a workshop for project holders / sponsors; a workshop for project appraisers; a workshop for beneficiaries

Postal Survey / Questionnaire for various interest groups i.e. beneficiaries, project sponsors

Πηγή: The Evaluation of Socio-economic Development, Sourcebook 2.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Όπως ήδη αναφέρθηκε, βασικό ερώτημα είναι ποια προσέγγιση χρησιμοποιείται και αν αυτή λαμβάνει χώρα σε ένα στάδιο της διαδικασίας αξιολόγησης ή στο σύνολό της.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η μέθοδος εξυπηρετεί την πολυφωνία, που στην αξιολόγηση ορισμένων προγραμμάτων είναι αναγκαία. Βέβαια, η άλλη πλευρά του ίδιου νομίσματος είναι ότι συμμετοχή πολλών διαφορετικών δρώντων καθιστά δύσκολη τη διαδικασία αξιολόγησης. Η τεχνική αυτή βοηθά τους συμμετόχους να κατανοήσουν καλύτερα τις παρεμβάσεις και να αναλάβουν πιο πρόθυμα τις ευθύνες τους. Ακόμα, καθιστά την αξιολόγηση πιο οικεία διαδικασία στους συμμετόχους.

Η αξιολόγηση με τη χρήση της διαβούλευσης των συμμετόχων έχει υψηλές απαιτήσεις όσον αφορά τις ικανότητες και την εμπειρία του αξιολογητή. Ο αξιολογητής πρέπει συχνά να συμβιβάζει αντιτιθέμενες απόψεις και συμφέροντα (και τις εντάσεις που αυτά συνεπάγονται).

4.2. Εργαλεία που εφαρμόζονται στο στάδιο της συλλογής στοιχείων

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε τις τεχνικές εκείνες που χρησιμεύουν στην συλλογή του απαραίτητου υλικού, των πληροφοριών που θα αξιοποιήσει η αξιολόγηση.

1. Έρευνες ωφελουμένων

Περιγραφή

Όπως φαίνεται και από το όνομα της τεχνικής αυτής, πρόκειται για μία εκδοχή των ερευνών μέσω ερωτηματολογίου που εστιάζει σε αυτούς που έχουν αποκομίσει οφέλη από την εφαρμογή των παρεμβάσεων. Αυτή γίνεται με τη χρήση ερωτηματολογίου (συνήθως με συνδυασμό ανοικτών και κλειστών ερωτήσεων) είτε στο σύνολο των ωφελουμένων, είτε σε αντιπροσωπευτικό δείγμα αυτών.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Εφαρμόζεται για την παρατήρηση και καταγραφή των συνεπειών παρεμβάσεων που επιδρούν σε αριθμητικά ικανοποιητικό και σχετικώς ομοιογενές πληθυσμό. Η εφαρμογή του συμφέρει σε όρους κόστους όταν γίνεται σε προγράμματα που είναι σχετικώς απλός ο προσδιορισμός των ωφελουμένων (και κατά συνέπεια, σε λιγότερο σύνθετα προγράμματα).

Η έρευνες ωφελουμένων δεν είναι κατάλληλες για ex ante αξιολογήσεις. Ωστόσο, είναι χρήσιμες στο να δείξουν το «πριν» και το «μετά» της παρέμβασης (για παράδειγμα σε ένα πρόγραμμα κατάρτισης μπορεί να διεξαχθεί μία έρευνα ωφελουμένων πριν ξεκινήσει η υλοποίηση του προγράμματος και μετά από την υλοποίηση).

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η μέθοδος δεν παράγει μόνο ποιοτικά στοιχεία, αλλά και χρήσιμα ποσοτικού χαρακτήρα (μετρήσιμα) αποτελέσματα που μπορούν να κατηγοριοποιηθούν. Αν το δείγμα που χρησιμοποιείται είναι αντιπροσωπευτικό, τα αποτελέσματα μπορούν να γενικευθούν. Όσον αφορά τα μειονεκτήματα, όπως και στις υπόλοιπες έρευνες με ερωτηματολόγια, ενδέχεται να υπάρχει προκατάληψη στις απαντήσεις. Ακόμα επιλογή μεγάλου δείγματος (με στόχο τη βελτίωση της αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων) έχει ιδιαίτερα υψηλό κόστος.

2. Χρήση διοικητικών στοιχείων⁵⁵

Περιγραφή

Τα διοικητικά στοιχεία αναφέρονται στις πληροφορίες που συλλέγονται ως μέρος της διοικητικής υποστήριξης των κοινωνικοοικονομικών προγραμμάτων. Τα δεδομένα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν για πολλούς σκοπούς και σε όλες τις φάσεις της αξιολόγησης. Μία βασική διάκριση είναι αυτή μεταξύ των στοιχείων που

⁵⁵ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το κείμενο των Peter R. Mueser & Kenneth Troske & Alexey Gorislavsky, "[Using State Administrative Data to Measure Program Performance](#)," [Working Papers](#) 0309, Department of Economics, University of Missouri, 2003.

συγκεντρώνονται από τους χειριστές των προγραμμάτων και των στοιχείων που διαθέτουν οι βασικοί δρώντες.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η συλλογή στοιχείων είναι κοινό χαρακτηριστικό όλων των προγραμμάτων. Ήδη από το πρώτο στάδιο της διαδικασίας της αξιολόγησης (ανεξάρτητα από το είδος της αξιολόγησης), το στάδιο στο οποίο τίθενται οι ερωτήσεις, απαιτείται η ύπαρξη σχετικών στοιχείων που συχνά συγκεντρώνονται από τις διαδικασίες παρακολούθησης.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Είναι μία μέθοδος πλούσια σε πληροφορίες και χαμηλού κόστους. Πολλές φορές όμως τα στοιχεία είναι ανεπαρκή και απαιτείται συμπληρωματικά η χρήση άλλων μεθόδων. Ένα σύνηθες ακόμα πρόβλημα είναι ότι, όταν τα στοιχεία προέρχονται από διαφορετικές πηγές (φορείς), υπάρχουν αποκλίσεις που οφείλονται σε διαφορετικούς ορισμούς και μεθοδολογίες.

3. Ομάδες Εστίασης

Περιγραφή

Οι Ομάδες Εστίασης είναι ομοιογενείς ομάδες που αποτελούνται από συγκεκριμένο αριθμό ατόμων (συνήθως 6 ως 8 άτομα), τα οποία μελετούν ένα συγκεκριμένο θέμα και εκφράζουν τις απόψεις τους σχετικά με αυτό. Η ευρεία διάδοση και χρησιμοποίηση της ανωτέρω ερευνητικής μεθόδου έγκειται στο γεγονός ότι επιτυγχάνει αυτό στο οποίο άλλες ερευνητικές μέθοδοι αποτυγχάνουν, δηλαδή την εκμαίευση και διερεύνηση πληροφοριών αναφορικά με διάφορα θέματα/προβλήματα.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Είναι πρωτογενής μέθοδος συλλογής ποιοτικών δεδομένων και πολλές φορές ενσωματώνεται σε περιπτωσιολογικές μελέτες. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στον έλεγχο καινοτόμων πρωτοβουλιών (στην ex ante αξιολόγηση). Ωστόσο μπορεί να εφαρμοστεί και στην ex post αξιολόγηση για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων των παρεμβάσεων.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι, λόγω του ότι η συζήτηση γίνεται σε πλαίσια ομάδας, δίνεται η ευκαιρία στον αναλυτή να βιώσει από κοντά την ανταλλαγή των απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων, τα συναισθήματά τους κ.λπ.

Ακόμα, οι πληροφορίες που συλλέγει ο ερευνητής δεν κατηγοριοποιούνται τόσο στενά όπως σε άλλες μεθόδους, στα ερωτηματολόγια λόγου χάρη, και μπορούν να χρησιμοποιηθούν άμεσα, αλλά και να διερευνηθούν σε μεγαλύτερο βάθος και ποικιλοτρόπως στη συνέχεια. Από την άλλη, η μέθοδος απαιτεί ικανότητες από τον αξιολογητή για να μην επηρεάσουν την άποψη της υπόλοιπης ομάδας οι θέσεις κάποιων ατόμων. Ένα ακόμα μειονέκτημα σχετίζεται με αυτό που καλείται Hawthorne effect και που αναφέρεται στην διαφοροποίηση των θέσεων των ατόμων που συμμετέχουν στην ομάδα εξαιτίας του γεγονότος ότι ξέρουν ότι είναι αντικείμενα παρατήρησης⁵⁶.

4. Συμμετοχικές μέθοδοι⁵⁷

Περιγραφή

Οι συμμετοχικές μέθοδοι είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για ένα πλήθος νέων προσεγγίσεων που τονίζουν τη σημασία της άποψης των συμμετόχων (stakeholders) και τον ρόλο τους στη διαδικασία σχεδιασμού και διαχείρισης της αξιολόγησης. Ο όρος δεν περιλαμβάνει μόνο την επιλογή συγκεκριμένων μεθόδων, αλλά έχει ευρύτερο νόημα, καθώς λαμβάνει υπόψην του ποιοι αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία και την ευθύνη της αξιολόγησης και ποιοι ωφελούνται από τα εξαγόμενα συμπεράσματα.

Ωστόσο, η έννοια της συμμετοχής δεν είναι μονοσήμαντη. Υπάρχουν πολλοί τύποι συμμετοχής των ατόμων σε αναπτυξιακού χαρακτήρα προγράμματα, όπως φαίνεται στον πίνακα παρακάτω.

⁵⁶ Αυτό βέβαια μπορεί να συμβαίνει και εξαιτίας της ανταλλαγής απόψεων με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας.

⁵⁷ Βασικό κείμενο αναφοράς είναι αυτό των Pretty και Vodouhe, *Using rapid or participatory rural appraisal*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.fao.org/docrep/W5830E/w5830e08.htm>

Πίνακας 2: Τυπολογία της συμμετοχής

Typology	Characteristics of Each Type
1. <i>Passive Participation</i>	People participate by being told what is going to happen or has already happened. It is a unilateral announcement by an administration or project management without any listening to people's responses. The information being shared belongs only to external professionals.
2. <i>Participation in Information Giving</i>	People participate by answering questions posed by extractive researches using questionnaire surveys or similar approaches. People do not have the opportunity to influence proceedings, as the findings of the research are neither shared nor checked for accuracy.
3. <i>Participation by Consultation</i>	People participate by being consulted, and external agents listen to views. These external agents define both problems and solutions and may modify these in the light of people's responses. Such a consultative process does not concede any share in decision making, and professionals are under no obligation to take on board people's views.
4. <i>Participation for Material Incentive</i>	People participate by providing resources, for example labour, in return for food, cash, or other material incentives. Much on-farm research falls in this category, as farmers provide the fields but are not involved in the experimentation or the process of learning. It is very common to see this called participation, yet people have no stake in prolonging activities when the incentives end.
5. <i>Funcional Participation</i>	People participate by forming groups to meet predetermined objectives related to the project, which can involve the development or promotion of externally initiated social organization. Such involvement does not tend to be at early stages of project cycles or planning, but rather after major decisions have been made. These instructions tend to be dependent on external initiators and facilitators, but may become self-dependent.
6. <i>Interactive Participation</i>	People participate in joint analysis, which leads to action plans and the formation of new local institutions or the strengthening of existing ones. It tends to involve interdisciplinary methodologies that seek multiple perspectives and make use of systemic and structured learning processes. These groups take control over local decisions, and so people have a stake in maintaining structures or practices.
7. <i>Self-Mobilization</i>	People participate by taking initiative independent of external institution to change systems. They develop contacts with external institutions for resources and technical advice they need, but retain control over how resources are used. Such self-initiated mobilization and collective action may or may not challenge existing inequitable distribution of wealth and power.

Πηγή: Pretty, 1994

Περιπτώσεις εφαρμογής

Εφαρμόζεται σε ένα μεγάλο εύρος παρεμβάσεων σε διαφορετικούς τομείς. Σε πολλούς τομείς, και ιδιαίτερα στις παρεμβάσεις τοπικού χαρακτήρα, τονίζεται πλέον η σημασία της ουσιαστικής εμπλοκής των κατοίκων των περιοχών που εφαρμόζονται οι παρεμβάσεις ως βασική προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων. Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η σημασία της χρήσης συμμετοχικών μεθόδων σε περιπτώσεις που

διαφορετικά αντιλαμβάνονται την διάσταση των προγραμμάτων αυτοί που τα διαχειρίζονται και διαφορετικά αυτοί στους οποίους απευθύνονται.

Η χρήση συμμετοχικών μεθόδων είναι κατάλληλη για την εφαρμογή σε όλα τα στάδια των προγραμμάτων.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος αυτή αναγνωρίζει την διαφορετικότητα των απόψεων και ως εκ τούτου προσεγγίζει καλύτερα πιο σύνθετα προγράμματα. Επιπλέον, συντελεί στη διάχυση της γνώσης και της εμπειρίας που προκύπτει από τις διαδικασίες αξιολόγησης, διευκολύνοντας μελλοντικές πρωτοβουλίες. Παρόλα αυτά, όσο πιο συμμετοχική γίνεται η διαδικασία, τόσο διακυβεύεται η επιστημονική της εγκυρότητα και η αξιοπιστία της (trade-off). Ένα ακόμα βασικό ζήτημα που ανακύπτει από τη χρήση της μεθόδου είναι ότι η συμμετοχή πολλών εμπλεκομένων μπορεί να οδηγήσει σε αντιθέσεις και συγκρούσεις. Για να αποφευχθούν τέτοιου είδους προβλήματα απαιτείται καλύτερος συντονισμός και διοικητική μέριμνα.

5. Χρήση στοιχείων από δευτερογενείς πηγές

Περιγραφή

Δευτερογενή είναι τα στοιχεία τα οποία έχουν συλλεχθεί πριν από την διαδικασία αξιολόγησης συνήθως για άλλους σκοπούς, για τη συλλογή των οποίων δεν έχει ευθύνη ο αξιολογητής. Οι πηγές για τέτοια στοιχεία είναι τρεις: τα κείμενα της διαχείρισης του προγράμματος, οι στατιστικές πηγές και οι προηγούμενες αξιολογήσεις και έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η αξιολόγηση μέσω δευτερογενών στοιχείων εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις και σε όλα τα στάδια της αξιολόγησης.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Το βασικότερο πλεονέκτημα της μεθόδου είναι η διαθεσιμότητα των στοιχείων, η συλλογή των οποίων έχει γίνει εκ των προτέρων για λόγους που συχνά δε σχετίζονται με την αξιολόγηση. Επιπλέον, η μέθοδος έχει χαμηλό κόστος, καθώς δε χρειάζεται να προηγηθεί πρωτογενής έρευνα.

Στα μειονεκτήματα πρέπει να αναφέρουμε ότι η συλλογή των στοιχείων για διαφορετικούς λόγους μπορεί να τα καθιστά ακατάλληλα για να απαντήσουν τα ερωτήματα που θέτει η αξιολόγηση. Στην περίπτωση αυτή υφίσταται ο κίνδυνος ο χαρακτήρας των στοιχείων να προσδιορίζει τα ερωτήματα που θέτει η αξιολόγηση. Ακόμα, πρέπει να τονιστεί ότι η ποιότητα της αξιολόγησης με τη χρήση δευτερογενούς υλικού είναι πιθανό να επηρεάζεται από ελλείψεις και σφάλματα που τα στοιχεία μπορεί να έχουν.

6. Αξιολόγηση προτεραιοτήτων

Περιγραφή

Η μέθοδος βασίζεται στην προσομοίωση των επιλογών στην αγορά με την εξής μορφή: δίδεται στους ερωτώμενους ένας υποθετικός προϋπολογισμός και τους προσφέρεται ένα σετ αντικειμένων που μπορούν να αγοράσουν, το καθένα με μία υποθετική τιμή. Από τη διαδικασία αυτή προκύπτουν ορισμένες αξίες, ανάλογα με τις προτιμήσεις των ερωτηθέντων στην δαπάνη του προϋπολογισμού τους.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται κυρίως στις περιβαλλοντολογικές μελέτες για την μέτρηση της σπουδαιότητας ενός μη αγοραίου περιβαλλοντικού αγαθού.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος συντελεί στην ποσοτικοποίηση μη ποσοτικών μεγεθών. Με τον τρόπο αυτό δίδεται η δυνατότητα συγκρίσεων μεταξύ ανομοιογενών στοιχείων. Ωστόσο, η διαδικασία ενέχει τον κίνδυνο προκατάληψης στο σχεδιασμό και τις απαντήσεις

7. Ατομικές Συνεντεύξεις

Περιγραφή

Πρόκειται για σε βάθος προσωπικές συνεντεύξεις που διεξάγονται από ειδικευμένο προσωπικό με στόχο τη συλλογή ποιοτικών πληροφοριών και απόψεων σχετικά με ένα πρόγραμμα. Υπάρχουν πολλές κατηγορίες συνεντεύξεων, όπως η άτυπη συζήτηση ή η δομημένη συνέντευξη (με προκαθορισμένες ερωτήσεις).

Περιπτώσεις εφαρμογής

Κάθε αξιολόγηση περιλαμβάνει συνεντεύξεις είτε των διαχειριστών του προγράμματος, είτε των συμμετεχόντων κλπ. Η μέθοδος είναι κατάλληλη για κάθε μορφή αξιολόγησης.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος συνεισφέρει στην κατανόηση σύνθετων ζητημάτων που οι άλλες μέθοδοι αδυνατούν να προσεγγίσουν. Επιπροσθέτως, παρέχει σε βάθος πληροφορίες για αξίες, στοιχεία και συμπεριφορές για τους συνεντευζιαζόμενους. Η εφαρμογή της μεθόδου είναι εφικτή και σε άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, καθώς δεν απαιτεί γνώσεις.

Από την άλλη πλευρά, η μέθοδος έχει ιδιαίτερα αυξημένες απαιτήσεις όσον αφορά τις γνώσεις και τις ικανότητες του προσωπικού που θα πραγματοποιήσει τις συνεντεύξεις. Η χρήση ειδικευμένου προσωπικού έχει ως αποτέλεσμα αυξημένο κόστος σε σχέση με άλλες μεθόδους. Για την αποφυγή υψηλού κόστους οι ατομικές συνεντεύξεις συνήθως διεξάγονται σε μικρό δείγμα (και πολλές φορές μη αντιπροσωπευτικό) με συνέπεια τα αποτελέσματα να είναι δύσκολο να γενικευτούν⁵⁸.

8. Κοινωνικές επισκοπήσεις

Περιγραφή

Αποτελούνται από σειρές τυποποιημένων ερωτήσεων σε δομημένη μορφή που απευθύνονται σε ένα δείγμα ατόμων επιλεγμένο ως αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού που εξετάζεται.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος εφαρμόζεται όταν ο πληθυσμός που εξετάζεται είναι σχετικώς μεγάλος και ομοιογενής. Ακόμα προτιμάται όταν ο αξιολογητής γνωρίζει ακριβώς τι θέλει να δείξει (για παράδειγμα να επιβεβαιώσει μία υπόθεση).

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

⁵⁸ Αυτό είναι ακόμα πιο δύσκολο αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι πληροφορίες που συλλέγονται με τη μέθοδο αυτή έχουν ήδη έντονα υποκειμενικό χαρακτήρα.

Η μέθοδος παράγει χρήσιμα ποσοτικοποιημένα στοιχεία. Με την προϋπόθεση ότι το δείγμα έχει επιλεγεί σωστά τότε τα αποτελέσματα μπορούν να γενικευθούν. Τα προβλήματα που ανακύπτουν σχετίζονται με την ποιότητα και την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Η χρήση κλειστών ερωτήσεων μπορεί να οδηγήσει σε υπεραπλουστευτικά συμπεράσματα. Ακόμα, πολλές φορές οι απαντήσεις δίνονται για λόγους ευγένειας ή στην προσπάθεια των ερωτηθέντων να δείξουν ότι γνωρίζουν, στοιχείο που επηρεάζει την αξιοπιστία της μεθόδου.

9. Περιπτωσιολογικές μελέτες⁵⁹

Περιγραφή

Περιλαμβάνουν τη σε βάθος μελέτη ενός φαινομένου σε μια φυσική κατάσταση, δίδοντας βάση σε ένα πλήθος προοπτικών. Το υπό εξέταση φαινόμενο μπορεί να είναι ένα ορισμένο πρόγραμμα, ένας οργανισμός, μία ομάδα ανθρώπων ακόμα και μεμονωμένα άτομα. Η περιπτωσιολογική μελέτη είναι πλούσια σε πληροφορίες και περιγράφει σε πραγματικούς όρους (ενταγμένα δηλαδή στο πραγματικό τους περιβάλλον) διαδικασίες και διαδράσεις.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Οι περιπτωσιολογικές μελέτες τείνουν να υποκαθιστούν ποσοτικές έρευνες μεγάλης κλίμακας που διεξάγονταν σε διαφορετικά περιβάλλον. Εφαρμόζονται κυρίως σε σύνθετα φαινόμενα. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες είναι πολύτιμες για να προσδιορίσουν τα αποτελέσματα των προγραμμάτων επαγωγικά, με την δημιουργία υποθέσεων σχετικά με τα φαινόμενα που συνδέουν το αίτιο και το αιτιατό. Αυτές οι υποθέσεις πρέπει έπειτα να υποστηριχθούν από τις πληροφορίες που προέρχονται από τις διαφορετικές περιπτωσιολογικές μελέτες και να ελεγχθούν μέσω της αναζήτησης των εναλλακτικών εξηγήσεων. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμο για την ανάδειξη των αναμενόμενων αποτελεσμάτων, αλλά και για την αποκάλυψη απροσδόκητων συνεπειών στα προγράμματα.

⁵⁹ Βλέπε στην ιστοσελίδα <http://www.mapnp.org/library/evaluatn/casestdy.htm>

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος παρουσιάζει πολυσύνθετα φαινόμενα και εστιάζει στην πρακτική εφαρμογή των προγραμμάτων, επιτρέποντας γενικεύσεις διαφορετικές από εκείνες που επιτρέπουν οι δειγματοληπτικές μέθοδοι. Παρόλα αυτά το κόστος της μεθόδου είναι σχετικώς υψηλότερο σε σχέση με άλλες μεθόδους γιατί απαιτεί μεγάλο πλήθος στοιχείων και ικανούς αξιολογητές.

10. Τεχνικές παρατήρησης

Περιγραφή

Επιτρέπουν την διερεύνηση φαινομένων στις συνθήκες εμφάνισής τους. Υπάρχουν δύο βασικές διακρίσεις παρατηρήσεων: η παρατήρηση με συμμετοχή, στην οποία ο ερευνητής ενσωματώνεται στην ομάδα ή στον οργανισμό που παρατηρεί για να καταγράψει συμπεριφορές, αλληλεπιδράσεις και γεγονότα. Στην περίπτωση αυτή ο παρατηρητής εμπλέκεται ενεργά στις δράσεις που διερευνά, έτσι ώστε να κατανοήσει το πώς τις αντιλαμβάνονται οι πραγματικοί δρώντες. Η δεύτερη εκδοχή είναι η απλή παρατήρηση, όπου ο καταγράφονται και πάλι οι συμπεριφορές και οι διαδράσεις, χωρίς όμως αυτή τη φορά τη συμμετοχή του παρατηρητή.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Στο πλαίσιο της αξιολόγησης, αυτή η τεχνική συνίσταται ιδιαίτερα για την παρατήρηση των διαδικασιών της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαχειριστών των προγραμμάτων και του κοινού. Επιπλέον, είναι κατάλληλη για την ανάλυση καινοτόμων δράσεων. Οι τεχνικές παρατήρησης δεν χρησιμοποιούνται ευρέως στα πλαίσια της αξιολόγησης των κοινωνικοοικονομικών προγραμμάτων. Παρόλα αυτά τυγχάνουν εφαρμογής σε ορισμένες παρεμβάσεις των Διαρθρωτικών Ταμείων, κυρίως σε αυτούς που απευθύνονται στο κοινό και που είναι δύσκολο να παρατηρηθούν με τη βοήθεια των παραδοσιακότερων τεχνικών έρευνας (π.χ. οι μακροπρόθεσμοι άνεργοι, ή χρήστες ναρκωτικών).

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Με τη μέθοδο αυτή καταγράφονται στοιχεία και πρακτικές για τα οποία είναι δυνατόν να μην υπάρχει σχετική πρόνοια από πλευράς θεωρίας. Ακόμα, επιτρέπει τη συλλογή στοιχείων σε δύσκολες συνθήκες όπου άλλες τεχνικές δε μπορούν να

εφαρμοστούν. Η ποιότητα, όμως, των αποτελεσμάτων εξαρτάται από την εμπειρία και τις γνώσεις του παρατηρητή. Το ζήτημα αυτό είναι κρίσιμο, καθώς πολλές φορές η παρουσία του παρατηρητή στρεβλώνει τα αποτελέσματα. Οι προδιαγραφές των ερευνητών την καθιστούν παράλληλα μέθοδο υψηλού κόστους

11. Αξιολογήσεις τοπικού χαρακτήρα

Περιγραφή

Μία κοινή πρακτική που εφαρμόζεται σε μεγάλης κλίμακας αποκεντρωμένα προγράμματα είναι η απαίτηση από τους διαχειριστές και τους συμμετόχους των προγραμμάτων να διεξάγουν αξιολογήσεις σε τοπικό επίπεδο. Η αξιολογήσεις αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν εισροές από αξιολογήσεις σε κεντρικό επίπεδο με την κατάλληλη προσαρμογή στα δεδομένα της περιοχής, μπορεί όμως και να είναι εντελώς αυτόνομες στα μέτρα των αναγκών και των ενδιαφερόντων των συμμετόχων σε τοπικό επίπεδο. Τυπικό παράδειγμα η διεξαγωγή *ex ante* και *mid term* αξιολογήσεων στα πλαίσια των ΚΠΣ από τα Κράτη Μέλη και τις Επιτροπές Παρακολούθησης.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Στα Πλαίσια των ΚΠΣ υπάρχουν δύο κατηγορίες προγραμμάτων στις οποίες εφαρμόζονται οι τοπικές αξιολογήσεις. Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε προγράμματα όπου το πλαίσιο της πολιτικής έχει τεθεί σε κεντρικό επίπεδο και η εφαρμογή τους λαμβάνει χώρα σε διαφορετικούς τόπους, με ιδιαιτερότητες όπως διαφορετικές συνθήκες και δρώντες (ένα πρόγραμμα – διαφορετικές περιοχές εφαρμογής). Η δεύτερη περίπτωση αναφέρεται σε προγράμματα τα οποία είναι ειδικά σχεδιασμένα για τις περιοχές στις οποίες εφαρμόζονται (ένα πρόγραμμα – μία περιοχή).

Στην πρώτη περίπτωση η αξιολόγηση έχει διττό χαρακτήρα, καθώς καλείται να ικανοποιήσει τόσο τα ερωτήματα που θέτουν οι τοπικοί δρώντες, αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητες που αναφέραμε παραπάνω, ενώ παράλληλα οφείλει να εμπεριέχει και απαντήσεις χρήσιμες σε κεντρικό επίπεδο. Ένας προτεινόμενος τρόπος είναι η διενέργεια σε *ex ante* επίπεδο αξιολόγησης με στόχο την παρουσίαση βασικών πληροφοριών και δεικτών. Στην δεύτερη περίπτωση υπάρχει σχετική ελευθερία:

κάθε περιφερειακή πολιτική πρέπει να αξιολογείται με τη χρήση εκείνων των μεθόδων που κρίνονται κατάλληλες να απεικονίσουν τις ιδιαιτερότητες που υπάρχουν. Ωστόσο, καλό θα είναι ο σχεδιασμός της αξιολόγησης να γίνει με άξονα τη δυνατότητα ευρύτερης χρήσης των αποτελεσμάτων και της εξαγωγής γενικεύσιμων διαπιστώσεων.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η τεχνική κινητοποιεί τους τοπικούς συμμετόχους και τους καθιστά θεμελιώδους σημασίας (κυρίως αν συλλάβουν την διαδικασία και ως αυτοαξιολόγηση). Παράλληλα, ενδυναμώνει θεσμούς σε τοπικό επίπεδο. Παρόλα αυτά, σε περιπτώσεις αποτυχίας του προγράμματος δεν είναι εύκολος ο καταμερισμός των ευθυνών μεταξύ κεντρικού και τοπικού επιπέδου. Ακόμα, η χρήση συμμετοχικών μεθόδων μπορεί να κάνει πιο υποκειμενικά (και συνεπώς λιγότερο αξιόπιστα) τα αποτελέσματα της αξιολόγησης.

4.3. Εργαλεία για την ανάλυση των δεδομένων

Στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε τις βασικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση των συλλεχθέντων στοιχείων.

1. Ανάλυση παλινδρόμησης (*regression analysis*)

Περιγραφή

Η ανάλυση παλινδρόμησης είναι ένα στατιστικό εργαλείο που στοχεύει στην παρουσίαση της σχέσης μεταξύ δύο ή περισσότερων ποσοτικών μεταβλητών, μίας ανεξάρτητης μεταβλητής (για την οποία έχουμε διαθέσιμη πληροφορία) και μίας εξαρτημένης της οποίας οι τιμές πρέπει να υπολογισθούν (να γίνουν προβλέψεις). Η τεχνική αποσκοπεί στην ανεύρεση της εξίσωσης που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών. Η πιο απλή μορφή παλινδρόμησης είναι η γραμμική παλινδρόμηση, στην οποία η σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών μίας ανεξάρτητης X και μίας εξαρτημένης Y είναι γραμμική και η εξίσωση έχει την μορφή $Y = \alpha + \beta X$ (με τα α και β σταθερές). Η πολλαπλή παλινδρόμηση στοχεύει στην εύρεση της εξίσωσης που συνδέει μία εξαρτημένη με δύο ή περισσότερες ανεξάρτητες μεταβλητές. Η μορφή της εξίσωσης στην περίπτωση αυτή είναι της μορφής $Y = \alpha + \beta X_1 + \gamma X_2 + \delta X_3$.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η παλινδρόμηση χρησιμεύει στην εκτίμηση συνεπειών, και, κατ' επέκταση, είναι ιδιαίτερος χρήσιμο εργαλείο στις ex-post αξιολογήσεις. Ωστόσο, χρησιμοποιείται και στην ex-ante προσέγγιση για την εκτίμηση των καθαρών συνεπειών.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η παλινδρόμηση αναδεικνύει υποθέσεις για τις συνέπειες των προγραμμάτων και συμβάλλει στην εύρεση παραγόντων που επιδρούν σε αυτά. Ως εργαλείο προσφέρει τη δυνατότητα ποσοτικών εκτιμήσεων-προβλέψεων. Για την εξαγωγή έγκυρων και αξιοποιήσιμων συμπερασμάτων απαιτεί μεγάλο αριθμό στοιχείων, η επιλογή των οποίων θα πρέπει να γίνεται με προσοχή έτσι ώστε το δείγμα των παρατηρήσεων να είναι αντιπροσωπευτικό. Η συλλογή τέτοιων στοιχείων είναι χρονοβόρος και πολυδάπανη.

Η μέθοδος δε μπορεί να εφαρμοστεί σε περιπτώσεις όπου η μία μεταβλητή εξηγεί την άλλη και αντίστροφα (όταν δηλαδή η X εξηγεί την Y και η Y εξηγεί την X). Ακόμα, ενέχεται ο κίνδυνος να σχετίζει δύο μεταβλητές, παραβλέποντας άλλες σημαντικότερες ανεξάρτητες (νόθος συσχέτιση).

2. Μέθοδος SWOT

Περιγραφή

Η μέθοδος αυτή είναι μία από τις παλαιότερες μεθόδους που εφαρμόζονται στον στρατηγικό σχεδιασμό επιχειρήσεων για να προσδιορίσουν τη δράση τους σε ένα ανταγωνιστικό και μεταβαλλόμενο περιβάλλον. Η μέθοδος SWOT εξετάζει τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες εντός της επιχείρησης, καθώς και τις ευκαιρίες και τις απειλές που παρουσιάζει η αγορά. Η τεχνική αυτή μπορεί να συμπεριλάβει και άλλα εργαλεία που σχετίζονται με τη διαχείριση χαρτοφυλακίου, όπου αξιολογείται η καταλληλότητα εφαρμογής διαφορετικών στρατηγικών.

Η χρήση της μεθόδου στον δημόσιο τομέα ξεκίνησε από την εφαρμογή της από τοπικές και περιφερειακές αρχές για την εκτίμηση διαφορετικών σεναρίων ανάπτυξης. Το συγκεκριμένο εργαλείο χρησιμοποιείται συχνά ως συστατικό στοιχείο του σχεδιασμού, της ex ante και της ενδιάμεσης αξιολόγησης περιφερειακών, αλλά

και θεματικών⁶⁰ αναπτυξιακών παρεμβάσεων, στοχεύοντας στην ανάδειξη (με τη μορφή μήτρας) τόσο των ενδογενών χαρακτηριστικών του προγράμματος, όσο και στην ανάλυση των παραγόντων του περιβάλλοντος που θα επηρεάσουν την εφαρμογή του προγράμματος.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η μέθοδος εφαρμόζεται τόσο σε προγράμματα τοπικής/περιφερειακής ανάπτυξης, όσο και στις θεματικές παρεμβάσεις. Η εφαρμογή του κρίνεται σημαντική στο σχεδιασμό και την εκ των προτέρων αξιολόγηση, με στόχο την προσαρμογή του προγράμματος στο περιβάλλον. Ωστόσο είναι χρήσιμο και ως εργαλείο βελτίωσης της διαχείρισης, οπότε συνηθίζεται η επικαιροποίηση της SWOT μελέτης στην ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης⁶¹.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η εφαρμογή της μεθόδου ενδείκνυται για την εύρεση της αποτελεσματικότερης στρατηγικής. Η μέθοδος κρίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη στις ενδιάμεσες αξιολογήσεις για την παροχή στοιχείων που σχετίζονται με τους ενδιάμεσους στόχους του προγράμματος. Παρόλα αυτά, η αξιολόγηση των στρατηγικών μέσω της μεθόδου SWOT εμπεριέχει ένα στοιχείο υποκειμενικότητας. Όσον αφορά την ποιότητα της μεθόδου, η εφαρμογή της μήτρας από τις θεωρίες management θεωρείται ξεπερασμένη και απλοϊκή.

3. Ανάλυση εισροών-εκροών⁶²

Περιγραφή

Η μέθοδος αυτή περιγράφει την οικονομική δραστηριότητα σε δεδομένη χρονική περίοδο. Με τη χρήση πινάκων περιγράφει τη διασύνδεση μεταξύ των πόρων μίας οικονομίας και της τελικής ζήτησης (κατανάλωσης, επένδυσης και εξαγωγών). Οι πίνακες διαφοροποιούνται από πολύ απλούς (που περιλαμβάνουν τους τρεις τομείς

⁶⁰ Βλέπε την εφαρμογή του εργαλείου τόσο στην Ex-ante, όσο και στην Έκθεση Ενδιάμεσης Αξιολόγησης του Ε.Π.ΑΝ. 2000-2006.

⁶¹ Στο πλαίσιο των ΚΠΣ για την προγραμματική περίοδο 2000-2006 επιβάλλεται η SWOT μελέτη τόσο στα επιχειρησιακά προγράμματα, όσο και στην ενδιάμεση αξιολόγηση.

⁶² Βλέπε ενδεικτικά Λίβας, Π.Χ. (1994). Ανάλυση Εισροών-Εκροών. Εκδόσεις Σταμούλης: Αθήνα, καθώς και Miller, R. E. and P. D. Blair (1985). Input-Output Analysis: Foundations and Extensions. Prentice HallQ New Jersey

της οικονομίας) μέχρι πολύ σύνθετους (που είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν ως 500 κλάδους της παραγωγής). Εξαιτίας των παραπάνω είναι μία από τις λίγες μεθόδους που εφαρμόζονται στην αξιολόγηση των τομεακών επιπτώσεων των διαρθρωτικών παρεμβάσεων⁶³.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Στην αξιολόγηση παρεμβάσεων σε εθνικό κατά κανόνα επίπεδο.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω βασικό πλεονέκτημα της μεθόδου είναι η ανάδειξη των συνεπειών των παρεμβάσεων στους επιμέρους τομείς μιας οικονομίας. Βέβαια, τέτοια μοντέλα εξετάζουν μόνο τις επιπτώσεις στην πλευρά της ζήτησης και παραβλέπουν τα αποτελέσματα από την πλευρά της προσφοράς (σε αντίθεση με τα περισσότερα και πιο εξελιγμένα οικονομετρικά μοντέλα, βλέπε την ανάλυση στο τελευταίο μέρος της παρούσης εργασίας).

4. Οικονομετρικά μοντέλα⁶⁴

Περιγραφή

Είναι η μέθοδος που χρησιμεύει στην προσομοίωση των μηχανισμών ενός οικονομικού συστήματος. Πρόκειται για συστήματα μαθηματικών εξισώσεων που κατασκευάζονται με την βοήθεια στατιστικών μεθόδων και αποδίδουν τη σχέση μεταξύ διαφόρων οικονομικών μεγεθών που παρουσιάζονται ως μεταβλητές (βλέπε Σχήμα 14).

Περιπτώσεις εφαρμογής

Στην ανάλυση των κοινοτικών πόρων στις εθνικές οικονομίες (π.χ. τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, βλέπε και τα παραδείγματα του τελευταίου κεφαλαίου).

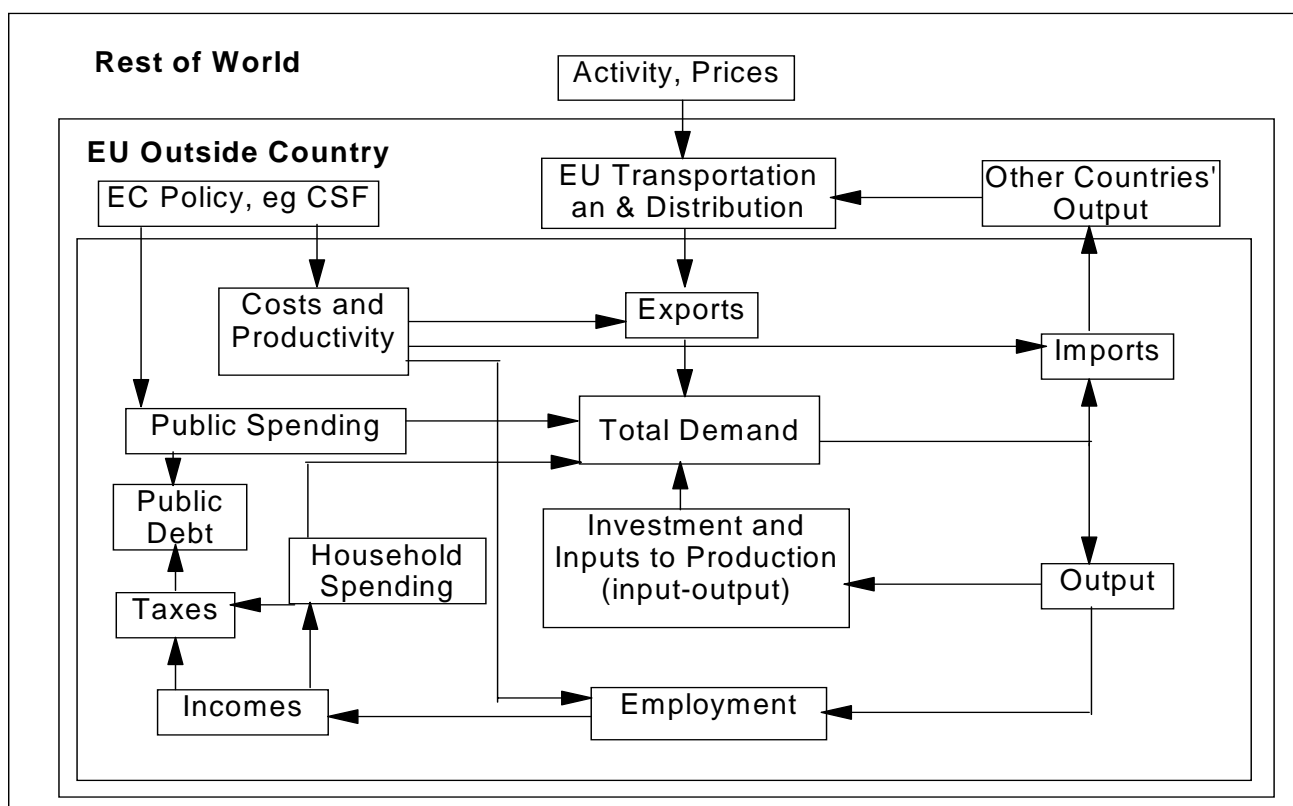
⁶³ Στην Ε.Ε. το γνωστότερο μοντέλο εισροών-εκροών είναι το μοντέλο Beutel, βλέπε Beutel, J., The economic impact of objective 1 interventions for the period 2000 – 2006 - Final Report to the Directorate-General for Regional Policies, Konstanz, 2002 στην ιστοσελίδα <http://www.ub.uni-konstanz.de/opus-fhkn/volltexte/2003/25/>

⁶⁴ Για την εφαρμογή των οικονομετρικών μοντέλων βλέπε στο τελευταίο κεφάλαιο.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Πρόκειται για δυναμική μέθοδο. Η επικαιροποίηση της δομής βάσει των αλλαγών στις συνθήκες είναι εφικτή. Οι δυσκολίες εντοπίζονται τόσο στη διαδικασία συλλογής αξιόπιστων στοιχείων, όσο και στην επιλογή των μεταβλητών που θα συμπεριληφθούν στο μοντέλο. Σε πολλά οικονομετρικά μοντέλα σκοπίμως παραλείπονται μεταβλητές οι οποίες αποδυναμώνουν εμπειρικά τον αρχικό ισχυρισμό του ερευνητή. Κοινώς επιλέγουμε τα στοιχεία που μας «βολεύουν»!

Σχήμα 14: Διάγραμμα Ροής των Μηχανισμών ενός μακροοικονομικού Μοντέλου

Πηγή: Evaluating Socio-Economic Development, The Guide, Sourcebook 2.

5. Τεχνική των Δελφών

Περιγραφή⁶⁵

Η Τεχνική των Δελφών είναι μία μέθοδος όπου με τη χρήση ερωτηματολογίων ζητείται η άποψη μίας ομάδας ατόμων-ειδικών σχετικά με ένα

⁶⁵ Βλέπε http://pespmc1.vub.ac.be/ASC/Delphi_metho.html

ζήτημα⁶⁶. Η μέθοδος μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερους από έναν γύρους απαντήσεων, όπου σε κάθε γύρο παρουσιάζονται ανώνυμα τα αποτελέσματα των προηγούμενων. Μετά από δύο τρεις γύρους διαμορφώνεται η άποψη της ομάδας βάσει μέσων όρων.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Αν και συνήθως η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου η υπό εξέταση περιοχή είναι καινοτόμος, υπάρχουν αρκετά παραδείγματα όπου έχει εφαρμοστεί και σε περιοχές όπου η αποκτηθείσα εμπειρία είναι μεγάλη. Η χρήση της μεθόδου συνίσταται σε αξιολογήσεις που θέτουν απλά ερωτήματα για την ποσοτική εκτίμηση μεμονωμένων παρεμβάσεων. Επιπλέον, συνίσταται σε ex ante αξιολογήσεις όταν οι παρεμβάσεις είναι τεχνικού χαρακτήρα. Στα ΚΠΣ η τεχνική αυτή προτείνεται στην εκτίμηση μακροοικονομικών επιπτώσεων σε σύνθετα φαινόμενα.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος προτείνεται για την διερεύνηση μονοδιάστατων ζητημάτων. Η εγκυρότητα, όμως, των αποτελεσμάτων (και των όποιων προβλέψεων) εξαρτάται από την εγκυρότητα της γνώμης που έχουν εκφράσει οι ειδικοί και από την εμπειρία και την κατάρτισή τους, που συχνά είναι δύσκολο να ελεγχθεί.

6. Πειραματικές και quasi-πειραματικές μέθοδοι

6.1. Πειραματικές μέθοδοι

Περιγραφή

Επιδιώκουν την αναπαραγωγή φαινομένων σε συνθήκες «εργαστηρίου». Η πιο γνωστή μέθοδος που ανήκει σε αυτή την κατηγορία είναι η μέθοδος RCT (randomized control trial - τυχαιοποιημένες ελεγχόμενες δοκιμές). Ένας ορισμός της μεθόδου αναφέρει ότι *«είναι μία πειραματική μελέτη στην οποία τα αποτελέσματα μίας ή περισσότερων παρεμβάσεων εκτιμώνται με τη διαίρεση ενός δείγματος πληθυσμού με τυχαίο τρόπο σε μία ή περισσότερες πειραματικές ομάδες και μία ή περισσότερες ομάδες ελέγχου»*. Μετά την τυχαία κατανομή εφαρμόζεται

⁶⁶ Η απαντήσεις δίνονται μεμονωμένα.

στην πειραματική ομάδα η παρέμβαση που μελετάται και στη συνέχεια εξετάζονται οι επιπτώσεις της παρέμβασης σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Οι πειραματικές μέθοδοι εφαρμόζονται για να ελέγξουν την εγκυρότητα ενός μοντέλου ή των υποθέσεων εργασίας μίας παρέμβασης, αλλά και για την ανάδειξη της αιτιώδους σχέσης και την πρόβλεψη των συνεπειών.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Αποτελεί μία από τις «επιστημονικά ορθές» μεθόδους. Συνίσταται για την εξέταση και επαλήθευση (ή διάψευση) αιτιωδών σχέσεων. Όπως είναι σαφές, η ποιότητα των αποτελεσμάτων εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την επιλογή των συνόλων και την ικανότητα και εμπειρία του ερευνητή⁶⁷. Ωστόσο, η επιλογή των δύο ομάδων σπανίως οδηγεί σε στατιστικώς ισοδύναμα σύνολα. Προβλήματα προκύπτουν και από την επιλογή διαφορετικών εργαλείων για την μέτρηση των αποτελεσμάτων μεταξύ των δύο ομάδων, καθώς αυτό μπορεί να οδηγήσει σε στρεβλά συμπεράσματα. Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα είναι ότι πάροδος του χρόνου επηρεάζει τις ομάδες και, κατά συνέπεια, τα αποτελέσματα της έρευνας.

6.2. *Quasi-πειραματικές μέθοδοι*

Περιγραφή

Για να αντιμετωπιστούν μερικά από τα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή πειραματικών μεθόδων (βλέπε παραπάνω) υιοθετήθηκαν μέθοδοι που ενώ έχουν ομοιότητες με τις πειραματικές, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «ψευδό-πειραματικές». Στις μεθόδους αυτές η συνθήκες κατανομής του πληθυσμού διαδραματίζουν λιγότερο σημαντικό ρόλο και η έμφαση δεν δίδεται στην αναζήτηση της αιτιώδους σχέσης, αλλά στην σύνδεση μεταξύ των μεταβλητών. Οι πιο συνηθισμένες κατηγορίες μεθόδων είναι η χρονολογικές σειρές και οι μη ισοδύναμες ομάδες.

⁶⁷ Ο ερευνητής θα πρέπει να αντιμετωπίσει και τις δύο ομάδες με τον ίδιο τρόπο για να μην προκύψουν ανακριβή αποτελέσματα.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται μερικές από τις μεθόδους που ανήκουν στις κατηγορίες που αναφέραμε.

Πίνακας 2: Παραδείγματα ψευδο-πειραματικών μεθόδων

a) Before-after design

There is only one group of eligible individuals considered *before* and *after* the implementation of the programme to be evaluated or, alternatively, two groups coming from the same eligible population: one extracted before the programme implementation and one after. This design method has been usually useful to evaluate pilot programmes or national programmes introduced at a specific point in time. The main critical point of this methodology is the difficulty in the right interpretation of the changes occurred between two points in time: if they are due to the programme or if they would have occurred even without the programme. Another critical point is related to the imbalances between the two groups of population. The selection of the two groups done in two different points of time leads naturally to different factors affecting the outcomes (for example different labour market conditions). Moreover with this method it is difficult to interpret if the programme evaluated is implemented simultaneously with other programmes.

b) Interrupted time-series designs

This method is an improvement of the before-after design. It is based on a greater number of before and after measurements in order to create a time series. An eventual interruption in the time series is interpreted as the impact of the programme.

The time series information allows for a better robustness of the results on changes occurred over time. However, when the programme evaluated is introduced at the same time as other related programmes, even this method loose robustness.

c) Difference in differences enhancements

It is based on the comparison of the changes occurred over time for the target group and for a similar group that is not eligible for the programme. The design is effective if the two populations are shown to have had similar paths in the past till the time of the introduction of the programme. This approach is difficult to be applied as it is not easy to find a suitable group for making the appropriate comparison. Sometimes the comparison is done between outcomes instead of between groups of population.

d) One to one matched comparison group design

Both the programme and comparison groups are selected from the post programme implementation population. The first is selected among the participants of the programme and the latter is selected among the ones who choose not to participate. The participants and the non participants are matched on the basis of similarity in order to ensure that the two groups are very similar in terms of determinants of outcomes. A critical point in this method is that there are always residual differences between the participants and non participants that can lead to severe bias in the estimation.

e) Statistical modelling of existing data

When an appropriate data set is available (such as administrative data) it is possible to consider all the non participants as the comparison groups instead of select only a small sample and then control for differences between participants and non participants using statistical methods.

Examples of these methods are the propensity score matching with kernel weighting, the Heckman selection model and the method of instrumental variables. A critical point is that all these methods require strong assumptions for unbiased estimation of the counterfactual.

f) Matched area comparison design

This is the most common method used for the evaluation of programmes that are piloted in a limited number of areas before the national extension. The areas under experimentation are matched with the other areas on the basis of similarities. The eligible population of the programme is then monitored over time in both areas and any differences is attributed to the programme. This design performs well if the impact of the programme is expected to be large in which case any observed differences between the programme and comparison group can be largely attributed to the programme.

Πηγή: Evaluating Socio-Economic Development, The Guide, Sourcebook 2.

4.4. Μέθοδοι για την διαμόρφωση κρίσεων για μία παρέμβαση

Στο τελευταίο αυτό μέρος θα παραθέσουμε τις μεθόδους που αξιοποιούνται για την διαμόρφωση κρίσεων για μία παρέμβαση.

1. Ανάλυση κόστους-οφέλους

Περιγραφή

Το εργαλείο ανάλυσης κόστους - οφέλους είναι μία αναλυτική προσέγγιση για την συστηματική σύγκριση των αποτελεσμάτων ενός έργου με τους απαιτούμενους πόρους για την επίτευξη τους⁶⁸. Αποτελεί κατά κύριο λόγο τεχνική αξιολόγησης επενδυτικών σχεδίων του δημοσίου, που εφαρμόζεται και στον ιδιωτικό τομέα. Οι εισροές και οι εκροές μετρώνται σε σκιάδεις τιμές⁶⁹ (shadow prices) που προκύπτουν από τις επικρατούσες τιμές σε μία φανταστική αγορά (surrogate market)⁷⁰. Με τα παραπάνω υπολογίζεται ένας δείκτης που επιτρέπει την αξιολόγηση του προγράμματος σε όρους καθαρού κέρδους.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η ανάλυση κόστους-οφέλους χρησιμοποιείται κυρίως από διεθνείς οργανισμούς, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, αλλά και από την Ευρωπαϊκή Ένωση για έργα που χρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής.

Συνήθως χρησιμοποιείται στην ex ante αξιολόγηση για την επιλογή ενός επενδυτικού προγράμματος, αλλά και στις ex post για τον υπολογισμό των οικονομικών επιπτώσεων των παρεμβάσεων.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος επιτρέπει την αξιολόγηση της αξιοπιστίας ενός προγράμματος, αλλά και την κατάταξη-ιεράρχηση προγραμμάτων. Βασική αδυναμία της είναι ότι δεν λαμβάνει υπόψη τα αναδιανεμητικά οφέλη και ότι δεν μπορεί να υπολογίσει την οικονομική απόδοση ροών που δεν «χρηματοποιούνται», με βάση τα όσα αναφέραμε

⁶⁸ Βλέπε <http://www.urenio.org/npd/tool2.asp>

⁶⁹ Δεν μπορούμε να υπολογίσουμε για παράδειγμα το όφελος ή το κόστος από τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, βλέπε και Στραβελάκης, Ν., Σταφυλίδης, Δ. (επιμ.), Λεξικό της Σύγχρονης Οικονομικής, εκδόσεις Σταφυλίδη, Αθήνα, σελ. 240.

⁷⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε και Evaluating Socio Economic Development, Sourcebook 2: Methods & Techniques.

παραπάνω. Άλλη αδυναμία της μεθόδου είναι ότι ενέχει ένα βαθμό αυθαιρεσίας, διότι το σύστημα υπολογισμού των σκιωδών τιμών μπορεί να είναι αυθαίρετο.

2. Σημεία αναφοράς (benchmarking)⁷¹

Περιγραφή

Τα σημεία αναφοράς είναι μέθοδος που υιοθετήθηκε κατ' αρχάς από τον ιδιωτικό τομέα με στόχο την σύγκριση μεταξύ εταιρειών, όπου μία ή περισσότερες εξ αυτών θεωρείται ως παράδειγμα καλών ή βέλτιστων πρακτικών.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Το εργαλείο αυτό έχει ιδιαίτερη εφαρμογή σήμερα, κυρίως στην Ευρωπαϊκή Ένωση (για παράδειγμα στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας⁷²) για τη σύγκριση κυρίως μεταξύ περιοχών (χωρών ή περιφερειών) σε ορισμένους τομείς.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η ανταλλαγή πληροφοριών ενισχύει την συνεργασία μεταξύ θεσμών και οργανισμών και συντελεί στην καταγραφή βέλτιστων πρακτικών. Η σύγκριση επιδόσεων αναδεικνύει ελλείψεις και προβλήματα και οδηγεί στην ανάληψη δράσης για την επίλυσή τους⁷³. Η κριτική που ασκείται στην μέθοδο είναι ότι είναι πιθανό να αποθαρρύνει την καινοτομία, καθώς ενθαρρύνει τη μίμηση του καλύτερου. Ακόμα, δεν λαμβάνει υπόψη ότι το περιβάλλον έχει σημασία: με τις ίδιες δράσεις σε διαφορετικό περιβάλλον συνήθως προκύπτουν διαφορετικά αποτελέσματα. Συχνά οι φορείς είναι απρόθυμοι να ανταλλάξουν δεδομένα, καθώς η ανταλλαγή στοιχείων μπορεί να συμπεριλαμβάνει και ανταλλαγή ζωτικού χαρακτήρα πληροφοριών.

⁷¹ http://www.valuebasedmanagement.net/methods_benchmarking.html

⁷² Και ιδιαίτερα στη Ε.Ε., βλέπε χαρακτηριστικά European commission, Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2004 Scoreboard, Brussels, 2004 αλλά και European Commission, *Key Figures 2001: Towards a European Research Area*, Brussels, 2001

⁷³ Αν και αμφισβητείται το γεγονός ότι η διαδικασία benchmarking είναι αφεαυτής ικανή συνθήκη για την ανάληψη δράσης, ελλείπει ενός συνεκτικότερου και αυστηρότερου πλαισίου, βλέπε και Martin Lodge, *“The Importance of being modern: International Benchmarking and national regulatory innovation”*, στο Journal of European Public Policy, 12:4 August 2005, Routledge, pp. 649-667.

3. Ανάλυση Κόστους- Αποτελεσματικότητας

Περιγραφή

Εξετάζει την αποδοτική χρήση των πόρων εσε τομείς όπου τα οφέλη είναι δύσκολο να εκτιμηθούν. Είναι ένα εργαλείο για την επιλογή εναλλακτικών προγραμμάτων με τους ίδιους στόχους. Η χρήση της μεθόδου μπορεί να προσδιορίσει την εναλλακτική λύση που, για ένα δεδομένο επίπεδο παραγωγής, ελαχιστοποιεί την πραγματική αξία των δαπανών, ή, εναλλακτικά, για ένα δεδομένο κόστος, μεγιστοποιεί το επίπεδο παραγωγής. Η ανάλυση κόστους αποτελεσματικότητας χρησιμοποιείται όταν η μέτρηση των οφελών σε χρηματικούς όρους είναι αδύνατη, ωστόσο δεν είναι χρήσιμο στην περίπτωση των προγραμμάτων με τους πολλαπλούς στόχους⁷⁴.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν κυρίως σε προγράμματα που σχετίζονται με τον τομέα της υγείας⁷⁵ (και σε άλλους τέτοιους τομείς, όπως η εκπαίδευση). Μπορεί να αποτελέσει συστατική στοιχείο τόσο των εκ των προτέρων, όσο και των ενδιάμεσων και των εκ των υστέρων αξιολογήσεων.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος αποτελεί έναν αξιόπιστο τρόπο σύγκρισης προγραμμάτων. Επιπλέον, τροφοδοτεί πληροφορίες χρήσιμες στους διαχειριστές του προγράμματος. Το βασικό της μειονέκτημα είναι ότι δεν προσεγγίζει παρά μόνο τα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα, αγνοώντας τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις των προγραμμάτων από τα οποία κρίνεται ουσιαστικά η συνολική αποτελεσματικότητά τους.

⁷⁴ Ακόμα και στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιείται μία σταθμισμένη εκδοχή της μεθόδου ανάλυσης με στάθμιση των στόχων ανάλογα με την προτεραιότητά τους.

⁷⁵ Βλέπε για παράδειγμα <http://www.iaen.org/costs/stage1.htm>

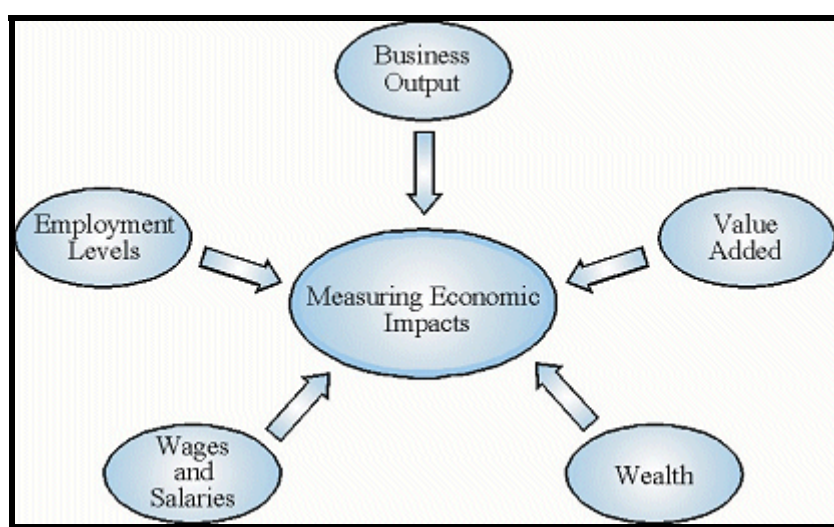
4. Αξιολόγηση οικονομικών επιπτώσεων⁷⁶

Περιγραφή

Η συγκεκριμένη μέθοδος εκτιμά τα αποτελέσματα μίας παρέμβασης στο οικονομικό περιβάλλον. Αξιολογεί αν μία παρέμβαση έχει οικονομικά οφέλη και προσδιορίζει ποιοι ωφελούνται από την εφαρμογή της παρέμβασης.

Η αξιολόγηση οικονομικών επιπτώσεων μετρά συνήθως τα μεγέθη που απεικονίζονται στο παρακάτω σχήμα.

Σχήμα 15: Τι λαμβάνει υπόψη η αξιολόγηση οικονομικών επιπτώσεων

Πηγή: http://www.reddi.mah.gov.on.ca/userfiles/HTML/nts_6_20260_1.html

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η ανάλυση οικονομικών επιπτώσεων μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα στάδια του κύκλου προγραμματισμού (σε ex ante, ex post και mid term επίπεδο). Να σημειωθεί ότι η ανάλυση οικονομικών επιπτώσεων δεν εφαρμόζεται μόνο σε αναπτυξιακά προγράμματα, αλλά και σε άλλες δραστηριότητες, όπως η διοργάνωση εκδηλώσεων ή η ανάπλαση χώρων για τουριστικούς λόγους⁷⁷.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η ανάλυση οικονομικών επιπτώσεων είναι μία πλήρης μέθοδος εκτίμησης προγραμμάτων με εύρυτατη χρήση. Η αδυναμία της συνίσταται στο γεγονός ότι

⁷⁶ Βλέπε και στην ιστοσελίδα http://www.reddi.mah.gov.on.ca/userfiles/HTML/nts_6_20260_1.html

⁷⁷ Ο.π. τις περιπτώσιολογικές μελέτες που παρουσιάζονται.

παραβλέπει τα υπόλοιπα θετικά αποτελέσματα που μπορεί να έχει μία παρέμβαση. Γι αυτό συνήθως εντάσσεται στο πλαίσιο συνολικών μελετών των επιδράσεων, που περιλαμβάνουν και την μελέτη κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων κλπ.

5. Αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων⁷⁸

Περιγραφή

Είναι μία διαδικασία που στοχεύει στην ανάδειξη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που έχει η εκτέλεση ενός έργου ή η υλοποίηση ενός προγράμματος. Επιδιώκει να δείξει πριν από την υλοποίηση ενός έργου ποιες θα είναι οι συνέπειες του στο περιβάλλον⁷⁹.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Στο επίπεδο της Ένωσης η **Οδηγία 85/337/ΕΟΚ** ορίζει τις περιπτώσεις στις οποίες πρέπει να διενεργείται μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων και αυτές έχουν να κάνουν με τα χαρακτηριστικά το έργου, τον χώρο στον οποίο υλοποιείται το έργο και τις ενδεχόμενες επιπτώσεις μετά την υλοποίηση του (βλέπε λεπτομέρειες στα Παραρτήματα I και II της Οδηγίας).

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η χρήση της μεθόδου δημιουργεί «περιβαλλοντική συνείδηση» στους συμμετόχους, λαμβάνει υπόψη το διασυννοριακό χαρακτήρα των επιπτώσεων και ενισχύει τη συνεργασία. Είναι ένα εργαλείο που συνίσταται για καινοτόμες δράσεις που αποσκοπούν στη δημιουργία περιβαλλοντικών ωφελειών. Η ποιότητα των αποτελεσμάτων εξαρτάται από την «ευαισθησία» του αξιολογητή σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και από τις προτεραιότητες των συμμετόχων.

⁷⁸ Βλέπε και <http://www.europa.eu.int/comm/environment/eia/eia-guidelines/g-review-full-text.pdf>

⁷⁹ Ένα παράδειγμα εφαρμογής στην Ελλάδα αποτελεί η ΜΠΕ (Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων) της δημιουργίας ΧΥΤΑ στην ιστοσελίδα <http://sat.uoa.gr/medact/tech/semmp/georgop.html>

6. Εκτίμηση επιπτώσεων στην ισότητα των φύλων⁸⁰

Περιγραφή

Η μέθοδος αυτή αξιολογεί αν η εφαρμογή ενός προγράμματος έχει επιπτώσεις στην ισότητα των φύλων. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η τεχνική ελέγχει αν το πρόγραμμα προωθεί την κρατούσα άποψη της Ένωσης με στόχο την «...κινητοποίηση του συνόλου των γενικών ενεργειών και πολιτικών με σκοπό την επίτευξη της ισότητας⁸¹»

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η εκτίμηση επιπτώσεων στην ισότητα πρέπει να λαμβάνει χώρα, σύμφωνα με τις κοινοτικές επιταγές, στην εκ των προτέρων αξιολόγηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, αλλά και στα επιμέρους μέτρα και δράσεις για την επίτευξη των στόχων των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η εφαρμογή της μεθόδου βοηθά στον επανασχεδιασμό των προγραμμάτων έτσι ώστε αυτά να περιλαμβάνουν μία διάσταση ισότητας. Ο χαρακτήρας του υπό εξέταση θέματος είναι τέτοιος που απαιτεί τη χρήση πολλών εργαλείων. Μία σημαντική δυσκολία της μεθόδου είναι η έλλειψη πηγών για θέματα φύλου (πχ. στοιχεία με κατάτμηση ανάλογα με το φύλο).

7. Ανάλυση πολλαπλών κριτηρίων⁸²

Περιγραφή

Στην πραγματικότητα, υπάρχουν πολλές αναλυτικές τεχνικές που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως ανάλυση πολλαπλών κριτηρίων. Τα βασικά στάδια της μεθόδου περιλαμβάνουν (εν γένει):

- τον καθορισμό του στόχου και των επιλογών για την επίτευξή του

⁸⁰ Βλέπε την ιστοσελίδα της Ε.Ε. http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/gms_en.html

⁸¹ Βλέπε European Commission, *Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities*, (COM(96)67final).

⁸² Βλέπε και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πιλοτικό Σχέδιο Αξιολόγησης του Επιχειρηματικού Αντίκτυπου*, Τελική Έκθεση, Συμπεράσματα και Μελλοντικές Εξελιξίσεις, Βρυξέλλες, Μάρτιος 2002, σελ. 26-27.

- τη θέσπιση *κριτηρίων* για τη σύγκριση των επιλογών (τα εν λόγω κριτήρια πρέπει να είναι μετρήσιμα, τουλάχιστον σε ποιοτικούς όρους)
- τη *βαθμολόγηση* της ανταπόκρισης κάθε επιλογής στα κριτήρια
- τον καθορισμό του *ειδικού βάρους* κάθε κριτηρίου ώστε να αντανakλά τη σχετική του σημασία όσον αφορά την απόφαση
- την *ταξινόμηση* των επιλογών, συνδυάζοντας το αντίστοιχο ειδικό βάρος και τη βαθμολογία τους.

Σημαντικό είναι ότι στα ερωτήματα που τίθενται ζητείται η άποψη πολλών συμμετόχων και συνήθως συνθέτει την άποψη όλων όσων εξέφρασαν γνώμη για τα θέματα που εξετάζονται.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η ανάλυση πολλαπλών κριτηρίων είναι ένα εργαλείο για σύγκριση και, κατ' επέκταση, είναι ιδιαίτερα χρήσιμο κατά την φάση του σχηματισμού μίας κρίσης για ένα σύνθετο ζήτημα. Χρησιμοποιείται κυρίως στις *ex ante* αξιολογήσεις και, σπανιότερα, σε ενδιάμεσες και *ex post* αξιολογήσεις.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η μέθοδος επιτρέπει την σύνθεση διαφορετικών οπτικών, αλλά και τη σύγκριση και ανάλυση στο ίδιο περιβάλλον διαφόρων ειδών δεδομένων (π.χ. νομισματικά, ποσοτικά, ποιοτικά). Στα αρνητικά στοιχεία της μεθόδου συγκαταλέγεται ότι περιλαμβάνει στοιχεία υποκειμενικότητας, κυρίως κατά το στάδιο καθορισμού του ειδικού βάρους, κατά το οποίο ο αναλυτής καλείται να αξιολογήσει τη σχετική σημασία των κριτηρίων. Να σημειωθεί ότι οι χρονικές προτιμήσεις δεν αντικατοπτρίζονται πάντα στην ανάλυση πολλαπλών κριτηρίων.

8. Ομάδες ειδικών

Περιγραφή

Η ομάδα ειδικών είναι μία ομάδα εργασίας ειδικής σύνθεσης που έχει ως στόχο την διεξαγωγή αξιολόγησης. Αποτελείται από ανεξάρτητους ειδήμονες αναγνωρισμένου κύρους στα πεδία που στοχεύει να καλύψει η διαδικασία της αξιολόγησης. Επιδίωξη είναι η παραγωγή έγκυρης και αξιόπιστης κρίσης για ένα

πρόγραμμα χρησιμοποιώντας τα σχετικά διαθέσιμα στοιχεία και την εμπειρία των μελών της ομάδας.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Συνίσταται όταν στα εξεταζόμενα πεδία υφίσταται ικανοποιητικός βαθμός εξειδίκευσης και όταν η διαδικασία αξιολόγησης είναι σύνθετη. Αναφορικά με τα ΚΠΣ η τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις ex ante αξιολογήσεις.

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η επιλογή αναγνωρισμένου κύρους ειδικών συνεπάγεται αξιόπιστα αποτελέσματα. Η μέθοδος μπορεί να συνθέσει ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία. Ακόμα, η μέθοδος χαρακτηρίζεται από χαμηλές απαιτήσεις σε όρους κόστους και χρόνου. Από την άλλη, οι πλειοψηφικές διαδικασίες που ακολουθούνται σε τέτοιες ομάδες τείνουν να παραγκωνίζουν λεπτομέρειες και ζητήματα στα οποία δεν επιτυγχάνεται συμφωνία των μελών. Το στοιχείο της υποκειμενικότητας υφίσταται και σε αυτή τη μέθοδο, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος της στρέβλωσης της αλήθειας εξαιτίας προκατάληψης.

9. Ανάλυση στρατηγικού περιβάλλοντος⁸³

Περιγραφή

Μελετά της περιβαλλοντικές επιπτώσεις των παρεμβάσεων με στόχο να εκτιμήσει αν αυτές περιλαμβάνονται στα πρώιμα στάδια της λήψης των αποφάσεων, σε συνδυασμό με οικονομικές και κοινωνικές συνιστώσες. Η διαφορά με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι ότι η συγκεκριμένη μέθοδος ανάγει το περιβάλλον από στοιχείο του προγράμματος σε στοιχείο του σχεδιασμού.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Εφαρμόζεται σε όλες τις περιστάσεις όπου ενυπάρχουν στοιχεία περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

⁸³ Βλέπε και European Commission, *SEA and integration of the Environment into Strategic Decision making*, Brussels, 2001

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Η μέθοδος συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των περιβαλλοντικών ζητημάτων που θέτει το πρόγραμμα, αλλά και στην πιο ισόρροπη αντιμετώπιση μεταξύ περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων. Παράλληλα διευκολύνει την διενέργεια μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων που ενδεχομένως θα ακολουθήσουν. Στα προβλήματα της μεθόδου πρέπει να τονίσουμε ότι η έλλειψη εμπειρίας των συμμετεχόντων μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες. Ακόμα, η πρόβλεψη περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε επίπεδο σχεδιασμού είναι δυσχερής και εξίσου δύσκολη είναι και η ανάδειξη ποσοτικών στόχων.

5. Αξιολόγηση βάσει Οικονομετρικών υποδειγμάτων της επίδρασης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ) στην ελληνική οικονομία.

5.1. Εισαγωγή

Στο μέρος αυτό επιχειρείται μία σύντομη παρουσίαση των αποτελεσμάτων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης στην ελληνική οικονομία με βάση ορισμένα οικονομικά μοντέλα αξιολόγησης που έχουν κατά καιρούς προταθεί.

Τα αποτελέσματα των ΚΠΣ στη ζήτηση εκδηλώνονται με τη συνήθη μορφή του πολλαπλασιαστή και είναι τριών ειδών. Η πρώτη περιλαμβάνει την χρηματοδοτική στήριξη στις δημόσιες επενδύσεις (επενδύσεις υποδομής), όπου συμπεριλαμβάνονται οι επενδύσεις στις δημόσιες επιχειρήσεις. Η δεύτερη συνδέεται με την χρηματοδότηση προγραμμάτων για τη βελτίωση των ανθρωπίνων πόρων και των δεξιοτήτων. Τα προγράμματα αυτά αφορούν στην επιμόρφωση και την εκπαίδευση για την αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού και την βελτίωση της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων. Τα άμεσα και βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα αντικατοπτρίζονται σε μεγάλο βαθμό τόσο στη δημιουργία προσωπικού εισοδήματος μέσω μεταβιβάσεων στα νοικοκυριά, όσο και στην βελτίωση της δυνατότητας κερδοφορίας των επιχειρήσεων. Η τρίτη αναφέρεται στις διάφορες μορφές χρηματοδότησης των επιχειρήσεων για εκσυγχρονισμό και βελτίωση της ανταγωνιστικής τους θέσης.

Τα αποτελέσματα των ΚΠΣ στην πλευρά της προσφοράς ανακύπτουν από την βελτίωση της παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας και εκδηλώνονται κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας της εφαρμογής των προγραμμάτων. Προκαλούνται δε από την βελτίωση στην παραγωγικότητα διαφόρων τομέων μέσω επενδύσεων σε φυσικό και ανθρώπινο δυναμικό. Για να γίνει κατανοητή η διαφορά μεταξύ των των δύο διαφορετικών επιδράσεων των ΚΠΣ μπορούμε να αναφέρουμε το παράδειγμα της κατασκευής ενός δρόμου, όπου από την πλευρά της προσφοράς θα αυξήσει το εισόδημα και την απασχόληση, ενώ ταυτόχρονα θα μειώσει το μεταφορικό κόστος, ευνοώντας άλλους τομείς της οικονομίας.

Η Επιτροπή χρησιμοποιεί δύο βασικά οικονομετρικά μοντέλα για την μακροοικονομική αξιολόγηση των ΚΠΣ, το μοντέλο HERMIN του Ινστιτούτου ESRI και το μοντέλο QUEST II⁸⁴. Πιο κάτω παρουσιάζονται οι επιπτώσεις σύμφωνα με τα μοντέλα αυτά, αλλά και μία «ελληνική παραλλαγή» του μοντέλου HERMIN που προτάθηκε από τον Σαράντη Καλυβίτη, καθώς και το μοντέλο που χρησιμοποίησε το ΚΕΠΕ στην ex post αξιολόγηση (βλέπε παρακάτω)⁸⁵.

Τα παραπάνω μοντέλα προσεγγίζουν τις επιπτώσεις των ΚΠΣ όχι μόνο από την πλευρά της ζήτησης (demand side), αλλά και από την πλευρά της προσφοράς (supply side). Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των δύο μεθοδολογιών είναι ότι τα παραδοσιακά μοντέλα που αναλύουν μόνο τις βραχυχρόνιες μεταβολές που επέρχονται στη ζήτηση εξαιτίας των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων -σε ένα περίπου «κεϋνσιανό» πρότυπο τόνωσης της ζήτησης- δεν είναι σε θέση να αναδείξουν τις μέσο και μακροπρόθεσμες συνέπειες των κοινοτικών πόρων. Αυτές καθίστανται σαφείς μόνο στα πλαίσια της ανάλυσης ενός μοντέλου «προσφοράς», όπου γίνεται λόγος για την επίδραση των κονδυλίων στη δομή και την διάρθρωση του παραγωγικού ιστού της οικονομίας, επίδραση η οποία είναι ορατή και μετρήσιμη και μετά το πέρας της χρηματοδότησης. Σε τέτοια μοντέλα συνυπολογίζονται οι δομικές-συστημικές προσαρμογές και, άρα, αυτά είναι λιγότερο υποκείμενα στην κριτική του Lucas (δηλαδή ότι προβλέψεις για το μέλλον δε μπορούν να στηριχθούν στο παρελθόν, δεδομένου ότι υφίστανται διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που προκαλούνται από την ασκούμενη πολιτική). Στα μοντέλα αυτά οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονται στα συστήματα εξισώσεων.

5.2. Μοντέλο HERMIN

Το μοντέλο HERMIN αναπτύχθηκε από το ιρλανδικό ινστιτούτο ESRI με στόχο την εξαγωγή συγκρίσιμων αποτελεσμάτων σχετικά με την επίδραση των ΚΠΣ σε κάθε μία από τις χώρες συνοχής.

Κάθε εθνικό μοντέλο εξετάζει τρία επιμέρους στοιχεία, α. την πλευρά της προσφοράς, β. την απορροφητικότητα και γ. τη διανομή του εισοδήματος.

⁸⁴ Παρουσιάζουμε τα δύο μοντέλα που χρησιμοποιούνται πιο συχνά, υπάρχουν ωστόσο πολλά άλλα (όπως το Ε3ΜΕ, το REMI κ.α.)

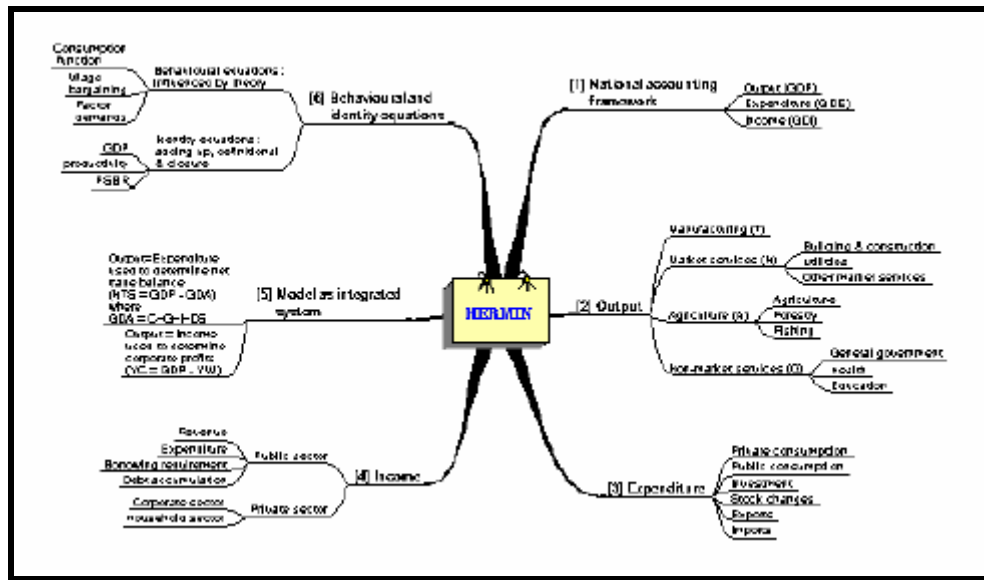
⁸⁵ Για τα μοντέλα HERMIN, QUEST και ΚΕΠΕ βλέπε στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής : http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/prord/pro2000_en.htm#greece, αλλά και Lolos, Sarantis, *The macroeconomic effect of EU structural Transfers on the Cohesion Countries and lessons for the CEECs*, IIASA, Luxemburg, Austria, October 2001.

Ενώ ο πυρήνας του μοντέλου αποτελείται από τους συμβατικούς κενυσιανούς μηχανισμούς, παράλληλα η πλευρά της προσφοράς εξετάζει το προϊόν μέσω της ανταγωνιστικότητας κόστους και τιμής. Τα επιτόκια και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες αποτελούν εξωγενή στοιχεία του μοντέλου.

Το μοντέλο HERMIN αναγνωρίζει τρεις βασικούς διαύλους μέσω των οποίων τα ΚΠΣ επιδρούν στην πλευρά της προσφοράς σε μακροχρόνιο επίπεδο:

- Μέσω των αυξημένων επενδύσεων σε φυσικές υποδομές
- Μέσω αυξήσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο και
- Μέσω άμεσης βοήθειας σε παραγωγικούς ιδιωτικούς τομείς της οικονομίας

Αυτοί οι τρεις δίαυλοι εισάγονται στο μοντέλο είτε μέσω μεταβολών στο εισόδημα και τη δαπάνη, είτε μέσω εξωτερικότητας της πολιτικής.

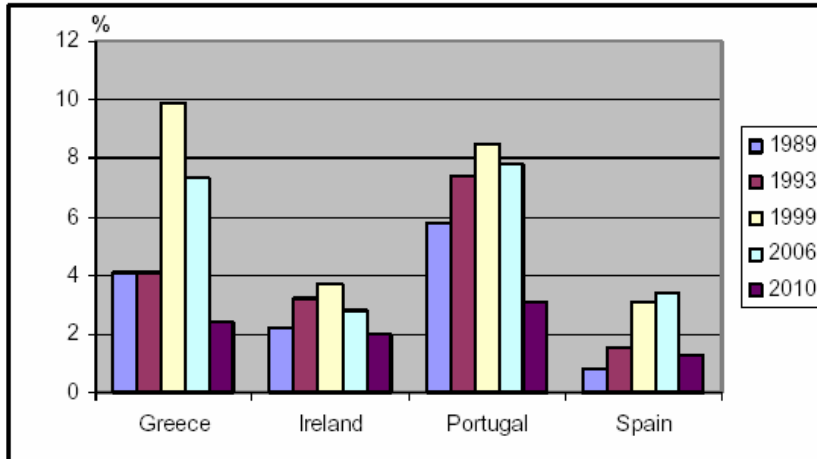

Για τις εξωτερικότητες συγκεκριμένα αναλύονται α. οι επιπτώσεις από τις βελτιωμένες υποδομές και το υψηλότερο επίπεδο ανθρώπινου κεφαλαίου στην αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας των παραγωγικών συντελεστών και β. Οι επιπτώσεις των βελτιωμένων υποδομών και της εκπαίδευσης (training) στην προσέλκυση ΞΑΕ και στη δυνατότητα των επιχειρήσεων να ανταγωνιστούν το διεθνή περίγυρο.

Με βάση το μοντέλο HERMIN, όπως φαίνεται στον πίνακα και στο διάγραμμα που ακολουθεί, οι επιπτώσεις στην περίπτωση της Ελλάδας αναφορικά με το ΑΕΠ είναι σημαντικές, καθώς στο έτος 1999 το επίπεδο του ΑΕΠ χωρίς τα ΚΠΣ θα ήταν κατά 10% χαμηλότερο. Οι επιπτώσεις στην πλευρά της προσφοράς αναμένεται,

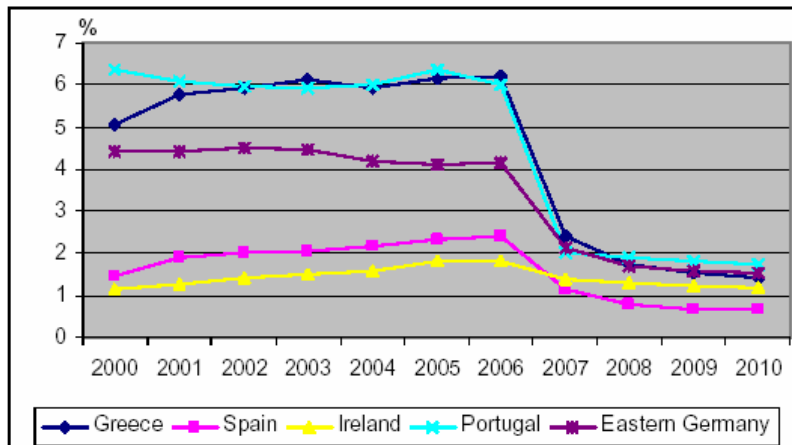
σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, ότι θα συνεχιστούν μέχρι το 2010, λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρηματοδότηση θα σταματήσει το 2006.

Figure 5: HERMIN simulation results on the impact of Objective 1 Community Support Frameworks 1989-93, 1994-99 and 2000-06 on the level of real GDP in % deviation from baseline, 1989-2010

Source: Bradley 2000; reproduced in European Commission 2001

Figure 6: HERMIN simulation results on the isolated impact of Objective 1 Community Support Frameworks 2000-2006 on the level of real GDP in % deviation from baseline, 2000-2010

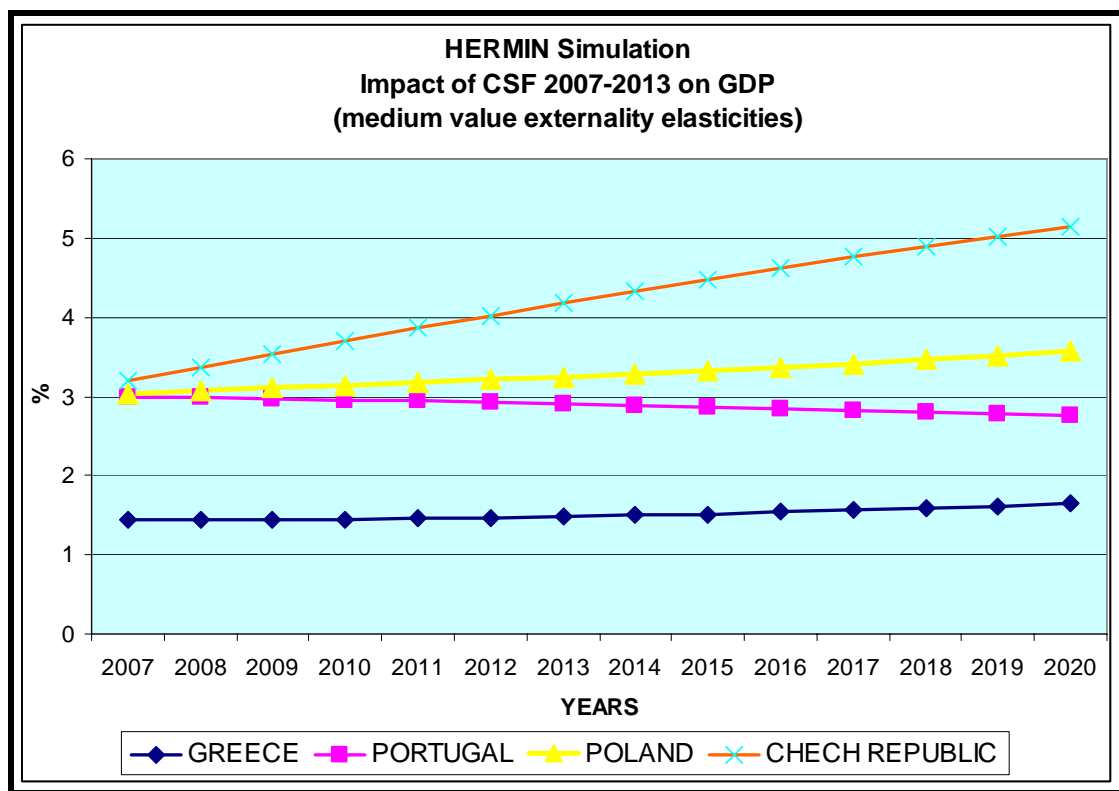
Source: Objective 1 Community Support Frameworks 2000-2006

Το επικαιροποιημένο μοντέλο HERMIN για την Ελλάδα δείχνει ότι οι επιπτώσεις των κοινοτικών πόρων από το Δ' ΚΠΣ θα είναι πολύ μικρότερες για την χώρα μας σε σχέση με τις νέες χώρες, ακόμα και σε σχέση με τα «παλαιά» μέλη συνοχής⁸⁶. Συγκεκριμένα, στις τρεις διαφορετικές προσομοιώσεις (με διαφορετική κάθε φορά τιμή στην ελαστικότητα των εξωτερικοτήτων) η Ελλάδα φαίνεται να έρχεται τελευταία, όσον αφορά την επίδραση των πόρων του Δ' ΚΠΣ στο ΑΕΠ (βλέπε πίνακα και διάγραμμα που ακολουθεί).

**Increase in the level of GDP by year 2020
(% change over baseline)**

	Czech Republic	Estonia	Greece	East Germany	Hungary	Latvia
2020	4.4	3.7	0.3	0.15	4.1	1.4
	Mezzogiorno	Portugal	Poland	Romania	Spain	Slovenia
2020	0.7	1.7	2.7	1.7	0.3	2.08

Πηγή: ESRI

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ESRI

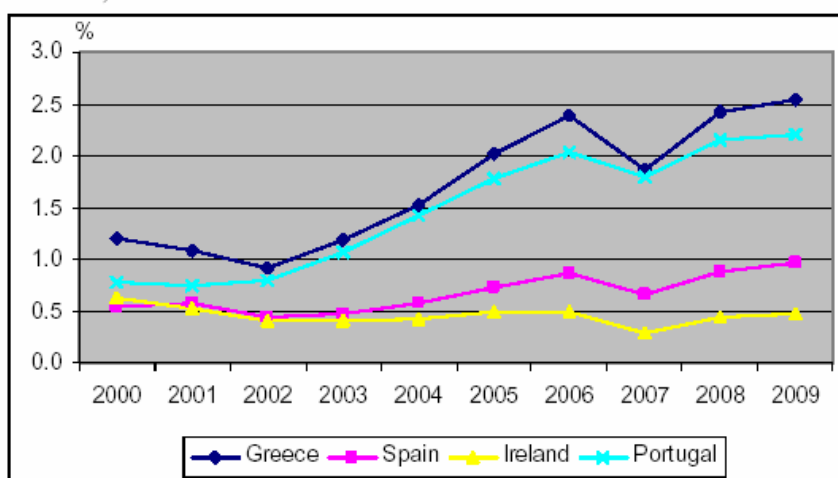
⁸⁶ Για τα στοιχεία αυτά βλέπε *A study on the macro-economic impact of the reform of EU Cohesion Policy*, ESRI, 2004.

5.3. Μοντέλο QUEST II

Το μοντέλο QUEST II βασίζεται στον επιχειρηματικό κύκλο και την ανάπτυξη και σχεδιάστηκε για την ανάλυση των οικονομιών των κρατών μελών της Ε.Ε. και των συναλλαγών τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Οι κύριες συμπεριφορικές εξισώσεις του βασίζονται στη διαχρονική βελτιστοποίηση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Θεμελιώδης προϋπόθεση αναφέρεται στις δαπάνες των νοικοκυριών, εκ των οποίων το 40% εξαρτάται από το διαθέσιμο εισόδημα και το υπόλοιπο 60% από την υπόθεση του κύκλου ζωής. Επιπλέον, προϋποτίθεται ότι τα νοικοκυριά θεωρούν ότι οι υψηλές δημόσιες δαπάνες θα οδηγήσουν σε υψηλότερη φορολογία. Σε αντίθεση με τα περισσότερα μακροοικονομικά μοντέλα, τα επιτόκια και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες ορίζονται ενδογενώς, έτσι ώστε φαινόμενα εκτοπισμού να μπορούν να συνυπολογίζονται. Η πλευρά της προσφοράς προσεγγίζεται βάσει της νεοκλασικής συνάρτησης παραγωγής (Cobb-Douglas, με την μορφή $Y = t K^a L^b$).

Οι μακροοικονομικές επιπτώσεις των ΚΠΣ εισάγονται στο μοντέλο σε όρους αύξησης των δημοσίων κεφαλαιακών αποθεμάτων, των οποίων το οριακό προϊόν προϋποτίθεται ότι είναι κατά 50% υψηλότερο από το ιδιωτικό κεφάλαιο και ότι δεν έχει θετικές εξωτερικότητες. Επιπλέον, λαμβάνει υπόψη ότι οι μεταβιβάσεις από την κοινότητα θα σταματήσουν το 2006 και έτσι θα υφίστανται οι επιδράσεις μόνο από την πλευρά της προσφοράς.

Figure 7: QUEST II simulation results on the impact of Objective 1 Community Support Frameworks 2000-2006 on the level of real GDP in % deviation from baseline, 2000-2009

Source: Objective 1 Community Support Frameworks 2000-2006

Όπως φαίνεται οι εκτιμήσεις των αποτελεσμάτων των ΚΠΣ στο ΑΕΠ βάσει του μοντέλου QUEST είναι σαφώς χαμηλότερες απ' ό τι βάσει του μοντέλου HERMIN. Η βασική διαφορά μεταξύ των δύο μοντέλων αναφέρεται στο γεγονός ότι το δεύτερο προβλέπει ότι οι αρχικές θετικές επιπτώσεις των ΚΠΣ μπορεί να περιορίζονται εξαιτίας της επιδείνωσης του εμπορικού ισοζυγίου και του εκτοπισμού του ιδιωτικού τομέα ως αποτέλεσμα ανατιμήσεων της ισοτιμίας και αύξησης των επιτοκίων αντίστοιχα.

5.4. Μοντέλο Καλυβίτη

Το μοντέλο αυτό, το οποίο καταχρηστικά ονομάσαμε μοντέλο Καλυβίτη από το όνομα του Σαράντη Καλυβίτη που το εξέλιξε, ακολουθεί στις βασικές του γραμμές το μοντέλο HERMIN που αναφέραμε παραπάνω.

Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει επιπλέον εξισώσεις ζήτησης παραγωγικών συντελεστών, εκτίμηση των επιπτώσεων στη συγκέντρωση του πλούτου (demand side) και στόχους του δημοσίου ελλείμματος (σταθεροποίηση εξαιτίας του Μάαστριχτ).

Οι βασικές του αρχικές συνθήκες αναφέρονται σε:

A. Εκτιμήσεις εξωγενών μεταβλητών (π.χ αύξηση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας και αύξηση του πληθυσμού).

B. Σταθερά αυξανόμενες και σταθερές εξωγενείς μεταβλητές (μεταβιβάσεις-ενισχύσεις ως σταθερά μεταβαλλόμενες και δημοσιονομική πειθαρχία ως σταθερές)

Γ. Συναλλαγματικές ισοτιμίες και επιτόκια σταθερά

Δ. Κανόνες σταθεροποίησης (αύξηση της φορολογίας για περιορισμό της μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος)

E. Αυξανόμενη ευελιξία στην αγορά εργασίας

ΣΤ. Ενδογενής κινητικότητα εργασίας από τομέα σε τομέα

Βάσει αυτών οι προβλέψεις του είναι αυτές που φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Table 3.1. Base forecasts of key variables 1995-2005

	Impact	Average	Average
	1995	1996-2000	2001-2005
Total output growth rate	1.7	1.6	2.1
Tradable sector output	1.2	2.7	3.1
Non-tradable sector output	4.4	2.4	2.7
Public Sector output	-0.4	-0.5	-0.3
Agricultural output	-4.8	0.0	0.3
Growth rate of output per capita	1.0	1.0	1.4
Total employment	-0.5	0.7	1.0
Employment in tradable sector	8.2	2.7	3.0
Employment in non-tradable sector	-2.1	1.5	1.8
Employment in agriculture	-1.9	-2.1	-2.2
Urban unemployment rate	12.1	11.4	9.4

Note: Output and employment are expressed as percentage annual changes.

Ο Καλυβίτης στην «ελληνική εκδοχή» του οικονομετρικού υποδείγματος HERMIN υποδεικνύει ότι οι αναπτυξιακές επιπτώσεις του Γ' ΚΠΣ είναι πιο σημαντικές από αυτές του Β' ΚΠΣ, όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα⁸⁷.

5.5. Μοντέλο ΚΕΠΕ

Το υπόδειγμα του ΚΕΠΕ διακρίνει την οικονομία σε 3 κύριους τομείς: Γεωργία, Βιομηχανία - Υπηρεσίες και Δημόσιο Τομέα. Οι συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα μακροπρόθεσμα επιτόκια εξετάζονται ως ενδογενείς παράμετροι, ενώ τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια είναι εξωγενείς

⁸⁷ Βλέπε Christodoulakis, N. και Kalyvitis, S., *Structural Funds: Growth, Employment and the Environment, Modelling and Forecasting the Greek Economy*, Kluwer Academic Publishers, Boston/Dordrecht/London, 1998.

Η πλευρά της ζήτησης έχει σχεδιασθεί σύμφωνα με τους παραδοσιακούς Κευνσιανούς μηχανισμούς. Το ΚΠΣ θεωρείται ότι κινητοποιεί μηχανισμούς προσφοράς μέσω των επιδράσεων που ασκούν οι δημόσιες υποδομές και το ανθρώπινο κεφάλαιο στο κόστος της παραγωγής. Οι επιδράσεις από την πλευρά της προσφοράς θεωρείται ότι θα εμφανιστούν από το 2003 και θα αυξάνονται σταδιακά.

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης δείχνουν αύξηση στο ΑΕΠ από 0,5% περίπου το έτος 2000, σε πλέον του 6% το 2006. Αυτό σημαίνει ότι το ΚΠΣ αναμένεται να προκαλέσει μια μέση επίδραση της τάξης του 2,3% στο ΑΕΠ. Η αξιολόγηση παρουσιάζει επίσης λεπτομέρειες των προβλεπόμενων επιπτώσεων του 3^{ου} ΚΠΣ κατά την περίοδο προγραμματισμού 2000-2006 και σε άλλες βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές. Αναμένεται δηλαδή ακόμα, μια επιπλέον συνολική επίπτωση της τάξεως του 3,8% στην ιδιωτική κατανάλωση και του 15% στις ιδιωτικές επενδύσεις. Οι εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών προβλέπεται να αυξηθούν κατά 2,3% το 2000-2006, ενώ οι εισαγωγές αναμένεται να αυξηθούν κατά 16,3%. Το κόστος της εργασίας αναμένεται να πέσει κατά 3.8% και περίπου 156.000 θέσεις εργασίας θα διατηρηθούν ή δημιουργηθούν την ίδια περίοδο (2000-2006).

Επίλογος – Συμπεράσματα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτουν δύο σημαντικά συμπεράσματα. Πρώτον, η αξιολόγηση είναι μία ιδιαίτερος χρήσιμη διαδικασία που ωφελεί όχι μόνο τους βασικούς φορείς σχεδιασμού των πολιτικών, αλλά και τους διαχειριστές των προγραμμάτων και τους αποδέκτες τους. Η αξιολόγηση συμβάλλει στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων, ενδυναμώνει τους θεσμούς και συνεισφέρει στην χρηστή διαχείριση και τη διαφάνεια. Ταυτόχρονα, η αξιολόγηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία μάθησης, καθώς τα αποτελέσματά της μπορούν να αποτελέσουν βάση για την βελτίωση τόσο των οργανωτικών δομών των εμπλεκόμενων φορέων, όσο και του σχεδιασμού των προγραμμάτων.

Δεύτερον, η ποιότητα των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης και, κατά συνέπεια, τα οφέλη που αποκομίζουν οι συμμετοχοί εξαρτάται άμεσα από την ορθή επιλογή κι εφαρμογή των μεθόδων αξιολόγησης. Οι περιορισμένοι διαθέσιμοι πόροι καθιστούν απαραίτητη την σωστή επιλογή των εργαλείων που εφαρμόζονται ανά περίπτωση, έτσι ώστε να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να καταστεί η αξιολόγηση «χαμένος χρόνος και χρήμα». Στην εργασία παρουσιάζονται οι σημαντικότερες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται ως εργαλεία στις αξιολογήσεις, ενώ δίδεται ιδιαίτερη σημασία την καταλληλότητα τους ανά περίπτωση και στα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που αυτές έχουν.

Η αξιολόγηση δεν είναι πανάκεια. Οι απαντήσεις που δίνει καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα ερωτήματα που τίθενται στο πρώτο στάδιο της χάραξης της αξιολόγησης, από την κατάλληλη εφαρμογή των διαθέσιμων εργαλείων, από την διαθεσιμότητα των πόρων που απαιτεί (ικανούς αξιολογητές, επαρκή χρόνο κλπ) και την ορθή αξιοποίησή τους, καθώς και από τις ειδικές συνθήκες που καλείται να αντιμετωπίσει κάθε φορά. Ωστόσο, η συμβολή της είναι πολύ σημαντική, καθώς ρίχνει φως σε ζητήματα που είναι κρίσιμα για την επίτευξη των στόχων των παρεμβάσεων. Για το λόγο αυτό αποτελεί σημαντικό μέρος των περισσότερων προγραμμάτων και παρεμβάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ανεξάρτητα από το μέγεθος, τον χαρακτήρα και την ουσία τους.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- A.C. Kubisch and J.P. Connell (eds.) *New Approaches to Evaluating Community Initiatives, Volume 2: Theory, Measurement and Analysis*, Aspen Institute, Washington D.C 1998.
- Argyris, C., *On Organizational Learning*, Blackwell, Cambridge 1992.
- Argyris, C., Schon, D. A., *On Organizational Learning II*, Reading M.A., 1996.
- Beutel, J., *The economic impact of objective 1 interventions for the period 2000 – 2006 - Final Report to the Directorate-General for Regional Policies*, Kostanz 2002.
- Carvalho, S., White, H., “*Theory-Based Evaluation: The Case of Social Funds*”, in *American Journal of Evaluation*, Vol. 25, No. 2, 2004.
- Christodoulakis, N. και Kalyvitis, S., *Structural Funds: Growth, Employment and the Environment, Modelling and Forecasting the Greek Economy*, Kluwer Academic Publishers, Boston/Dordrecht/London, 1998
- Dewey, J. *On Experience, Nature, And Freedom*The Liberal Arts Press, Inc, New York, 1960.
- European Commission, “*Ex Ante Evaluation, a practical guide for preparing proposals for expenditure programmes*”, December 2001
- European commission, *Benchmarking Enterprise Policy: Results from the 2004 Scoreboard*, Brussels, 2004
- European Commission, *Evaluating EU Activities, a practical guide for the Commission services*, Brussels 2004.
- European Commission, *Incorporating equal opportunities for women and men into all Community policies and activities*, (COM(96)67final).
- European Commission, *Overview of Evaluation Guides in the Commission*, Brusells 2004.
- European Commission, *SEA and integration of the Environment into Strategic Decision making*, Brussels 2001.

- Forss, K., Rieben, C. C., Carlsson, J., "Process use of evaluation", *Evaluation* 8, 2002.
- Greene, J., "Evaluation as Education", EES 2000 Dialogue, October 2002.
- Kubisch, A., et al., eds., *New Approaches to evaluating community initiatives*, The Aspen Institute, Washington, 1995
- Lolos, Sarantis, *The macroeconomic effect of EU structural Transfers on the Cohesion Countries and lessons for the CEECs*, IIASA, Luxemburg, Austria, October 2001.
- Martin Lodge, "*The Importance of being modern: International Benchmarking and national regulatory innovation*", στο *Journal of European Public Policy*, 12:4, August 2005, Routledge, pp. 649-667.
- Miller, R. E. and P. D. Blair, *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. Prentice Hall, New Jersey 1985.
- Pawson, R., and Tilley, N., *Realistic Evaluation*, Sage Publications, London 1997.
- Peirce, C. S., *Essays in the Philosophy of Science*. Ed. V. Thomas, New York 1957.
- Pesce Fl., Vanelli V., "Organizational Learning: An evaluation model applied to a Policy Cycle" EES, Seville 2002.
- Peter R. Mueser & Kenneth Troske & Alexey Gorislavsky, "Using State Administrative Data to Measure Program Performance", Working Papers 0309, Department of Economics, University of Missouri, 2003
- Popper, Karl R. *The Logic of Scientific Discovery*, Harper Torchbooks, New York 1959.
- Rosenstein, B., Rozalis, M.L., "Program Evaluation and Organizational Learning: A theoretical Perspective", 5th biennial conference of the EES, Seville 2002.
- Stame, N., *Why a movement for theory in evaluation?*, *European Evaluation Society*, Fifth Conference, Seville, 10-12 October 2002.
- Tavistock Institute, *The Evaluation of Socio-Economic Development, The Guide*, London 2003.
- Torres, P., "How evaluation can contribute to Learning in Development Aid", EES, Seville 2002.

- UNEG, Norms for Evaluation in the UN System, April 2005.
- Weiss, C., “Theory-based evaluation: past, present and future”, in *New Directions for Evaluation*, n. 76, San Francisco, Jossey Bass, 1997.
- Williams, K., Stern, El., *The Use of Evaluation in the Commission services*, Technopolis, France 2002.
- ESRI, *A study on the macro-economic impact of the reform of EU Cohesion Policy*, Dublin, 2004.
- European Commission, *Key Figures 2001: Towards a European Research Area*, Brussels, 2001.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έγγραφα “MEANS” (Μέθοδοι αξιολόγησης ενεργειών διαρθρωτικού χαρακτήρα), τόμοι 2, 3, και 4, Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά Έγγραφα Εργασίας, Έγγραφο αρ. 2, “ Η εκ των προτέρων αξιολόγηση των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων”, ανεπίσημη έκδοση των υπηρεσιών της Επιτροπής.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Μεθοδολογικά Έγγραφα Εργασίας, Έγγραφο αρ. 8, “ Η ενδιάμεση αξιολόγηση των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων», ανεπίσημη έκδοση των υπηρεσιών της Επιτροπής.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πιλοτικό Σχέδιο Αξιολόγησης του Επιχειρηματικό Αντίκτυπου*, Τελική Έκθεση, Συμπεράσματα και Μελλοντικές Εξελίξεις, Βρυξέλλες, Μάρτιος 2002.
- Καζάκος, Π., *Εξηγώντας τη Κοινωνία, Μία εισαγωγή σε μεθόδους και τεχνικές*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2006.
- Λίβας, Π.Χ., *Ανάλυση Εισροών-Εκροών*. Εκδόσεις Σταμούλης: Αθήνα, 1994.
- Στραβελάκης, Ν., Σταφυλίδης, Δ. (επιμ.), *Λεξικό της Σύγχρονης Οικονομικής*, εκδόσεις Σταφυλίδη, Αθήνα.

B. ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- www.theoryofchange.org
- http://pespmc1.vub.ac.be/ASC/Delphi_metho.html
- www.socialresearchmethods.net/kb/intreval.htm
- www.europeanevaluation.org/docs/Nancy_Okail.pdf
- <http://hyperion.math.upatras.gr/courses/sts/>
- <http://www.utm.edu/research/iep/l/logpos.htm#The%20Main%20Philosophical%20Tenets%20of%20Logical%20Positivism>
- <http://www.electridea.gr/issue12/epistimi3.html>
- <http://www.socialresearchmethods.net/tutorial/tutorial.htm>
- <http://www.socialresearchmethods.net/mapping/mapping.htm>
- <http://www.socialresearchmethods.net/research/epp1/epp1.htm>
- <http://www.southalabama.edu/coe/bset/johnson/660lectures/rfl5.htm>
- <http://www.fao.org/docrep/W5830E/w5830e08.htm>
- <http://www.mapnp.org/library/evaluatn/casestdy.htm>
- <http://www.urenio.org/npd/tool2.asp>
- <http://www.iaen.org/costs/stage1.htm>
- http://www.reddi.mah.gov.on.ca/userfiles/HTML/nts_6_20260_1.html
- <http://www.europa.eu.int/comm/environment/eia/eia-guidelines/g-review-full-text.pdf>
- http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/prord/pro2000_en.htm#greece
- <http://sat.uoa.gr/medact/tech/semmpc/georgop.html>
- http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/gms_en.html
- http://www.valuebasedmanagement.net/methods_benchmarking.html